T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'NİN BATI BALKANLARDAKİ YUMUŞAK GÜCÜ

BORA BEŞGÜL

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ EMRE KALAY

EDİRNE 2020

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bora BEŞGÜL tarafından hazırlanan **Türkiye'nin Batı Balkanlardaki Yumuşak Gücü** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **31/12/2019 Salı** günü saat **14.00** 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul edilmesine ..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Emre KALAY	Kabul	
Prof. Dr. Sibel ONAR	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Nuri Gökhan TOPRAK	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

31 / 12 / 2019

Bora BEŞGÜL

Tezin Adı: Türkiye'nin Batı Balkanlardaki Yumuşak Gücü

Hazırlayan: Bora BEŞGÜL

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin Batı Balkanlara yönelik yumuşak güç politikası ve bu amaçla oluşturduğu yumuşak güç araçlarını politik, ekonomik ve sosyal etkilerini irdeleyerek incelemektedir. Türkiye'nin yumuşak güç politikası özelikle 2000'lerin ikinci yarısından itibaren Balkanlarda büyüyen ekonomisi ve bölgede aldığı aktif rolü ile kurulan dini ve kültürel kurumlarıyla vücut bulmuştur. Her ne kadar Türkiye'nin Balkanlardaki yeni kamu ve kültür politikası devlet destekli medya organları aracılığıyla Müslüman olmayan toplumlarda yeni-Osmanlıcılık adıyla eleştirilse de; ekonomik, siyasi ve sosyal yönden Balkanlardaki Türk imajını olumlu yönde etkilediği varsayılmaktadır. Türkiye Balkan politikasını çeşitli hedefler ve konjonktürel kısıtlamalardan ötürü barış odaklı, güvenlik ve ekonomik işbirliği amaçlayan arabuluculuk temelinde oluşturmuştur. Buna bağlı olarak, Müslüman olan toplumlarda Türkiye'nin yeni dış politikasının benimsendiği görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma Türkiye'nin Balkan politikasını kamu politikası temelinde bölgede hedeflenen ekonomik, sosyal ve politik boyutlar ile incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'nin Yumuşak Güç Politikası, Balkanlar, Kamu Diplomasisi

Name of Thesis: Turkey's Soft Power in West Balkans

Prepared by: Bora BEŞGÜL

ABSTRACT

This paper examines Turkey`s soft power policy and its soft power instruments based on this policy towards the West Balkans from the political, economic and sociological point of views. It appears that Turkey`s growing influence and its active role in the region's politics come into existence with religious and cultural institutions since second half of 2000s significantly. Despite the new cultural and public policy of Turkey has been contested in Non-Muslim communities with state-run media support, it assumed that it has changed the Turkish image in economic, sociological, and political perspectives positively. It is focused on bringing peace, security, and stability to countries as a mediator country due to varied goals and conjunctural restrictions. Accordingly, soft power institutions especially found fertile ground in the predominantly Muslim areas. In this sense, the research examines the recent notions of Turkey's Balkan politics as well as its political, sociological, and economic responses on the countries in the region.

Keywords: Turkey's Soft Power Politics, Balkans, Public Diplomacy

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**

ABSTRACT ..... **II**

İÇİNDEKİLER ..... **III**

KISALTMALAR ..... **V**

TABLO DİZİNİ ..... **VI**

1. BÖLÜM

KÜLTÜREL DİPLOMASİ, KAMU DİPLOMASİSİ VE YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKASI **9**

1.1. Kültürel Diplomasi 9

1.2. Kamu Diplomasisi ve Kültürel Diplomasi 10

1.3.Yumuşak Güç Kavramı 13

1.4. Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Güç Kullanımının Ortaya Çıkışı 16

1.5. Balkanlardaki Değişen Küresel Politikaya Cevap Olarak Türkiye'nin Diplomatik Tavrı 21

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN BATI BALKANLARDAKİ YUMUŞAK GÜÇ KULLANIMI **25**

2.1. Yumuşak Güç Kullanımında Öne Çıkan Araçlar 25

2.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) 26

2.3. Yunus Emre Enstitüsü (YEE) 29

2.4. Türk Radyo Televizyon Kurumu (TRT) 33

2.5. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) 36

2.6. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİYANET) 37

2.7. Belediyeler 38

2.8. Politik Kanallarda Yapılan Yumuşak Güç Politikası 39

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKASININ SONUÇLARI **43**

3.1. Ekonomik Sonuçlar 43

3.1.1. Ekonomik Beklentiler 43

3.1.2. Yumuşak Güç Politikasının Ekonomik Sonuçlarının Değerlendirilmesi 44
3.2. POLİTİK VE SOSYAL SONUÇLAR 59
3.2.1. Batı Balkan Ülkelerinin 2000'lerdeki Yeni Türkiye Algısı 59
3.2.2. Türkiye'nin Balkan Politikası ve Yumuşak Güç Politikasının Politik Sonuçlarının Değerlendirilmesi 68

SONUÇ 76
KAYNAKÇA\BİBLİYOGRAFYA 79

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
DİYANET : Diyanet İşleri Başkanlığı
GDAÜ : Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci
KFOR : Kosova Barış Gücü
NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PIC : Barışı Uygulama Konseyi
SEEBRIG : Güneydoğu Avrupa Tugayı
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı
UNMIK : Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu
YEE : Yunus Emre Enstitüsü
YTB : Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Kavramsal Çerçeve 4
Tablo 2: Kültür Diplomasisinin Balkanlarda Yer Edinmesi 17
Tablo 3: Türk Yumuşak Güç Kurumlarının Balkanlarda Ortaya Çıkması 19
Tablo 4: Resmi Türk Kalkınma Yardımların (Milyon $)..... 42
Tablo 5: Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile gerçekleştirdiği Dış Ticaret (Milyon$)..... 45
Tablo 6: Türkiye'nin Avrupa Birliği'nde Olmayan Balkan Ülkeleri ile Olan Ticaret Oranları (2012)..... 46
Tablo 7: Türkiye'den Bölgeye Aktarılan Yıllık Dolaysız Dış Yatırımlar (Milyon $)49
Tablo 8: Türkiye'den Bölgeye Aktarılan Dolaysız Dış Yatırımların Oranı 50
Tablo 9: Türkiye'ye karşı olan tutum (%)..... 50
Tablo 10: Türkiye ve Hırvatistan Arasındaki İkili Ticaret Rakamları..... 55
Tablo 11: Türkiye ve Bosna Hersek Arasındaki İkili Ticaret Rakamları 56
Tablo 12: Türkiye ve Sırbistan Arasındaki İkili Ticaret Rakamları 57
Tablo 13: Türkiye ve Karadağ Arasındaki İkili Ticaret Rakamları 58

GİRİŞ

Türkiye'nin 2000'lerde başlayıp günümüze kadar Türk Dış Politikası'nda önemli bir yer tutan kültür ve kamu diplomasisine dayanan yumuşak güç politikası Batı'ya olan kuvvetli ekonomik ve politik bağımlılığı azaltmak amacıyla ortaya çıkan bir alternatif çözüm yolu olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Buna karşın konu ile ilgili olan yerli ve yabancı literatür Türkiye'nin bu büyük diplomatik dönüşüm ile arzuladığı ve yumuşak güç kurumları ile desteklediği hedefinin başarılı ya da başarısız olduğunu sıklıkla tartışmakta ve Türkiye'nin bölge ülkelerinin üzerindeki politik gücünün gerçekliğini sorgulamaktadır. Bu yeni diplomatik yaklaşım ile birlikte Türkiye özellikle 2004 yılından itibaren Kuzey Makedonya, Sırbistan, Bulgaristan ve Bosna Hersek'teki yatırımlarını arttırmış ve bunu kültürel ve dinin alanda hizmet veren yumuşak güç kurumları ile desteklemiştir. Bu çalışmanın ekonomik tespitlerinden birine göre; Türkiye'nin ilk kez kültür ve kamu diplomasisini uygulamaya başladığı ülkelerden Bosna Hersek ile gerçekleştirilen ikili ticaret hacmi rakamlarına bakılacak olunursa 2009 yılında 278 Milyon Dolar olan ticaret hacminin 2018 yılında 661 Milyon Doları geçtiği görülür. [1] Bir başka ekonomik örneğe göre; 2019 yılında Türkiye hızla yükselen bir grafikle Bulgaristan'ın tüm ticaret hacminin %8'lik kısmını kaplamasıyla ülkenin en çok ticaret yaptığı 5 ülkeden biri olma başarısını göstermiştir. [2] Her ne kadar ekonomik ilişkiler diplomatik stratejinin başarısını sergilemek için değerli göstergeler olarak karşımıza çıksa da bu araştırma sadece ilişkilerin ekonomik yönüyle ilgilenmemektedir. Bu çalışma Türkiye'nin yumuşak güç politikası ve araçlarıyla Batı Balkanlar üzerindeki gerçekleştirdiği sosyal ve politik etkileri de incelemektedir.

---

[1] Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye-Bosna-Hersek siyasi ilişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (12.09.2019).

[2] Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı,Türkiye-Bulgaristan siyasi ilişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (12.09.2019).

Türkiye'de Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı yapmış Ahmet Davutoğlu'nun da görüşlerine paralel, Adalet ve Kalkınma Partisi liderliğinde, Türkiye'nin kültür ve kamu diplomasisine dayanan Balkan Politikası, tüm Balkan devletleri ile paylaşılan ortak tarihi vurgularken Müslüman grupları yoğun olarak barındıran ülkelerde de ortak dini ön plana çıkarmaktadır.[3] Osmanlı İmparatorluğu'na sıklıkla vurgu yapılan ortak tarih yaklaşımlarında, adil Osmanlı yönetimi ve Pax-Ottomana'nın sayesinde farklı etnik çevrelerden olan insanların uzun yıllar barış ve güven içerisinde Balkan yarımadasında yaşadığına vurgu yapılır. Bu yıllarca devam eden karşılık hoşgörü ve iyi komşuluk ilişkileri bağımsızlıkların kazanılıp "biz" ve "onlar" yaklaşımının ortaya çıkmasına kadar Balkan toplumlarının şiddetten uzak din, dil, ırk ayrım yapmaksızın beraberce yaşamalarını sağlamıştır.[4] Bölgeyi ziyaret eden üst düzey politikacı ve bürokratlar Balkanların günümüzdeki ana sorunlarının çözümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimine pozitif atıflarda bulunarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede bıraktığı olumsuz algıyı değiştirmeye çalışmaktadırlar.

Bu çalışma Türkiye'nin Balkan Politikası'nın 2000'lerden günümüze gelişimini Batı Balkanlar ölçeğinde incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüze kadar Türkiye'nin uyguladığı bu göreceli olarak yeni diplomatik yaklaşımın incelenmesi sadece Türkiye'nin mevcut Balkan konumunu anlamamızı sağlamakla kalmayıp; ayrıca bölgedeki algıları da anlamamıza sorguladığından ötürü bu ülkelerin geleceğine de ışık tutacaktır. Araştırmanın dikkat ettiği bir diğer önemli kategorizasyon ise bu bölgesel reaksiyonları Müslüman ve Müslüman olmayan toplumlar açısından incelemesidir. Her iki grubun Türkiye politikalarına herhangi bir şekilde farklı bir yaklaşım benimseyip benimsemediği de böylece ortaya konabilecektir. Bu iki grubun gözlenmesi dine dayanan politikalarla Avrupa'ya yaklaşan Türkiye'nin bölgedeki yerini anlamamıza da fayda sağlayacaktır. Araştırmanın sonuçlarının özellikle Balkan politikaları ve yumuşak güç çalışan araştırmacılara ve bazı politik çevrelere bölgedeki Türkiye algısının incelenmesi anlamında faydalı olacağı varsayılmaktadır.

---

[3] Ekinci, M. U, Turkey's "Zero Problems" Era in the Balkans, SETA, https://www.setav.org/en/turkeys-zero-problems-era-in-the-balkans, (19.01.2020).

[4] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, ss. 120-124; 314-323.

Tez, bütünsel bir yaklaşımla Türkiye'nin Batı Balkanlardaki yumuşak güç politikasını Sosyal Kimlik Teorisi ve yöntemlerine başvurarak incelemektedir. Sosyal ve tarihsel inşacılığın da bu araştırmanın anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Yumuşak güç politikası – sosyal kimlik teorisi ve inşacılık bağlamı Türkiye'nin Balkanlardaki değişen konumunu algılamak açısında görece farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Bölgede yerleşik olan Osmanlı algısını değiştirmeye yönelik olarak atılan her adım yeni bir gerçeklik yaratma girişiminin bir parçasıdır.

Bu tez çalışması ikincil bilgi kaynakları kütüphane ve akademik veri tabanları kullanılarak hazırlanmıştır. Sadece akademik araştırmaları değil ayrıca politikacıların açıklamaları, sivil toplum örgütleri, bakanlıkların resmi internet siteleri de bu çalışmanın oluşturulması için kullanılmıştır. Ayrıca, başka araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen mülakatlar da bilgi toplama açısından bu araştırmaya katkı sağlamıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

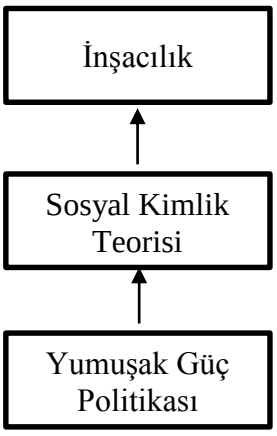
Araştırma yapısalcılık ve sosyal kimlik teorisinin yanında kamu ve kültür diplomasisi, yumuşak güç politikası, Türkiye'nin Balkan politikası hakkında en son oluşturulan literatüre ulaşmak amacıyla hem elektronik kaynak hem de basılı kaynak taraması yöntemini kullanmıştır. Araştırmanın bu kısmında akademik veri tabanları yukarıda bahsi geçen teori ve disiplinleri anlamak açısından zengin içerik sağlamıştır. Bunun yanında Budapeşte Central European University, Corvinus University ve Trakya Üniversitesi'nin kütüphaneleri taranıp konuyla ilgili kaynaklar toplanmıştır. Gerek veritabanları gerekse kütüphanelerden toplanan kaynaklar analiz edilip araştırma sorusunun literatür içerisindeki yeri ve önemi sorgulanmıştır. Toplanan kaynakların daha rahat idare edilmesi amacıyla, tüm çalışmalar yıl, yayıncı, disiplin ve bilgi kaynağı düşünülerek kategorize edilmiştir.

Tüm toplanan ikinci kaynaklar analiz edildikten sonra, en çok başvurulan yayınların sosyal kimlik teorisi, inşacılık ve kamu diplomasisi olduğu ortaya

çıkartılmıştır. Bir başka deyişle inşacılık, sosyal kimlik teorisi ve kamu diplomasisi arasındaki ilişki; yumuşak güç politikası ile birlikte araştırmacılar tarafından sıklıkla dile getirilen bir ilişkidir.

Balkanlardaki toplumların Türkiye algısını incelemek yukarıdaki disiplinlerin doğru bir şekilde kurgulanmasını gerektirmektedir. ABD'nin inisiyatifi ile AB ile entegrasyona yönelik girişimlerde bulunan Balkan hükümetleri daha önce irredantizmin ağır bastığı politik yaklaşımdan uzaklaşmış kültürel toleransa dayanan din, dil ve ırk ayrımı yapılmayan bütünleştirici bir sosyal kimlik oluşturmak zorunda kalmış ve "biz" ve "onlar" arasındaki ayrım azalmıştır. Ancak son zamanlarda oluşan krizlerden dolayı bu sosyal kimlikler tekrar değişme eğiliminde olup Türkiye de bir "onlar" olarak bu durumdan ciddi bir şekilde etkilenmektedir. Bu sosyal kimliklerin etkisinin anlaşılması için 1974 yılında Tajfel ve Turner'in ortaya çıkardığı sosyal kimlikler teorisi ve Berger ve Luckmann'ın (1991) inşacılık kuramına başvurulmuştur. Kültür ve Kamu diplomasisini içine alan yumuşak güç politikaları da bahsi geçen sosyal kimliklerin oluşturulması için küresel ve bölgesel aktörler tarafından kullanılmaktadır. Tüm ikili ilişkiler, vize anlaşmaları, medya gücünün kullanılması, kültürel etkinlikler gerçekliğin etki eden ülkenin istediği şekilde değiştirilmesine hizmet etmektedir.

Bu temelde araştırmanın temeli için bahsi geçen disiplinleri birbirine bağlayan bir formülasyon oluşturulmuştur. Bu temelde sosyal kimlik teorisi Balkan toplumlarında nasıl "biz" ve "onlar" temelinde kimlikler oluşturduğunu ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır.

Tablo 1: Kavramsal Çerçeve

Türkiye'nin Balkanlardaki yumuşak güç politikası öncelikle negatif Osmanlı yargısı oluşturmuş toplumlardaki bağıntılı Türkiye algısını değiştirmeyi ve mümkünse Türkiye'ye karşı bir sempati oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu algının değiştirilmesini hedef alan bir politikayı incelemek bu çalışmayı kaçınılmaz olarak yapısalcılık teorisine yönlendirmektedir. Bu teorinin kurucuları olan, yukarıda da değindiğimiz üzere, Berger ve Luckmann 1991 yılındaki "gerçekliğin sosyal olarak yapılandırılması" adlı çalışmasında gerçekliğin bilişsel süreçlerle oluşturulduğunu ifade etmiştir.[5] Buna Karşın Collin, Berger ve Luckmann'ın inşacılığın bu ideal olarak tanımlanmış haline karşı gelmiştir. Colin daha ılıman olarak tanımladığı inşacılığa göre, gerçeklik insanın bilişsel sürecini de içine almasına karşın insandan başka kendi kendine de var olan bir yapıdadır demiştir.[6]

Türkiye'nin kültür ve kamu diplomasisi ile değiştirme eğiliminde olduğu toplumsal algıların anlaşılmasında yol gösterici diğer bir teori ise sosyal kimlik teorisidir. Balkan toplumlarının gerek kendi içindeki toplumlara gerekse Türkiye gibi dış aktörlere karşı oluşturduğu ayrımcılık ve şüpheci yaklaşım bütüncül bir anlayışla kurulabilecek işbirliklerinin önündeki en büyük engel olarak görünmektedir. Sosyal kimlikler bireylerin bir sosyal gruba ya da gruplara duygusal olarak değer vermesi ile aidiyet hissetmesi dolayısıyla şekillenen bir yapıdadır.[7] Sosyal kimlikler bireyin bir grupta olduğunu tanımlaması ile oluşturulur. Yani sosyal gruplar aslında bireylerin kendilerinin o grup ile ifade etmesinden gücünü almaktadır. [8] Grup aidiyeti ayrıca "biz" ve "onlar" duygusunun oluşturulmasında birincil düzeyde önem taşıyan bir olgudur.

Tajfel ve Turner 2004 yılında yaptıkları açıklamada gruplar arası farklılaşma olarak adlandırılan olgunun temelinin sırayla gelişen üç bilişsel süreçten geçtiğini dile

---

[5] Berger, P. L., & Luckmann, T., *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*, No. 10, Penguin Uk, 1991.
[6] Collin, Finn, *Social Reality*, London: Routledge, 2002.
[7] Tajfel, H. (Ed.), *Social identity and intergroup relations*, Vol. 7, Cambridge University Press, 2010.
[8] Çoymak, A., *Associations of religious identification, secular identification, perceived discrimination, and political trust with ethnic and societal (national) identification*, Middle East Technical University, Ankara: Unpublished master" s thesis, 2009.

getirmiştir.[9] Bu süreçlerden ilkinde kişi kendiyle benzer karakterdeki insanlarla bir kategori oluşturup buna bağlı olarak bir sosyal kimlik elde etmektedir.[10] Buna bağlı olarak, sosyal kategorileşme kişileri ilgili kategorilere yerleştirerek, grupları basmakalıp farklılaştırarak ve değersel algılamalar ve eylemler katarak gruplar arasındaki sınırları keskinleştirmektedir. İkinci bilişsel süreç ise grubun diğer üyeleri ile oluşturulan "biz" kimliğine de bağlı olarak "onlar" algısının da ortaya konmasıdır. Nihayet, üçüncü evre kişinin kendini bir gruba ait hissetmesi sonrasında sosyal karşılaştırmalar yaptığı bölümdür. Aslında bu karşılaştırmanın yapıldığı aşama grubun gerçekten bir grup olarak ortaya çıkmasını temsil eder. Çünkü bu aşamada ortak karakteristikler belirlenmiş (din, dil,ırk, cinsiyet vs.) ve kadersel birlik diğer gruplar bilinerek kabullenilmiştir. [11]

Ancak inşacı temelde bu sosyal kimlikleri incelediğimizde, bu kimliklerin tekrar tekrar bu üçlü bilişsel süreçlerle yeniden oluşturulduğu görülür. Zamanın "biz" kavramı belirli bir karakteristik özelliği sahip olan kişileri barındırmazken sonrasındaki inşacı müdahalelerle değiştirilebildiği açık bir şekilde bilinen bir gerçekliktir. Hatta bazen "biz" sosyal grubu değişmeden sadece "diğerleri"nin özelliklerinin değiştiği de olmaktadır ki bu tamamen grupları yönlendiren aktörün karşı grubu ne şekilde tanımlayıp topluma aktardığı ile ilişkindir. Bu bağlamda, Türkiye'nin konjonktürel olarak değişen Balkan kimliklerinin neresinde durduğu önem arz eder.

YÖNTEM

Bu çalışma Türkiye'nin Batı Balkanlardaki yumuşak güç politikasını, araçlarını ve bu politikanın sosyal, ekonomik ve politik sonuçlarını incelemeyi hedeflemektedir. Yumuşak güç politikasının ilk bölümde daha geniş bir içeriğe sahip olan kültür ve kamu diplomasisinin içindeki yeri tartışılmış ve yumuşak güç

[9] Sidanius, J., Pratto, F., Van Laar, C., & Levin, S, *Social dominance theory: Its agenda and method. Political Psychology*, 25(6), 2004, 845-880.
[10] Hogg, M. A., Terry, D. J., & White, K. M, *A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory*, Social psychology quarterly, 1995, 255-269.
[11] Ongur, H. O, *Towards a social identity for Europe? A social psychological approach to European identity studies*, *Review of European Studies*, *2*(2), 2010, 133.

politikasının dünyadaki genel konjonktüre göre nasıl ortaya çıktığı ve ülkeleri etkilediği, Türkiye'ye özel önem atfedilerek açıklanmıştır. Bunun ortaya konması için ikincil kaynaklar titizlikle taranmış ve kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Literatürün için sadece akademik veritabanlarından ulaşılan makaleler değil politikacıların haberlerinin verildiği gazeteler, dergiler ve sivil toplum örgütleri uzmanlarının yayımladığı birçok makale bilgi toplama aşamasında kullanılmıştır.

Türkiye'nin yumuşak güç politikasını uygulamak için oluşturduğu ya da düzenlediği birçok kurum ve kuruluş ayrıntılarıyla ikinci bölümde verilmiştir. Bu kurumların anlatımında bazı uzmanların makalelerinden ve kurumların kendi internet sitelerinden yararlanılmıştır. Bölümün sonunda ise yumuşak güç kullanımın sadece bahsi geçen kurumlardan ibaret olmayıp siyasi ve sosyal kanaldan da oluşturulduğunu politik ziyaretler, Türk TV programları, haber ajansları örnekleriyle açıklanmıştır.

Araştırma yumuşak güç araçlarının etkinliği ölçmek için ekonomi, siyaset ve politika gibi sınıflandırmalara başvurmuştur. Araçların ekonomik etkileri Batı Balkanlardaki tüm ülkeler için ayrı ayrı incelenmiş ve özellikle 2000'lerden günümüze ticaret hacminin artışlarına bakılmıştır. Politik sonuçları ise daha çok vize anlaşmaları, gelişen ikili ilişkiler vesilesiyle oluşan ziyaretler, Türkiye'nin lider bir ülke olarak üçlü istişare mekanizmalarında saygı duyulan bir lider olarak yer bulabilmesi gibi somut örneklerle tartışma şekillenmiştir. Sosyal sonuçları ise daha çok Balkanlardaki Türk-İslam algısına dayanmaktadır. Ancak bu algı yoklaması araştırmacının kendisi tarafından değil diğer araştırmacıların yapmış olduğu mülakatlara dayanarak çözümlenmiştir.

Çalışma ekonomik incelemeler haricinde çoğunlukla nitel analiz yöntemlerini kullanmaktadır. Toplanan tüm kaynaklar tartışılmış ve yazar tarafından bir çözümleme hazırlanmıştır. Ancak bu nedensel ilişki rastlantısal bir şekilde ortaya konmayıp yukarıda belirtilen göstergeler ışığında incelenmiştir. Nicel araştırma yöntemlerinin kullanmaması bu çalışmanın en büyük eksikliğidir. Ancak yerli ve yabancı kaynakları içine alarak yumuşak güç politikasının irdelenmesi alan açısından son derece önemlidir. Özellikle inşacılık ile sosyal kimlik teorisinin yumuşak güç alanında literatürde yeterince yer almaması araştırmanın önemini arttırmaktadır.

Araştırmada bazı ciddi kısıtlamalar ile karşılaşılmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri ticaret hacminin artışının doğrudan yeni Balkan politikasına bağlayıp Türkiye'nin konjonktürel olarak 2000'lerin başından itibaren gerçekleştirdiği ekonomik göz ardı etmektir. Ticaret hacimlerindeki bu büyük artışın her ne kadar etkisi olsa da sadece kültürel ve dini kurumlarla olmayacağı bir gerçektir. Bir diğer önemli kısıt ise politik ilişkilerdeki gelişmenin takibinin zorluğudur. Ekonomik ve zaman bazlı kısıtlılıklar nedeniyle araştırma alan çalışması ile desteklenememiş ve sonuçlar sadece önceki araştırmaların derlenmesi, araştırmacının kendi kalifiyeli gözlemleri sonucunda oluşturulmuştur. Araştırmacının önceki yıllarda Batı Balkan ülkelerinin her birinde bulunup Türkiye'nin bölgedeki etkilerinin tartışıldığı ikili görüşmeler eşsiz katkı yapmasına karşın herhangi bir kayıt cihazı ile kaydedilmediği için çeşitli eksiklikleri barındırmaktadır.

1. BÖLÜM

1. KÜLTÜREL DİPLOMASİ, KAMU DİPLOMASİSİ VE YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKASI

1.1. Kültürel Diplomasi

Daha önce Antik Yunan'da da elçilik makamı kullanılıp uygulanmasına karşın, modern diplomasi 15. yüzyılda İtalyan şehir devletlerinde ilk kez elçilerin daimî olarak atanması ve devletlerarası ilişkilerin bu elçiler aracılığıyla yürütülmesi ile tarih sahnesine çıkmıştır. Buna karşın, Avrupa'da uzun süredir uygulanan kamu hukukunun uluslararası bir nitelik kazanması için 1815 Viyana Kongresi'ne kadar beklenilmiştir. Viyana Kongresi diplomasi kurallarının yerleşmesi bakımından da son derece önemli bir dönüm noktası olmuştur. Amerikan Başkanı Wilson dünyanın kaçınılmaz bir savaşa doğru gittiğini fark edip, 1919 Paris Konferansı'nda 'Açık Diplomasi' ilkesinin kabulü için tüm dünya güçlerini çağırmıştır ancak varılan uzlaşma sadece kâğıt üstünde kaldığından yeni bir dünya savaşının oluşması engellenememiştir.

Ancak II. dünya savaşı öncesinde oluşan endişeler savaş sonrasındaki atılan adımların başlangıcı olmuştur. Sürdürülebilir ve istikrarlı bir uluslararası ilişkiler sistemini hedefleyen United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizaion (UNESCO) tam da bu koşullar altında tarih sahnesine çıkan bir kurumdur. UNESCO'nun ülkelerin dış politikasına getirdiği en önemli değişim ise kültürel diplomasi anlayışıdır. UNESCO'nun oluşturduğu kültürel diplomasi çerçevesiyle üye ülkelerin diğer ülkeler içinde kültürel tanıtım ve etkinliklerle ikili ilişkilerin miktarını ve kalitesini artırarak iş birliği sağlama amaçlanmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasındaki oluşan Soğuk Savaş Dönemi'nde ise kültürel diplomasinin gücü ve önemi şiddetlenerek artmıştır. Bu dönemde kültürel diplomasinin açık bir şekilde karşılıklı kullanılan bir silah olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu silahlar daha çok yapılandırmacılık temelinde propaganda aracı

olarak öne çıkarak bir iç grup (in group) ve dış grup (out group) oluşturmayı çabalamıştır. Nükleer savaş riskinin özellikle vurgulandığı ve korku ile grupların birbirlerine düşmanlığını arttırmaya neden olan bu anlayış, 1975'te Helsinki Nihai Senedi ile birlikte etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu gelişmeyle iki grup arasında oluşturulan karşılıklı iletişimin etkisinin büyük olduğu açıktır. Yine de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çözülmesinde Batı'nın uyguladığı etkin kültürel diplomasinin gücünün unutulması taraflar arasında kültürel anlamda devam eden savaşın boyutlarının kavranmasını engellemektedir.[12] Soğuk Savaş dönemindeki diplomasinin kültürel boyutlarda gerçekleşmesinin bir III. Dünya Savaşı'nı engelleyip engellemediği tartışılan bir sorudur.

Kültürel diplomasinin uygulayıcıları ve karar vericilerinin de kim olduğu da son derece önemlidir. Sadece mevcut hükümetin bu diplomasiyi yönettiğini varsaymak, bireylerin, sivil toplum örgütlerin, yerel yönetimlerin, uluslararası kurum ve kuruluşlarında bu platformdaki önemini kavrayamamamıza neden olmaktadır. Özellikle SSCB'nin çözülmesiyle bu yeni aktörlerin etkisinin yoğunluğu azımsanmayacak kadar büyüktür. Ülkeler arasında kurulan iletişim köprülerine devlet kanalını kullanmayarak bu yeni aktörlerin girmesi, küreselleşmenin getirmiş olduğu en önemli sonuçlardan biridir. Ayrıca bireylerin dünyanın farklı noktalarındaki insanlarla bizzat iletişime geçmesi, seyahat etmesi karşılıklı olarak tanıtılan kültürün belki de en saf yönünün ortaya çıkmasına bir örnektir. Küreselleşme en yalın haliyle dünya çapında olan bir bütünleşme sürecidir. Küreselleşen dünyada devletlerin uyguladığı diplomasi ise realist perspektiften çıkarak daha çok gönül ve düşünceleri kazanmaya yönelik olan kültürel diplomasiye ya da bir başka ifade şekli olan kamu diplomasisine evrilmiştir.

1.2. Kamu Diplomasisi ve Kültürel Diplomasi

Kamu diplomasisi ile kültürel diplomasi arasındaki anlamsal farklılığı bilmek özellikle bu aşamada önemlidir. Kültürel diplomasi denildiğinde öne çıkan kültür, bir

[12] Gould-Davies, N, *The logic of Soviet cultural diplomacy*, *Diplomatic history*, *27*(2), 2003, 193-214.

grubun diğer bir gruptan ayrıldığı maddi ve manevi değerler bütünü olarak tanımlanabilir. Burada bahsi geçen o toplumun ürettiği sanatsal ürünlerin niceliği ve niteliği değil, yaşamlarında tüm bir alanı kapsayan inançlar, gelenekler, algılayışlar, beklentilerdir. Birbirlerinin tıpatıp aynısı olan bir kültür olmamasına karşın benzer kültürlere sahip toplumlar bulunulabilir. Toplumla bütünleşen birey için kültür kişinin kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir.

Kültürel diplomasi kamu diplomasisi ile birlikte düşünüldüğünde, ikisinin birbirleriyle olan yakın ilişkisi kolaylıkla gözlenebilmektedir. Kültürün bahsettiğimiz gibi bir toplumun ayırt edici özelliklerinin bir toplamı olduğu tezinden yola çıkarsak kamu diplomasisinin kültürel diplomasiyi de içine alan daha geniş bir diplomatik yaklaşım olduğu öne sürülebilir. Burada dikkat edilmesi gereken konu ise, her ne kadar çeşitli kaynaklarda aynı anlamda da kullanılsalar bu iki kavramın birbirinden farklı olmasıdır. Kamu diplomasisinin en genel anlamı; bir ülke hükümetinin (polity) gerek kendi toplumu üzerinde gerekse diğer ülke toplumları üzerinde önceden belirlenmiş bir stratejik plan doğrultusunda ve istenildiği ölçüde bilgilendirmesi ve etkilemesi için uyguladıkları çabadır. Kamu diplomasisi ile akla gelen devlet eliyle oluşturulan ve yürütülen stratejiler akla geldiği için propaganda bu kapsamda rahatlıkla değerlendirilebilir. Yani kamu diplomasisi devlet tarafından oluşturulup yürütüldüğü için resmi, kesin bir hedefi olduğu için amaçlı ve bu amaca ulaşmak için izlenecek yol önceden belirlenmiş olduğu için planlı olmak durumundadır.[13] Kamu diplomasisi 1960 ABD'sinde filizlenen kültürel diplomasiyi, diaspora diplomasisini, yabancı yardımlar ve insani yardımlar diplomasisini ve dijital diplomasiyi de içine alan bir kavramdır.[14] Türk Dil Kurumu'nun tanımlamasına göre kamu diplomasisi: "Bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politika"[15] olarak verilmiştir. Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere kamu diplomasisi geleneksel diplomasiden ayrılmış ve çok daha farklı alan ve stratejiyi kapsayan kompleks bir boyuta evrilmiştir. Bu tarz bir diplomasiyi devletin merkezden yürütmesinin zorluğuna

[13] Brown, J, *Arts diplomacy: The neglected aspect of cultural diplomacy. In Routledge handbook of public diplomacy*, Routledge 2008, 77-80.
[14] Snow, N., & Taylor, P. M. (Eds.), *Routledge handbook of public diplomacy*, Routledge 2008.
[15] Türk Dil Kurumu, https://www.sozluk.gov.tr/, (19.01.2020).

istinaden birçok farklı kurum ve kuruluş ortaya çıkartılmış ve daha çok bu kurumların dayanağı sivil alanda toplanmıştır. Dolayısıyla, dışişleri bakanlığı seviyesinde yürütülen diplomasi trafiği azalmış ancak bu kurulan sivil unsurlarla trafik artmıştır. Dışişleri kanalıyla yürütülen resmi diplomasi yerine programa dayalı bir diplomasi anlayışı ön plana çıkmıştır. Halkla ilişkiler, imaj yönetimi, prestij yönetimi, saygınlık geliştirme, algılanma yönetimi, propaganda, lobicilik, markalaşma, gündem oluşturma ön plana çıkan unsurlar olmuştur. Kültür ve sanat aktiviteleri, dil öğretimi, burs programları, öğrenci değişimlerinin yukarıdaki unsurlardaki pozitif etkisi ön plana çıkartılarak bu alanlarda aktif olan kurum ve kuruşlar ile diplomasi yönetilmeye çalışılmıştır.

Kültürel diplomasinin kamu diplomasisinden ayrımı devlet ile ilişiğinin incelenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Kültürel diplomaside devletin kamu diplomasisinde olan resmi, planlı, amacı olan karakterinden daha farklı olan daha çok insandan özünü alan, insanın yarattığı, kontrolünün daha zor olduğu bir yapı akla gelmektedir. Devletlerin bu yapıyı değiştirmeye yönelik müdahalesi son derece sınırlı olmakla birlikte çoğunlukla etkisinin uzun süreli olmadığı, sadece yönlendirmeye yönelik olduğu gözlemlenebilir. Hükümetlerin iç ve dış kamuoyuna etki derecesine etki eden birçok farklı değişken olmakla birlikte, toplumların bu devletlere duyduğu güvenin gücü son derece önemlidir. Buna karşın bazı kaynaklarda kültür diplomasisi kamu diplomasisinin bir alt dalı ya da tipi olarak nitelendirilir.[16] Ekşi'ye göre kültür diplomasisi kamu diplomasisinin kültür ve sanat alanlarındaki aktivitelerini kapsamaktadır ve kültür diplomasisinin farklı bir diplomasi dalı olarak ortaya çıkması da kültür ve sanata yönelik olan girişimlerin ön plana çıkartılma isteğinden kaynaklıdır. Yine de bu kültür ve sanata yönelik olan diplomatik yaklaşımlar birçok araştırmacıya göre kamu diplomasisinin içerisinde yer almaktadır.[17]

Kültürel diplomasi tek taraflı bir etkiden ziyade insani olan ve fikirlerle, bilgilerle, günlük yaşayışla ilgili olan her bir değerin karşılıklı olarak paylaşılması,

[16] Ekşi, M, *Turkey's Cultural Diplomacy and Soft Power Policy Towards the Balkans, Karadeniz Araştırmaları*, (55), 2017, 189-208.
[17] Mark, S, *A greater role for cultural diplomacy*, Clingendael: Netherlands Institute of International Relations, 2009, 1-51.

tanıtılmasıdır.[18] Cummings'in tanımı kültürel diplomasiyi Simon Mark'ın tanımından daha farklı bir boyuta getirmektedir. Kültürel diplomasi bu anlayışta sadece devletin kamu politikasının bir boyutu değil, onun kontrolünü aşan ve daha çok bireylerle ve sivil toplum örgütleriyle hayat bulan bir sivil ilişkiler diplomasisidir. Ancak bu tanımlamaya göre hareket eden bir devlet teşkilatı da bireyleri ve sivil toplum örgütlerini kendi belirlediği stratejiye göre yönlendirmeye çalışıp kamuoyunu daha derinden ve nispeten gizli bir şekilde etkileme şansı elde etmektedir.

Kültürel diplomasinin en önem verdiği unsur dildir. Dil, bir toplumun kolektif dünya görüşüdür.[19] Dil bir kültürü tanımanın en isabetli yolu olduğu kadar, bir diğer ülke hedef aldığı ülkede kendi dilini yaygınlaştırdığı ölçüde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde İngilizcenin dünyada yaygın oluşu ve çoğu ülke tarafından ikinci dil olarak kabul edilişi ABD ve İngiltere'nin yumuşak güç araçlarının daha etkili olmasını sağlamıştır.[20] Ülke içerisinde yaratılan bir dil ile güçlendirilmiş kültürel etki alanı çıkarları uygulanmasını kolaylaştırıcı etki yaratmaktadır.

Bir ülke kültürünün diğer ülkeler nezdinde oluşturduğu saygınlık ve cazibe, etki edilen ülke üzerindeki etkileme kapasitesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu etkileme kapasitesi o ülkenin yumuşak gücü olarak adlandırılmaktadır. Saygınlık ve cazibe yaratmada başarılı olan ülkelerin diğer ülkeleri yönlendirme konusundaki başarısı diğer ülkelere göre çok daha yüksektir.

1.3.Yumuşak Güç Kavramı

Yumuşak Güç kavramından ilk kez Joseph S. Nye tarafından 1990 yılında ilk kez "Yumuşak Güç" makalesinde ortaya çıkıp Liderliğe Mecburiyet: Amerikan Gücünün Değişen Doğası/ Bound to Lead: The Changing Nature of American Power

[18] Cummings, M. C, *Cultural diplomacy and the United States government: A survey. Center for arts and culture*, 2003.
[19] Kitsou, S, *The Power of Culture in Diplomacy: The Case of US Cultural Diplomacy in France and Germany*, *Exchange: The Journal of Public Diplomacy*, *2*(1), 2011, 3.
[20] Narozhna, T, *Zbigniev Brzezinski, The Choice: Global Domination or Global Leadership*, Cambridge Review of International Affairs, 17(3), 2004, 620-620.

adlı eseri ile gelişmiştir. Güç kavramı Nye tarafından ikiye ayrılmıştır. Layne'in ifadesine göre Nye sert gücü askeri ve ekonomik güç olarak tanımlayıp yumuşak gücü daha çok kültürel ve değerler bütününe dayanan oluşturulan bir güç olarak ifade etmiştir.[21] Nye'ın söylemine göre yumuşak güç bir ülkenin başka bir ülke üzerinde ya da belirli bir grup üzerinde bir çekim merkezi olması için etki edebildiği tüm siyasi değerlerin, kültürün ve dış politika araç ve unsurlarının kullanılmasıdır.[22] Başarılı bir yumuşak güç kullanılan ülkede güçlü bir etki bırakılıp o ülkenin kültürel, siyasi, ekonomik anlamda kendisine benzemesine teşvik yaratmak amaçlanmaktadır. Ancak yumuşak güç kavramını sert güç kavramı unsurları ile karıştırılmaması esastır. Çünkü yumuşak güç kavramı devletler arasında olan güç ilişkisine dayalı zorlama, ikna ya da ödüllendirme araçlarına bağlı olmaktan ziyade etki edilen ülkede gönüllülük temelinde yaratılacak bir etki durumu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, yumuşak güç politikaları ile arzu edilen etki altındaki ülkenin kendisinin etki eden ülkenin istek ve amaçları doğrultusunda gönüllü bir şekilde, herhangi bir zorlama olmaksızın davranması, konumlanmasıdır. Yumuşak güç, kaba güç ve zorlamaya başvurulmadan başkalarının sizin istediğinizi istemelerini sağlamaktır.[23] Sert güç kullanımı ile yumuşak güç kullanımını karşılaştırdığımızda ortaya çıkmaktadır ki, yumuşak güç uluslararası ilişkilerde bir araç olarak uzun süreli bir etki alanı yaratma konusunda sert güç ile mukayese edilemeyecek kadar güçlü bir değerdir. Özellikle sert güç kullanımının bilinen yüksek maliyet riskini sürekli barındırması ve kalıcı çözümler yaratma konusundaki eksiklikleri göz önünde bulundurulduğunda günümüzdeki uygulanması pek arzu edilmemektedir. [24]

Yumuşak gücün temel aldığı kaynakları Nye tanımlamıştır. Uygulanan dış politikaya bağlı hedeflerin yanında siyasal yapı ve ülkenin sahip olduğu kültür Nye'a göre bu gücün kaynaklarıdır. [25] Yumuşak güç ile ilgili literatür incelendiğinde önemli

---

[21] Layne, C, *The unbearable lightness of soft power. In Soft power and US foreign policy*, Routledge, 2010, 63-94.
[22] Berenskoetter, F., & Williams, M. J, *Notes for a soft-power research agenda. In Power in World Politics*, Routledge, 2007, 172-182.
[23] Nye Jr, J. S, *Soft power: The means to success in world politics*, Public affairs, 2004.
[24] Sancak, K, *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı Ve Yumuşak Güç. Birinci Baskı*, Ankara: Nobel Yayınları, 2016.
[25] Berenskoetter, F., & Williams, M. J, *Notes for a soft-power research agenda. In Power in World Politics*, Routledge, 2007, 172-182.

liderlerin karizmatik yönetimi ve sözleşmeye bağlılık anlamında ahde vefa ilkesi de bu gücün temelini oluşturan ve devletlerin kendilerini cezbedici bir güç olarak ortaya çıkarmak için kullandıkları kaynaklar olarak ifade edilmektedir.[26] Yukarıda da bahsedildiği gibi bu tarz kaynaklarda oluşturulan dış politika araçları devletlerin istediklerini etki edilen ülkeden almak konusunda sert güce nazaran daha orta ve uzun vadeli hissedilir değişiklikler yaratmak konusunda dış politika ihtiyaçlarını karşılayacak potansiyele sahiptir. Ancak şu da ifade edilmelidir ki, kısa vadede istenilen büyük çaptaki değişikliklerde yumuşak güç politikası yetersiz kalmaktadır. Bu durumda sert güç kullanımı daha öne çıkmaktadır. Yumuşak güç kullanımı yapılandırmacılık temelinde uygulanıp hedef kitle üzerinde algı ya da düşünce inşasına ya da mevcut olan algı ve düşünceyi değiştirmeye olanak sağlamaktadır. Doğru ve başarılı bir yumuşak güç kullanımı ülkenin uluslararası arenada beğeni toplamasını ve kendisine olan nefret ve düşmanlık söylemlerini değiştirme konusunda devletler tarafından sıklıkla uygulanmaktadır. [27]

Bir ülkenin dış politikasının başarısında sahip olunan ekonomik ve askeri güç kadar yumuşak güç potansiyeli de göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Örneğin bir ülkenin izlediği dış politikanın diğer bir ülkenin dış politikasında da doğrudan meşru olarak görülmesi yumuşak gücün izini sürmek bakımından anlamlıdır. Yumuşak güç kendine çekme yoluyla etki elde etmektir. Bu kendine çekme gücünün kaynağında bir baskı yoktur. Tamamen bir ülkenin kültüründen, siyasi vaatlerinden ve politikalarından oluşturulan cazibeden dolayı ortaya çıkmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, bu güç sadece dış politikada etkisini göstermez. Eğitim, sanat, sağlık, toplumsal düşünüş ve davranış biçimlerini de etkileyebilen kompleks bir etkidir. [28]

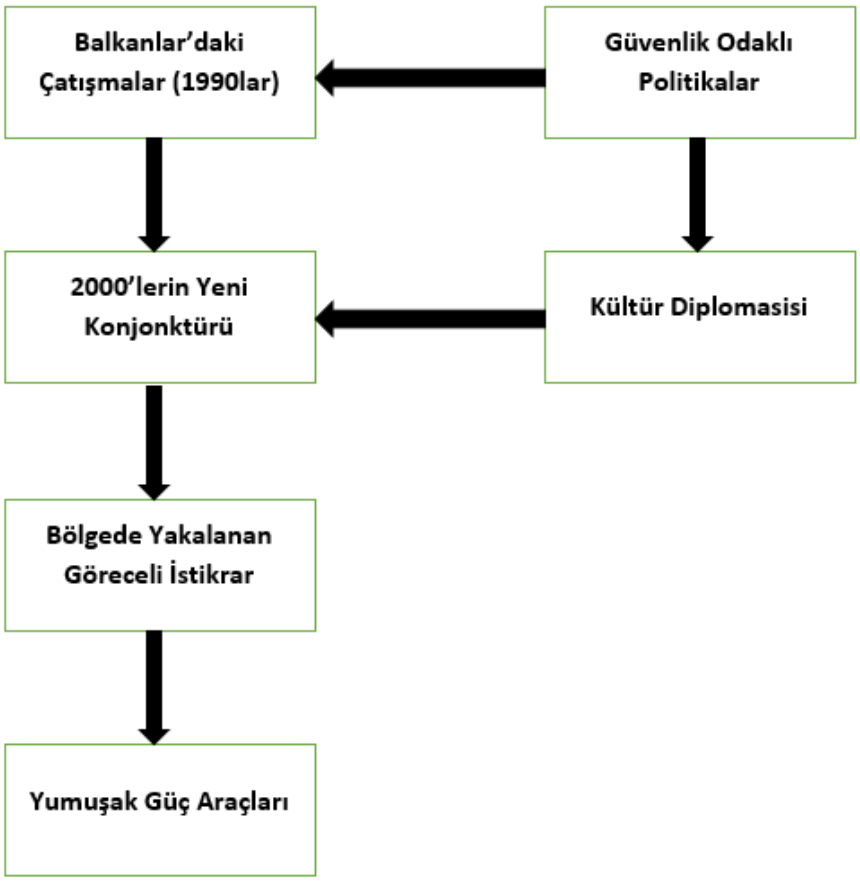
[26] Lee, G, *A theory of soft power and Korea's soft power strategy*. *The Korean Journal of Defense Analysis*, 21(2), 2009, 205-218.
[27] Sancak, K, *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı Ve Yumuşak Güç, Birinci Baskı, Ankara: Nobel Yayınları*, 2016.
[28] Nye Jr, J. S, *Soft power: The means to success in world politics*, Public affairs, 2004.

1.4. Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Güç Kullanımının Ortaya Çıkışı

Balkanlarda 1990larda meydana gelen şiddet olayları, 11 Eylül saldırıları ve sonrasında İslamiyet ile karıştırılan terörizm ile savaş Huntington'ın 1996'da ortaya attığı medeniyetlerin çatışması ve Yeni Dünya Düzeni'nin tekrar kurulması tezini tekrar ön plana çıkarmıştır. [29] Şu bir gerçektir ki, 2000li yıllarda özellikle kültürel anlamda süren çatışmalar diplomasinin de bu yöne ciddi anlamda kaymasına neden olmuştur. Küresel politikalar uluslararası sistemi kültür üzerinde tanımlayıp kimlik inşası ile kimlik kaynaklı çatışmalar üzerinde kurmuştur. [30] Bunun yanında, 1990'larda Balkanlarda gelişen şiddet olaylarından dolayı bölgeye olan küresel politika yaklaşım güvenlik odaklıydı. Bu dönemdeki mevcut koşullar ancak bu tarz bir yaklaşımla çözülmeye, analiz edilmeye çalışılıyordu. Ancak 2000'lerin Balkanların da göreceli olarak varılan daha istikrarlı ve barışa yönelik tutum bu güvenlik odaklı olan politikaları yanıtlamakta yetersiz kaldığından bir başka perspektife gerek duyuldu. Bu bağlamda Balkanlarda ortaya çıkan kültürel çatışmanın ürünleri olan yabancı düşmanlığı, İslam karşıtlığı ve radikal yönelimlere karşı küresel politikalar daha çok kültürel diplomasiyi kullanmak mecburiyetinde kaldı. Güvenlik odaklı politikalar yerine devletler kültürel diplomasiye dönüş yaptılar ve yumuşak güç kurumları ile Balkanlarda kurulan yeni düzene müdahale etme çabasına girdiler. Böylece, yumuşak güç kavramı kamu diplomasisi ve kültürel diplomasiyi de kapsayan bir terim olarak Balkanlardaki küresel ve bölgesel aktörlerin müdahale için kullandıkları birer araç oldu.[31] Yumuşak gücün vücut bulması da yumuşak güç uygulayan araçlarla mümkün olmuştur.

---

[29] Huntington, S, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York 1996.
[30] Ekşi, M, *Turkey's Cultural Diplomacy and Soft Power Policy Towards the Balkans*, Karadeniz Araştırmaları, (55), 2017, 189-208.
[31] Nye Jr, J. S, *Soft power: The means to success in world politics*, Public affairs, 2004.

Tablo 2: Kültür Diplomasisinin Balkanlarda Yer Edinmesi

ABD'nin 2000'lerde kendini gösterdiği söylenen zayıflamasına karşın Nye yumuşak güç kavramını ABD'nin yeni dış politika aracı olarak daha yoğun kullandığını savunmuş ve ABD'nin gücünün sadece askeri ve ekonomik güç ile sınırlı olmadığını, bunun yanında kültürü, imajı, yaşam tarzını barındıran yumuşak gücünün de olduğunu ve yeni dönemde daha çok bu gücü kullanmaya başladığının altını çizmiştir.[32]

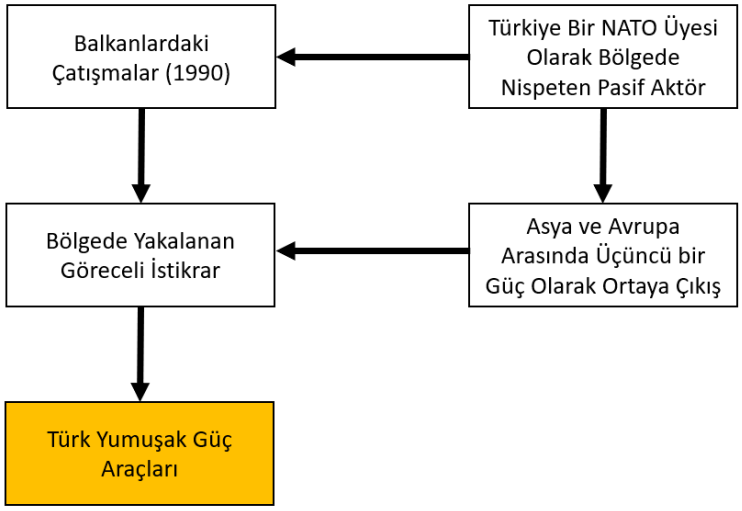
Türkiye'nin Balkan politikası 1990larda ve 2000lerin başında sadece uluslararası askeri müdahaleye katılım ve bu çerçevede kurulan barış gücünün bir

[32] Layne, C, *The unbearable lightness of soft power. In Soft power and US foreign policy*, Routledge, 2010, 63-94.

parçası olmaktan ibaret nispeten pasif bir yol izlemişti. Yugoslavya'nın parçalanışına yol açan savaşta Birleşmiş Milletlerin Barış Gücü'ne katılmış sonrasında da Bosna Hersek'te gerçekleşen NATO barış harekatına katılmıştı. Bunun haricinde 1997 Alba Operasyonuna ve 1999 Kosova Savaşı'nda bir NATO üyesi olarak Yugoslavya'ya karşı girişilen operasyonlara katılmıştır. Makedonya'da çıkan iç savaşa da yine aynı çerçevede müdahil olmuş ve sonradan kurulan EU-Proxima'nın da bir üyesi olarak bölgede rol almıştır. Türkiye'nin 1990'lardaki tüm girişimlerinin bireysel olmayıp Birleşmiş Milletler ya da NATO'ya bağlı olarak gerçekleştirilmesi dönem dış politikasının bir yansımasıdır.

SSCB'nin dağılması sonucu daha çok Amerikan hegemonyasının hissedildiği 2000'lerde, Balkanlarda oluşan yeni istikrarlı ve barışa yönelik tutum karşısında Türkiye de dış politikasını buna göre ayarlamıştır. Özellikle Bosna Hersek, Makedonya, Kosova ve Arnavutluk'taki Müslüman toplumların Türkiye ile ciddi bir bağ kurması Türkiye için büyük fırsat yaratmıştır. Bu dönemde Türkiye Slav dünyası ve Batı arasında sıkışan bu topluluklara karşı bir üçüncü güç olarak öne çıkmıştır. Geleneksel olarak ABD'nin tarafında olan Türkiye'nin bu konumu dönemde ortaya atılan Pax Ottomana kavramı vücut bulmuş ve özellikle bahsi geçen ülke toplumlarında pozitif karşılık görmüştür. Özellikle bölgenin Hristiyan toplumları Türkiye'nin yeniden bölge politikaları ile bir bölgesel güç olarak ilgilenmesini yeni sömürgecilik anlayışında değerlendirip bu dış politikayı Yeni Osmanlıcılık olarak adlandırmışlardır. Günümüzde de devam etmekte olan Yeni Osmanlıcılığın amacının bölgede yerleşmiş olan Müslüman grupların Türkiye'nin geçmişine bağlanması ve böylece ortak bir gelecek yaratılması olduğu öne sürülür. [33]

[33] Rucker-Chang, S, *The Turkish Connection: Neo-Ottoman Influence in Post-Dayton Bosnia*, *Journal of Muslim Minority Affairs*, *34*(2),2004, 152-164.

Tablo 3: Türk Yumuşak Güç Kurumlarının Balkanlarda Ortaya Çıkması

Yeni Osmanlıcılıktan ziyade Türkiye Balkanlarda kurmak istediği yeni konumunu Pax-Ottomana kavramı ile ifade eder. Pax Ottomana kavramını anlamak için öncelikle Türkiye'nin bölge ülkeleri ve toplumları ile olan tarihsel ve kültürel bağlarını anlamak gereklidir. Çünkü bu bağlar olmadan Türkiye'nin bölgeye yönelik oluşturmak istediği politika bir anlam ifade etmemektedir. Bu bağ neticesinde bahsi geçen toplumlar Türkiye'yi kendine yakın görmekte ve Türkiye'nin yumuşak güç politikasının temelini oluşturmaktadır. Bölge adının bile Türkçe'den türediği bilinen bir gerçek olup Türkiye'nin bölge üzerindeki güçlü bağını temsil etme özelliğini göstermektedir. Diğer yumuşak güç uygulayan ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin sahip olduğu bu derin kültürel, tarihi, dinsel ve dilsel bağlar tabi ki de Balkan toplumlarında daha güçlü bir karşılık bulmaktadır. Türkiye'nin kamu ve kültür diplomasisinin temelini daha güçlü olarak kurmasına olanak sağlamaktadır. Her ne kadar bölge ülke ve toplumlarındaki tarih okumalarında bilinçli bir negatif yönlendirme olduğu görülse de 500 yıla dayanan bir Osmanlı yönetimi bölgenin DNA'sını değiştirmiştir. Balkanlar halen 500 yıllık Osmanlı egemenliği ve mirası olan Pax Ottomana'nın derin etkisi altındadır. [34] Mehmet Seyfettin Erol'un da ifade ettiği

[34] Demirtaş, B, *Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future*, *Perception, Summer, 18*(2), 2013, 163-184.

gibi Osmanlı-Türk-İslam kültürel sentezi Balkanlarda güçlü bir iz bırakmıştır. [35] Balkanlarda yaşayan Müslüman gruplarının yanında Türk azınlıkların hemen hemen hepsinin Osmanlı ile güçlü bağları vardır. Bunun yanında yakın tarihte Balkanlarda meydana gelen şiddet olayları sonucunda Türkiye'ye göç eden gruplarda bu bağın tekrar kurulması bakımından anlamlıdır. Tüm bu şartlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin bölgeye yönelik uyguladığı yumuşak güç politikası yerinde ve sağlam temellere oturmuş durumdadır. Bu bağlar Türkiye'nin bölge ile sürekli olarak ilgilenmesine neden olmaktadır.[36] Bunun yanı sıra, bölgedeki Müslüman gruplar Türkiye'yi kendi koruyucuları olarak görmektedir. Örneğin, Bosna Hersek'te yaşayan Sırplar Sırbistan ve Rusya'yı, Hırvatlar Hırvatistan ve Avrupa Birliği'ni (AB) koruyucuları olarak görürken, bölgede yaşayan Müslüman Boşnaklar ise Türkiye'yi haklarının savunucusu olarak kabul etmektedir. Buna benzer olarak bölgedeki Müslüman ve Türk azınlıklar Türkiye'yi koruyucu olarak görmektedir.[37] Tüm bu koşullar göz önüne alındığında Türkiye'nin 2000'lerde oluşturduğu Balkan politikasındaki kültürel ve tarihsel bağların önemi büyüktür.

Yukarıda da tartışıldığı üzere 2000'lerde Türkiye'nin Balkanlara yönelik oluşturduğu kamu diplomasisi ve yumuşak güce odaklı dış politika çok yerinde ve etkili bir şekilde tasarlanmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin Balkanlara verdiği önem coğrafik yakınlık ile daha da artmaktadır. Doğu Trakya'nın Türkiye'nin bir parçası olması Türkiye'yi de bir Balkan ülkesi yapmaktadır. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun da bir Anadolu ülkesi olmasından ziyade öncelikle bir Balkan ülkesi olması Osmanlı'nın Balkanları kaybettiği dönemde anavatanın kaybedilmesi olarak algılanmasına neden olmuştur. Buna ilaveten, ülkenin Doğu Trakya'daki sınırlarının az ve dar olması da Balkanlardaki güvenlik ortamını Türkiye için jeopolitik olarak önemli bir duruma getirmektedir. Balkanlarda yer alan toprak Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi olarak sayılmasını sağladığından onun Avrupa'ya açılan da kapısıdır. Ekonomik olarak bakıldığında ise, Balkanlarda yer alan sınır Türkiye ticaretinin kara

---

[35] Erol, M. S, *11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve "Dört Tarz-ı Siyaset"*, Gazi Akademik Bakış, (01), 2007, 33-57.
[36] Uzgel, İ, *Balkanlarla İlişkiler." içinde Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II: 1980-2001, 2001.
[37] Uzgel, İ, *Balkanlarla İlişkiler. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 3, 2006, 690-708.

yoluyla Avrupa'ya ulaşmasını sağlamakta ve haliyle bölge ülkelerinde meydana gelen şiddet olayları ve istikrarsız politikalar ekonomik yönden Türkiye'yi ciddi etkilemektedir. Türkiye'nin bölge ülkelerindeki istikrar ve barış ortamını her durumda desteklemesinin en büyük nedenlerinden biri de budur. Günümüzde sıklıkla önemi ortaya çıkan enerji akımlarının güvenliği de politik ve ekonomik olarak istikrarlı bölge ülkelerine göre planlanmaktadır. Bir bütün olarak düşünüldüğünde Türkiye'nin Balkanlardaki yumuşak gücünün temeli oldukça sağlamdır ancak bu gücün uygulanmasında karşısında oldukça güçlü rakipler vardır. Almanya başta olmak üzere AB karşılaştırmalı olarak güçlü ekonomisi Türkiye'nin elinde bulundurduğu kültürel ve tarihsel bağların önüne geçmektedir. AB ile tam bütünleşmiş bir Balkan coğrafyasının her ne kadar daha ekonomik, siyasi ve sosyal bakımdan istikrarlı olmasına olanak sağlayacağı öngürülse de, böyle bir gelecekte Türkiye'nin bölge üzerindeki liderliğini kaybetmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı, AB ile Türkiye Balkanlarda rakip konumunda olup ekonomik anlamda AB'nin ve Almanya'nın gerisinde kalan Türkiye kaçınılmaz olarak yumuşak güç politikasını kültürel, dinsel ve tarihsel bağlar üzerinden yürütmektedir.

1.5. Balkanlardaki Değişen Küresel Politikaya Cevap Olarak Türkiye'nin Diplomatik Tavrı

Türkiye'nin Balkanlara olan ilgisi her ne kadar 2000'lere kadar pasif bir seyir izlemiş olsa da Türkiye'nin Balkanlara ilgi duymadığı ve etkilemeye çalışmadığı dönem yoktur. Osmanlı'nın yıkılışından 2000'lere kadar Türkiye-Balkan ülkeleri arasında öne çıkan ilişkilere bakılacak olursa, 1934'teki Balkan Antantı ve 1954 Balkan İttifakı'nın önemi büyüktür. Dönemin hakim güçlerinden SSCB'ye karşı kurulan ittifak, SSCB'nin bölgede ilerleyişini durdurmak amacıyla Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Bunlardan özellikle 1954 Balkan İttifakı'nın kuruluşunda iki kutuplu dünya sisteminde ABD ve NATO'nun bölgedeki stratejilerinin etkisi büyüktür. Türkiye'nin bireysel anlamda giriştiği bir Balkan politikası olup olmadığı bu dönemde tartışmalı olmakla birlikte Uzgel'in ifadesine göre, Türkiye 1960'lardan itibaren kendini göstermeye

başlayan yumuşama döneminden beri çok boyutlu bir Balkan politikası izlemeye başlamıştı.[38]

Yukarıda da değinildiği gibi SSCB'nin 1990'larda dağılması bölge açısından bir mihenk noktasıdır. Bölgenin önceki hakim güçlerinin dramatik bir şekilde etkisini kaybetmesi, ciddi bir güç boşluğu ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bölgede dominant bir güç olmaması ve benzer güçteki ülkelerin birbirleri ile giriştiği mücadeleler sonucu uluslararası toplumun müdahalesi kaçınılmaz hale gelmişti. Bu dönemde özellikle İtalya, Almanya ile birlikte Türkiye'nin de bölgede etkinliğini arttırmaya yönelik girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Türkiye'nin bölge ülkelerinin bağımsızlığı için yürütmüş olduğu kampanya ülkenin bu amaçta atmış olduğu ilk adım olmuştur ve kısa zamanda tüm dünyanın ilgisini çekip destek görmesi de Türkiye'nin bölgede meşru bir güç olarak kalmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemki ülke liderlerinin söylemlerine bakıldığında rahatlıkla ortaya çıkmaktadır ki, ortak tarih ve kültürü kullanan diplomatik anlayış ile birlikte duygular hedef alınmış ve bölge ülkelerindeki kamuoyu bu strateji ile kazanılmaya çalışılmıştı.

2000'lerde Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından tartışılan ve daha çok Müslüman olmayan toplumlarca Yeni Osmanlıcılık olarak adlandırılan yeni diplomatik perspektif temellerini 1983-1989 yılları arasında Başbakanlık yapan Turgut Özal'ın Osmanlı Barışı (Pax-Ottomana) söylemine dayandırır. 1990'larda bu söylem liderliğini Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın yürüttüğü kültür diplomasisi ve yumuşak güç politikasında en temel dinamiklerini kurmuştur. Yine de, Türkiye'nin 1990'larda giriştiği bu perspektif bölgede engellenemez biçimde yükselen mikro-ulusçuluk nedeniyle kısa süreli olmuştur. Bu noktada unutulmamalıdır ki, AB'nin henüz etkisini göstermediği bölgede Türkiye bölgesel güç olarak öne çıkmayı kısa süreli de olsa başarmıştır. 1990'larda ortaya çıkan şiddet ortamında Türkiye'de bölgede inşa etmeye çalıştığı yumuşak güç politikalarından vazgeçmiş ve her bir uluslararası ve bölgesel güç aktörleri gibi bölgeye güvenlik odaklı bir politikayla yaklaşmıştır. Ancak Türkiye'nin savaş öncesindeki dönemdeki politikaları

[38] Uzgel, İ, *Balkanlarla İlişkiler." içinde Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* Cilt II: 1980-2001, 2001.

iz bırakmış ve özellikle Bosna Savaşı'nda ağırlığı hissedilen bir konumda bölgede var olmuştur.

Balkanlardaki Savaşlar büyük oranda kayıplara yol açtığı 1990'lardan sonra 2000'lerde göreceli bir istikrar ve barış ortamının oluşması AKP hükümetinin tekrar bölgeye yumuşak güç ve kültür diplomasisi ile yaklaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde bölgede istikrarı sağlamak amaçlı benimsenen güvenlik odaklı politikalar değişen konjonktürden ötürü terk edilmiştir. Ayrıca, yumuşak güç politikasının 90'lardaki karakterinden farklı bir yaklaşımı benimsenmiş olup, hakim kültürel, dinsel ve sosyal normların iktidara gelen AKP değer yargıları ile benzerliği önemlidir. AKP hükümetinin bölge üzerindeki söylemlerinin belki de en üst boyuta ulaştığı dönem Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Balkanların tekrar Osmanlı-Türk-İslam uygarlığının çevresine girdiğini söylediği Arnavutluk konuşmasıdır. Davutoğlu'nun Başbakanlığı döneminde inşa edilen Balkan algısı, bölgenin Osmanlı'dan kalma bir miras olduğu ve Osmanlı tarihi ile barışan bir Türkiye'nin bölgedeki meşru liderliğinin kaçınılmaz olduğu yönündedir. Bu algıya doğrudan bağlantılı olarak Türkiye'nin Balkan politikası eski Osmanlı coğrafyasındaki Müslüman-Osmanlı kimliğiyle şekillenen toplumlarla kültürel işbirliği ve entegrasyon üzerinden oluşturulmuştur. Modern Türkiye'nin Balkanlarda son dönemde yürüttüğü kültür ve kamu diplomasisi de buna bağlı olarak yürütülmüştür.

Türkiye'nin 2000'lerdeki Balkanlara yönelik özel ilgisi 2003'te Irak'a düzenlenen saldırı sonrasında, Balkanlardaki huzursuzluk ortamının da buna benzer sonuçlar doğurabileceği kaygısı ile en üst düzeye ulaşmıştır. AKP hükümeti özellikle 2012-2014 döneminde başta Bosna Hersek olmak üzere Balkanlarda aktif bir dış politika izlemiştir. Özellikle Bosna Hersek'te ortaya çıkan kırılgan etnik düzen ve yeni bir şiddet ihtimaline karşın, bölge ülkelerinin diyalog kurmalarını sağlayacak mekanizmaların oluşturulmasına öncelik verilmiştir. Türkiye'nin bu çalışmaları sonrasında Bosna Hersek ve Sırbistan arasında çok işlevli ve etkin çözümler ürettiği iddia edildiği bir diyalog mekanizması kurulmuştur. Aynı mekanizmayı Bosna Hersek ve Hırvatistan arasında da kurmuş olmasına karşın, Hırvatistan'ın AB'ye tam üye olarak girmesi bu mekanizmanın çözülmesine neden olmuştur.

Ancak bahsi geçen aktif diplomasi daha çok kamu-kültürel diplomasi temelinde düşünülmelidir. Türkiye'nin yeni Balkan politikası daha öncesinde uygulanan ve büyükelçilik konsolosluk merkezli geleneksel diplomatik anlayışından uzaklaşıp, bölge halkına nüfus edecek yumuşak güç araçları çerçevesinde kurulmuştur. Buna bağlı olarak Türkiye, 2000'lerden itibaren çok boyutlu kamu diplomasisini takip eden bir anlayışla kültür diplomasisini Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ve Anadolu Ajansı Türkiye'nin merkezi yönetiminin kontrolünde uygulamaya başlamıştır.

2. BÖLÜM

2. TÜRKİYE'NİN BATI BALKANLARDAKİ YUMUŞAK GÜÇ KULLANIMI

2.1. Yumuşak Güç Kullanımında Öne Çıkan Araçlar

Türkiye'nin Osmanlı Barışı ile hayat bulan yeni Balkan Politikası dünyada kültür üzerinde şekillenen yeni diplomasi anlayışına kendi oluşturduğu yumuşak güç araçları ile karşılık vermiştir. Ekşi'ye göre Türkiye'nin sosyal kültürel etkinliğini arttırmaya çalıştığı yeni Balkan stratejisi kamu-kültür diplomasisine dayanmaktadır.[39] Bölgedeki politik etkinliği arttırmayı hedef alan stratejik yaklaşıma bağlı olarak kamu diplomasisi ve yumuşak güç politikasını yürütecek kurumlar AKP hükümeti tarafından detaylıca planlanmıştır. Bölgenin sivil toplum kuruluşları ile güçlü bir etkileşim içerisine girecek olan ve doğrudan devlet eliyle yürütülecek sosyal, kültürel ve eğitimsel kurumlar bu yaklaşımın bir parçası olarak kurulmuştur. Farklı alanlarda farklı diplomatik alanları yürütecek birçok kurum ve kuruluş bu anlayış ile birlikte ortaya çıkmıştır.

Türk hükümetinin yumuşak güç araçlarıyla hedeflediği en önemlisi sonuç belki de Balkanlardaki Türklerin tarihsel anlamda pozitif bir yere konulmasıdır. Bu hedef doğrultusunda hareket eden bir yumuşak güç politikasının önünde balkanlarda kökleşmiş bir negatif Osmanlı-Türk algısı durmaktadır. Tarih eğitimi ile gelecek kuşaklara aktarılan bu negatif Osmanlı imajı değiştirmek için 2004'ten beri Türk siyasetinde gerek başbakanlık gerekse bakanlık seviyesinde birçok girişim gerçekleştirilmiş ve buna bağlı olarak tarih kitaplarının revizyonu istenip, olumsuz Osmanlı-Türk imajı değiştirilmek istenmiştir. Batı Balkan tarih kitapları incelendiğinde Osmanlı Sultanlarının zalim, acımasız işgalciler olduğu ve

[39] Ekşi, M, Turkey's Cultural Diplomacy and Soft Power Policy Towards the Balkans. Karadeniz Araştırmaları, (55), 2017, 189-208.

Osmanlı'nın bölgenin gelişmesinde bir karanlık çağ olarak görüldüğü fark edilir. [40] Son dönemde bu kökleşmiş negatif Osmanlı algısının güçlü ulusal baskılara rağmen bazı ülkelerde göreceli olarak değişip pozitif bir seyir izlediği Kosova gibi ülkelerde iddia edilebilir.[41]

Araştırmanın bu bölümünde ise Batı Balkanlarda vücut bulan önemli Türk kurum ve kuruluşları analiz edilerek, Türkiye'nin bölgedeki devlet eliyle yürütülen politikalarının yanında bu unsurlarında etkileri de anlaşılmaya çalışılacaktır.

2.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

TİKA bir kamu kurumu niteliğinde olup yurtdışındaki ilgili bölgelere ve toplumlara kalkınma yardımları ve desteği vermek amacıyla Dış İşleri Bakanlığı bünyesinde Soğuk Savaş sonrası kurulan yenidünya düzenine uygun olarak 1992'de kurulmuştur, ardından Başbakanlığa bağlanmıştır.[42] TİKA ile ilgili bilinmesi gereken önemli bir detay ise yukarıda da bahsedildiği gibi kurumun aslında kültür üzerine inşa edilen küresel diplomatik düzen henüz ortaya çıkmadan, çok daha öncesinde, 1992'de kurulmuş olduğudur. Literatüre göre bu Türkiye'nin ileri görüşlülüğü ile dönemin çok ötesinde stratejik olarak oluşturduğu bir kurumdur. Ancak kurumun 2011'de geçirdiği köklü değişime bakıldığında bunun çok da doğru olmadığı ortaya konabilir. 2011'deki dönüşüm kurumun tam anlamıyla kamu diplomasisi çerçevesinde şekillenmesine yol açmış, 1990'lardaki amacının çok daha ötesine geçmesine neden olmuştur. Öncesinde genel olarak savaş sırasında zarar gören okulların ve önemli binaların yeniden inşası ve restorasyonu ile uğraşan TİKA, 2000'lerde Türkiye'nin üzerinde detaylıca

[40] Hamidi, L, Balkan Insight, "Pristina 'Told to Revise History Books.", https://balkaninsight.com/2010/12/01/pristina-told-to-revise-history-books/, (19.01.2020).
[41] Musliu, J., Kosovo Textbooks Soften Line on Ottoman Rule. Balkan Insight, January 22nd, https://balkaninsight.com/2013/01/22/kosovo-textbooks-soften-line-on-ottoman/, (19.01.2020).
[42] Ekinci, M. U, Turkey's "Zero Problems" Era in the Balkans, SETA, https://www.setav.org/en/turkeys-zero-problems-era-in-the-balkans, (19.01.2020).

düşünerek hazırladığı güçlü bir yumuşak güç politikası aracı olmuştur. TİKA eliyle yürütülen en önemli diplomasi projesi gelişim yardımlarıdır.

AKP hükümetinin Osmanlı ve İslam söylemlerinin desteğiyle, TİKA bulundukları ülkelerde finansmanı sağlanamayıp yenilenemeyen Osmanlı-Türk-İslam sentezinde yapılan binaların onarımına, yeniden inşasına, çevre düzenlemelerine ağrılık vermiştir. Bu restorasyon projelerini, bölgenin Müslüman azınlıklarının dini ihtiyaçlarını karşılayan cami inşaatı projeleri takip etmiştir. Ayrıca yenileme projeleri başlangıçta çevre düzenlemesiyle başlamışken kısa sürede uzmanlık alanlarına da giriş yapmış ve iç yenilemeyi bile içine almıştır.

TİKA Türkiye'nin ilk yumuşak güç kurumudur. Balkanlarda restorasyon çalışmalarının yanında birçok farklı alanı kaplayan kültür-sanat, eğitim, teknik yapı, üretim projeleri de yürütmektedir. 2013 yılında TİKA aracılığıyla Balkanlarda gerçekleştirilen proje sayısı 400'ü geçmiştir.[43] 2018'de ise bu rakam 25.000'e ulaşmıştır. [44] TİKA'nın toplam proje sayısı ve tüm aktiviteleri değerlendirildiğinde Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile entegrasyonunu sağlayan önemli bir kurum olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle sayıları 10.000'i bulan proje ve aktivite ile TİKA'nın Balkanlarda yarıştığı hiçbir yumuşak güç kurumu yoktur ve bu Türkiye'nin bölgede bu politikayı uygulamada ne kadar kararlı olduğuna dair güçlü ipuçları vermektedir. Türkiye'nin bölgedeki rakipleri olan AB ile Rusya'nın kültür ve kamu diplomasisi yapan yumuşak güç araçları ile bölgede var olmaya çalışmadığı görülmektedir

Önceden de ifade edildiği üzere TİKA'nın bölge ülkelerine girişindeki en önemli araç finansal yardımlar olarak öne çıkmaktadır. Son hükümet değişikliği ve yeni Balkanlar politikası ile Balkanlara yapılan yardımlarda (development aids) yedi katlık bir artış gerçekleşmiştir. 2017 yılında Türkiye'nin toplam kalkınma yardımları için ayırdığı kaynak 9,33 milyar doları geçmiş olup, Türkiye'yi resmi kalkınma yardımları hususunda Gayri Safi Milli Hasıla'ya oranına göre İsveç, Lüksemburg ve

[43] TİKA 2013 Faaliyet Raporu, p.11, http://www.tika.gov.tr/upload/oldpubli cation/faaliyet-raporu-2013.pdf, (19.01.2020).
[44] TİKA'dan 5 kıtada 25 bin proje, https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2018/06/09/tikadan-5-kitada-25-bin-proje, (19.01.2020).

Norveç'in ardından %0,95 ile en fazla yardım yapan dördüncü ülke konumuna getirmiştir. TİKA'nın bölge ülkelerine yaptığı yardımlar aralıksız olarak artmıştır. Bunların arasında ise özellikle Bosna-Hersek'e özel önem verildiği görülmektedir. TİKA'nın Balkan ülkeleri arasında Bosna'ya en büyük kalkınma yardımı yapan kuruluş olmasının yanında 170 ülke arasında dünya sıralamasında da altıncı sırada yer almaktadır.[45] Objektif bir şekilde değerlendirildiğinde açık bir şekilde cami onarımları, Osmanlı eserlerinin bakım ve restorasyonuna ağırlık veren TİKA, kiliselere de bu hizmeti sunmaktan çekinmeyerek hizmetlerini ayrımcılık yapmadan sunduğunu göstermeye çalışmaktadır. TİKA hizmetlerini ülkelerin talebi doğrultusunda gerçekleştirmektedir.

TİKA 1992'de kurulduğunda özelikle Türkçe konuşan ülkelere ve toplumlara yönelik projeler üretmiştir. Fakat 2000'lerdeki Dışişlerini'nin yeni diplomatik açılımları sonrasında bu dar alanda sınırlı kalmamış ve hedef toplumlarını genişletmiştir. Bunun yanında Balkanlar TİKA'nın kuruluşundaki hedef bölge olmasına karşın, Kafkaslar, Orta Asya gibi bçlgeleri de içeren dünyanın nispeten daha az gelişmiş bölgeleriyle de ilgilenmeye başlamıştır, özellikle Sahra Altı Afrika bölgesiyle.

TİKA aktivitelerini her ne kadar dünyanın farklı bölgelerine de yaymış olsa da bugün halen Balkanlarda Türkiye'nin en önde gelen dış politika uygulayıcı kurumudur. Türkiye'nin Balkanlardaki dış politika stratejilerinin sosyo-kültürel boyutta uygulayan kurumu olarak öne çıktığı görülmektedir.[46] Batı Balkanlarda Arnavutluk, Karadağ, Kosova, Makedonya, Sırbistan ve Hırvatistan'ı kapsayan TİKA, etkinlikleri ile "TİKA Dünyası" adıyla şekillenen bir kavram üretmiştir. TİKA dünyası, TİKA aktivitelerinin bulunduğu her bir ülkeyi kapsamasına karşın öncelik olarak tarihsel ve kültürel mirasın yaşadığı yerleri akla getirmektedir.[47]

---

[45] TİKA 2013 Faaliyet Raporu, p.11, http://www.tika.gov.tr/upload/oldpubli cation/faaliyet-raporu-2013.pdf, (19.01.2020).

[46] Ekinci, M. U, Turkey's "Zero Problems" Era in the Balkans, SETA, https://www.setav.org/en/turkeys-zero-problems-era-in-the-balkans, (19.01.2020).

[47] TİKA'nın kuruluşunun 20. Yılının kutlandığı 2012 yılında "TİKA Dünyası" adıyla bir dergi yayınlanmaya başlamıştır.

2.3. Yunus Emre Enstitüsü (YEE)

YEE 2007 yılında kurulmuş olup, Türkiye'nin bir yumuşak güç kurumu olarak kültürel diplomasisi ile sorumludur. YEE ile ilgili ilginç olan ve bir o kadar da Türkiye'nin yeni dönem diplomasisinde bölgeye verdiği önemi tekrar tekrar ortaya koyan özelliği önceliği Balkanlara vermesidir. İlk kültür merkezini Balkanlarda 2009'da Bosna'da açan kurum bölgede Türkiye'nin etkisini arttırmayı ve önemli bir aktör olarak kabul edilmesini hedef edindiği aktivitelerine başlamıştır.

Bosna'daki Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nin açılışına katılan dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun konuşmasında, YEE'nin ilk olarak Bosna'da açılmasının bir tesadüf olmadığı dikkatlice üzerinde düşünülmüş stratejik bir karar olduğu dile getirilmişti.[48] Bu açıklamaya bağlı olarak rahatlıkla ifade edilebilir ki, Türkiye YEE'i Balkanlarda dış politikasını yürütmek ve kültür diplomasisi içeren yöntemlerini ve araçlarını uygulamakla görevli bir organizasyonu olarak görmektedir. Daha önceki bölümde de anlatıldığı üzere Türkiye'nin oluşturduğu bu kültür diplomasisi stratejisi güçlü bir şekilde bölgedeki kültürel ve tarihsel bağlardan temelini almakta olup bu kültür temelli diplomatik yaklaşım diğer güç öbeklerinin sunamadığı bambaşka bir diplomatik yaklaşımın oluşturulmasını sağlamıştır. Türkiye'ye bu yaklaşım bir yeni güç alanı doğurmuştur.

Kültürel boyutta girişilen bu yeni diplomatik çehre ile Türkiye Balkan ülkeleri ile ilişkilerini derinleştirmeyi sosyal düzeyde gerçekleştirmek için bulunmaz bir fırsat yakalamış olmasının yanında bu yeni güç alanı Türkiye'nin bölgedeki rakiplerine karşı da güçlü bir manevra alanı yaratmıştır. Türkiye'nin Osmanlı dönemindeki etkisinin Müslüman olmayan toplumlar tarafından negatif bir şekilde hatırlandığı Balkanlarda, Türkiye'nin yeni kültür politikasının getirdiği avantaj özellikle bu noktada önemlidir. Yeni kültürel oluşumlarla bölgede hızla etki etmeye başlamasıyla negatif yazılı olan tarihin yeniden yorumlanmasına olanak sağlayacak adımlar atmış, Türkiye tarafından istenen Osmanlı algısı bu kurumlar aracılığıyla

[48] Yunus Emre Bülteni, Yıl:1, Sayı:2, Aralık 2009.

bölgeye enjekte edilmeye çalışılmıştır. Bu algını değiştirilmek istenmesi de kültür ekseninde olan diplomatik yaklaşımı baştan beri destekleyen bir unsur olarak zaten ortaya çıkmıştı. Çünkü Osmanlı mirası üzerinde oluşturulacak bir kültür diplomasisi için öncelikle bölge toplumlarındaki yıllardır inşa edilen negatif Osmanlı algısı kırılması ve bunu üzerinden bir kültür entegrasyonu sağlanmalıydı. Türkiye'nin bölgeye yönelik bu girişimleri neticesinde Yeni Osmanlıcılık kavram ortaya atılmıştı. Bu anlayışa göre Türkiye'nin bu kültür kökenli girişimlerinin tek amacı Balkanlarda bir kültür hegemonyası kurmaktı.

Yeni Osmanlıcılığın oluşturduğu algı 2009 yılında Ahmet Davutoğlu'nun bölgeyi ziyaretiyle bir başka boyut kazanmıştır. Davutoğlu'nun konuşması sonrasında Türkiye'nin bölgedeki ilgisinin Osmanlı döneminde yakalanan Osmanlı Barışı kavramı neticesinde bölge ülkelerinin aynen Osmanlıda olduğu gibi Türkiye'nin liderliğinde bir bütünleşmeyi esas alan bir barışı hedeflediği ifade edilmiştir. Fakat bunun yanında Türkiye'nin devamlı olarak bölge ülkelerinin AB ve NATO kurumlarıyla bütünleşmesini desteklemesi apaçık bir tezat yaratmaktadır. Bölgeyle bütünleşen bir AB olması durumunda Türkiye'nin bölgede politik sonuçlar doğurma imkânı yaratabilecek olan kültür diplomasisi uygulamasının zora girmesi kaçınılmazdır. Adalet ve Kalkınma Partisi liderliğinde oluşturulan ve Osmanlı mirasına dayanan yeni kültür temelli diplomasi Orta Doğu ve Balkanlarda Osmanlı'nın geri dönüşü olarak algılanmıştır. Bölgede kurulan YEE gibi kurumların yaptığı Osmanlı mirasına dayanan aktiviteleri Yeni Osmanlıcılık fikrini güçlendiren unsurlardan biri haline getirmiştir.

Türkiye'de de hissedilen ve yeni Osmanlıcılık olarak isim bulan bu diplomatik yaklaşımının gerçekleşmesi aslında günümüz Türkiye'sinin gücü, kapasitesi ve araçları düşünüldüğünde imkânsıza yakın görülmektedir. 2000'lerin sonralarına doğru Türkiye'nin kendisinin bile bu politikanın bölgedeki güç açığını kapatmak için yetersiz olduğunu ortaya koyan açıklamaları olmuştur. Türkiye her ne kadar 2002 yılında dünyanın en güçlü ilk 16 ekonomisine de girse yine de AB'nin bölgedeki gücünü geçmesinin imkânsız olduğu açıktır. Ekonomik koşullar değerlendirildiğinde Türkiye her ne kadar kültürel ve tarihsel yönden öne çıkan

özellikleri olsa da AB'nin ekonomik vaatleri ile boy ölçüşememektedir. Ancak yeni perspektiften dolayı arttırılan ticaret hedefleri dolayısıyla bölgedeki kültürel diplomasiye yönelik projelerin hayata geçmesi mümkün olmuştur. Özellikle Türkiye'nin ekonomisinde yaşadığı büyüme neticesinde bu belirlenen kamu-kültür diplomasisini uygulaması mümkün hale gelmiştir. Yumuşak güç politikası doğası gereği ciddi ekonomik yatırımlar gerektirdiği için güçlü bir ekonomik dayanak olmadan mümkün görünmemektedir.[49] 2002 yılından beri Türkiye'de yaşanan ekonomik gelişmelere paralel olarak Balkanlarda kamu-kültürel diplomaside de gelişme göstermektedir.

YEE'nin Batı Balkanlarda kurmuş olduğu kültür merkezleri 2019 yılında 12'ye ulaşmıştır:

- Arnavutluk (İşkodra)
- Arnavutluk (Tiran)
- Bosna Hersek (Foynitsa)
- Bosna Hersek (Mostar)
- Bosna Hersek (Saraybosna)
- Karadağ (Podgoritsa)
- Kosova (İpek)
- Kosova (Priştine)
- Kosova (Prizren)
- Makedonya (Üsküp)
- Sırbistan (Belgrad)
- Hırvatistan (Zagreb)

[49] Schneider, C. P, *Culture communicates: US diplomacy that works*, In *The New Public Diplomacy*, Palgrave Macmillan, London 2005, 147-168.

YEE'nin batı balkanlarda bu güçlü mevcudiyeti de gösteriyor ki Türkiye için bölge son derece önemli bir konumdadır. Bunun yanında tüm Balkan yarımadasında YEE'ye bağlı kurumlarda ve bazı üniversitelerde yine bu projeye bağlantılı olarak Türkçe dersleri Türkiye tarafından görevlendirilmekte olan ve ana dili Türkçe olan öğretmenler tarafından verilmekte ve Türk dili ve edebiyatı sosyal düzeyde bölge toplumlarına pozitif bir dille aktarılmakta ve öğretilmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Türkoloji projesi sadece bahsi geçen kurumlarda ve üniversitelerde Türkçe dersleri olarak sınırlı kalmayıp bütün bir üniversite düzeyinde de hayat bulmuştur. Uluslararası Saraybosna Üniversitesi 2004 yılında tamamıyla Türkiye tarafından finanse edilip kurulmuştur. Bunun yanında Arnavutluk'ta Turgut Özal Vakfı tarafından kurulan Epoka Üniversitesi 2008 yılında kurulmuştur. Türkiye'nin birçok Batı Balkan Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkoloji dersleri açmak için girişim yaptığı bilinmektedir. Örneğin, 2005 yılında Bosna-Hersek'te Zenica Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı, Mostar Cemal Biyediç Üniversitesi'nde Türk Dili Bölümü vardır. Ayrıca Zagreb'te Türkoloji Başkanlığı, Kosova Priştine Üniversitesi, Makedonya'da Aziz Kiril Metodiy Üniversitesi, İştip Gotse Delçev Üniversitesi ve Kalkandelen Üniversitesi'nde Türk Dili Bölümleri, Romanya Bükreş Üniversitesi Türkoloji bölümü ve Sırbistan Novi Sad Üniversitesi, Belgrad Üniversitesi, Bulgaristan Plovdiv Paisiy Hilendarski Üniversitesi ve Shumen Episkop Konstantin Üniversitelerinde Türk Dili Bölümleri vardır.[50]

Almanya'nın bölgede Türkiye'nin en büyük rakibi olarak bütün bu eğitimsel anlamda yapılan girişimlerden rahatsız olduğuna yönelik varsayımlar vardır. Ayrıca bahsedilen üniversitelerin Türk Diline ve Edebiyatına yönelik açmış olduğu bölümlerde bu politikanın etkisini göstermesi açısından değerlidir. Hatta Türkiye'nin bu eğitim açılımı Bosna Hersek'te üç farklı kantonun Türkçe'yi ilkokul ve lise dengi okullarda seçmeli yabancı dil olarak seçmesi bahsi geçen etkinin sadece üniversiteler ile sınırlı olmayıp siyasi sınırlarda da etkisini gösterdiği iddia edilebilir. Hersek-Neretva, Bosna-Podrinye ve Zenitsa Doboy kantonlarının art arda verdiği kararlar

[50] Ekşi, M, *Turkey's Cultural Diplomacy and Soft Power Policy Towards the Balkans*, *Karadeniz Araştırmaları*, (55), 2017, 189-208.

neticesinde Türkçe 6 – 13 derece sınıflarda ikinci yabancı dil olarak sunulmaya başlanmış ve 6 bin öğrenci 2012 – 2013 yılında Türkçe öğrenmeye başlamıştı.

YEE aktiviteleri sadece yukarıda bahsi geçen aktiviteler ile sınırlı kalmamakta bunun yanında büyük bütçeler gerektiren kültürel diplomasi programları da yürütmektedir. Bunların arasında da en öne çıkan proje kültürel mirasın yeniden inşasıdır. Bu programlarda Türk-Osmanlı-İslam sentezinde kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ürünlerin tekrar canlandırılması esas alındığı gibi çeşitli Türk kütüphanelerinin de açıldığı görülmüştür.

YEE'nin sadece somut kültürel unsurlarla sınırlı kalmadığı düzenlenmiş olan kültürel organizasyonlarda da görülmektedir. Kültürel kaynaşmanın her bir boyutunu kullanmaya çalışan kurum Balkanların çeşitli bölgelerinde kültür programları düzenlemektedir böylece Osmanlı kültürünün bölgede ne kadar güçlü olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, Balkan ve Anadolu Şarkıları, Balkanlardaki Osmanlı Mirası, Osmanlı İzleri, Balkanlarda Sufizm ve Balkanlarda Türk Dili projeleri bu kapsamda yürütülmektedir. Sonuç olarak görülebilir ki, Türkiye'nin Balkanlar yumuşak güç politikasının tüm kültürel boyutu YEE'nin aktivitelerinde takip edilebilmektedir.

2.4.Türk Radyo Televizyon Kurumu (TRT)

Türk Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) Türkiye'deki geçmişi 1964 yılında çıkarılan TRT yasasına dayanmaktadır. Kurum kamu yayıncılığı yapmakla görevli olarak kurulmuş olmakla birlikte 1970'den 1990lara kadar Türkiye'de yayın yapan tek Türk Televizyon kanalı olarak varlığını sürdürmüştür.

İletişim Teknolojilerindeki gelişim, küresel politikada devletlerarasında bir enformasyon savaşının çıkmasına neden olmuştur. [51] Televizyon ve iletişim teknolojilerinin muazzam gücünü keşfeden devletler uluslararası kamuoyunu kendi politikalarının meşruluğunu ortaya koyması ve destek vermesi için bu kanalları yoğun

[51] Jabri, V, *War and the transformation of global politics*, Springer, 2007.

olarak kullanmaya başlamıştır. Kamu diplomasisinin bir türü olduğunu iddia edebileceğimiz Televizyon diplomasisine verilen önemde daha çok bu dönemde ortaya çıkmıştır. Devletler TV ve iletişim teknolojilerinin dış politikalarında kullanmanın yollarını arayıp, televizyon, haber ajansları, radyo, filmler, TV dizileri hızla kamu diplomasisinin en öne çıkan araçları konumuna gelmişlerdir. Ülkelerin kendi tarihsel görüşlerini, kendi diplomatik yorumlamalarını, anlayışlarını uluslararası kamuoyu ile gizliden ya da açıkça paylaştığı bir araç olarak öne çıkmışlardır.

Kitle İletişim Araçları Türkiye'de ilk kez Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi'nde Kamu Diplomasisi amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Şüphesiz Balkanlarda bu enformasyona dayalı olan kamu diplomasisinin ilk olarak odaklandığı yer olarak öne çıkmıştır. Balkanlara verilen bu önemin belki de en önemli göstergelerinden biri Anadolu Ajansı'nın merkez olarak Saraybosna'yı seçmesidir. 2012 yılına gelindiğinde Anadolu Ajansı Türkçe yayınların yanında Sırpça, Hırvatça ve Boşnak dillerinden de yayınlarına başlamıştır. Anadolu ajansının Bosna Hersek'te olan tek şubesi kısa zamanda Sırbistan (Belgrad), Kosova (Priştine) ve Bulgaristan'da da (Sofya) açılınca Türkiye'nin Balkanlardaki tek yüzü olma özelliğini yitirmiştir. Anadolu Ajansı sadece bölgede Türkiye'nin yüzü olmakla da kalmamış kısa zamanda bölgede haber üreten en önemli haber ajanslarından biri haline gelmiştir. Şüphesiz Anadolu Ajansı haberlerini Türkiye perspektifinden vermiş ve Balkan ülkelerinde Türkiye'nin önem verdiği konular böylece politik ve sosyal alanda da karşılık bulmasına zemin hazırlamıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere devletlerin konulara yönelik olan görüşlerinin açık bir şekilde gösterdiği bu enformasyon üretim araçları ile küresel arenada yeni bir güç savaşı meydana çıkmıştır. Ülkelerin dili ve tartışılan gündemleri kitle iletişim araçları ile yeni gerçeklikler ve imajlar yaratılarak ülkelerin kendi perspektiflerine göre etki edilen toplumlarda fikirler yayılmaya çalışılmıştır.[52] TRTWORLD'ün ortaya çıkışı da bu temelde meydana geldiği savunulabilir. Balkanlarda kendi gerçekliğini yaratmak isteyen Türkiye, ulusal yayın organı olan ve yurtiçindeki kamuoyunu

[52] Xie, S., & Boyd-Barrett, O, *External-national TV news networks' way to America: Is the United States losing the global "information war"?, International journal of communication, 9*, 2015, 18.

şekillendirmek için kullandığı TRT kanallarını kamu diplomasisi çerçevesinde bir uluslararası araç olarak kullanmak üzere Balkanlarda TRTWORLD'ü bir yumuşak güç aracı olarak istediği algıyı yaratma çabası ile ortaya çıkarmıştır. TRTWORLD'ün yanında bir diğer yayında TRTAVAZ'dır. TRTAVAZ da aynen TRTWORLD de olduğu gibi yumuşak güç stratejisinin bir ürünü olup 27 ülkeye hitap ederek Balkanlardan Kafkaslara, Ortadoğu'dan Orta Asya'ya kadar birçok ülkede yayın yapmaktadır. Bu iki kanalın yanında TRT TÜRK'de bu perspektifte Balkanları hedef alarak ortaya çıkmıştır. Böyle Türkiye Balkan toplumlarıyla 7/24 iletişim kuracağı bir kanal meydana getirmiştir.

Türkiye TV kanallarını, TV dizilerini, filmleri ve Haber Ajanslarını bir köprü niteliğinde kullanarak Balkan toplumları ve Türkiye arasında ortak bir algı yaratma gayreti içerisindedir. Şüphe yoktur ki, Türkiye'nin bu politikası tek taraflı gelişmemiştir. Balkanlara ve Türkiye'nin etkisi olan coğrafyalara yönelik olan bu kitle iletişim stratejisi bu coğrafyalardan gelen talep doğrultusunda oluşmuştur. Tek taraflı olan bir TV diplomasisi hedeflenen ülkede istediği sonucu elde etmesi çok düşük bir ihtimal ile olasıdır. Diğer yumuşak güç stratejisi araçlarına bakılacak olunursa yine aynı durumun farkedilmesi söz konusudur. YEE'de bölgedeki talep doğrultusunda projelerini yürütmektedir. Talepsiz tek taraflı yürütülecek bir kamu diplomasisinin etkisi tartışmalıdır. Örneğin TRT'nin Balkanlara yönelik programlarını arttırmasının nedeni Balkanlardan gelen talep ile doğru orantılıdır. Balkan Gündemi, Balkan Diyarı, Balkan Hikâyeleri, Balkan Atlas gibi programların yanında Balkan ülkeleri ve göçü ile ilgili birçok belgesel bu talepler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tüm bu programların yanında Balkanlarda yoğun olarak gösterilen Türk TV dizilerinin de etkisi hafife alınamayacak türdendir. Elveda Rumeli, Muhteşem Yüzyıl, Diriliş: Ertuğrul, Son Destan, Filinta, Bir Zamanlar Osmanlı gibi diziler ile Türkiye kendi tarihsel bakışını aslen tarihi farklı olarak yorumlayan Balkan ülkelerinde anlatma fırsatı bulmuştur. Zaman zaman bu ülkelerden tarihin çarpıtıldığına eleştiriler gelse de yumuşak güç olarak bu dizilerin etkisi tartışılmayacak kadar büyüktür. Bu dizilerin bazıları Balkanlarda yoğun ilgiyle takip edilen popüler diziler olmuştur.[53]

[53] Jovanovic, I., & Tokyay, M, *TV series fosters Balkan*, Turkey relations. *Southeast Times*, 2012.

Örneğin; Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu dönemi anlatan Muhteşem Yüzyıl belki de bu diziler arasında en popüler olanıdır.

Muhakkak tüm bu farklı diplomasi türlerinin bir koordinasyonu gerekmektedir. Tüm kamu diplomasisi, kültür diplomasisi, TV diplomasisi araçlarının koordinasyonunu sağlamak ve etkin şekilde yürütmek amacıyla Başbakanlık kamu diplomasisi koordinasyon ofisi kurulmuştur. Böylece farklı diplomasi kanallarında farklı mesajlar verilmesi engellenmeye çalışılıp ve devletin kamu diplomasisini istikrarlı bir temelde gerçekleştirmesi sağlanmıştır.

2.5. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

YTB başbakanlığa bağlı olan bir kurum olarak 2010 yılından itibaren faaliyetlerini sürdürmektedir. Kurumun internet sitesinde de belirtildiği gibi başkanlığın temel amacının yurtdışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ve kardeş topluluklar ile ilişkilerin geliştirilmesidir. 1990'larda çokta güçlü olmayan ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin tesis edilmesi ve başarılı olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrencilerinin yurtdışında Türkiye'nin konumunu anlatması ve haklarını savunulması konusunda eğitilmesi de bu temel amaçlardan sayılmaktadır.

Kurumun ilgilendiği hedef kitle yurtdışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yanında Türkiye'nin çoğunlukla tarih okumasından kaynaklı olan akraba toplumlarını da kapsamaktadır. Kurum önceden bakanlık ve bölgesel temsilcilikler ile yürütülen kamu diplomasisini daha etkin bir şekilde organize edip yürütmek üzere bahsi geçen hedef kitle göz önüne alınarak kurulmuştur.[54] Kurumun Türk Yumuşak Güç araçları arasındaki görevi ilgili toplumla ilişkileri geliştirmek için bu toplumların oluşturduğu ya da oluşturacağı sivil toplum örgütlerini destekleyip koordine etmek ve aralarında başarılı olan öğrencileri bulup Türkiye üniversitelerinde okuması için burs vermek olarak görünmektedir. YTB'nin aktif olduğu ülkelerin vatandaşları Türkiye Bursları'na başvurarak eğitimlerine devam edebilmektedir.

[54] Yurtnaç, K, *Turkey's new horizon: Turks abroad and related communities*, 2012.

YTB'nin resmi olan açıklamalarına göre bugün dünyanın 190 farklı ülkesinde 150.000 Türkiye Bursları mezunu bulunmaktadır. Kurumun 2023 yılı için beklentisi 200.000 mezuna ulaşmak olarak verilmiştir. Türkiye'nin burs programının beklentisi ise tüm bu mezunların Türkiye'nin gönüllü elçileri olarak ülkelerinde Türkiye'ye yönelik iyi bir algı oluşturup daha güçlü bir ilişkinin temellerini atmasıdır.

Bu başkanlık ayrıca bahsedilen amaçlarına paralel hareket eden tüm destekleyici ve bütünleştirici sivil toplum kuruluşları ile yakın ilişki içerisindedir. Türk vatandaşlarının ya da soydaş ve akraba toplulukların kurmuş olduğu tüm sivil toplum örgütleri ile yakından ilgilenerek onların bulundukları ülkelerde aktif ve öncü rol oynar bir seviyeye gelmesi, Türkiye ile ilişkileri geliştirip muhafaza etmesi ve uzmanlık alanlarında ya da aktivitelerinde başarılı olmaları için destek vermektedir.

2.6.Diyanet İşleri Başkanlığı (DİYANET)

Diyanet resmi bir devlet kurumu olarak kuruluşu 1924'deki Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 136. Maddesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Şeyhülislam ve Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti'nın görev sorumluluklarını yerine getireceği yönündeki kararıyla temellerini atmıştır. Diyanet bu tarihten itibaren İslam dininin ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili tüm işleri yürütmek, din konusunda kamuoyunu bilgilendirmek ve gerek ülke içinde ve gerek ülke dışında kendine bağlı olan tüm din kurumlarını yönetmek ile ilgili sorumlulukları üstlenmiştir. Anayasanın 136.maddesine göre Diyanet, laiklik ilkesi doğrultusunda siyasi görüşlere ve baskılara bağlı olmayarak bütünleyici bir çizgide görevlerini yürütmekle mükelleftir.

Bu görevler ışığında Diyanet'in en temel görevinin din ile ilgili tüm servislerin ve eğitimlerin laiklik çizgisinde sağlanması olduğu öne sürülebilir. Batı Balkanlarda Diyanet'in görev alanına bölgede yaşayan Türklerde girmektedir. 1990'lardan itibaren Diyanet'in Türk Dış Politikası'nda önemli bir araç olarak din diplomasisi uyguladığını gözlemleyebilmekteyiz. Diyanet'in ilk hedef kitlesi her ne kadar bölgede yaşayan Türklerde olsa kısa zamanda ve hızla artan bir seyirde diğer Müslüman toplumları da bu hedef kitle içerisine aldığı görülmektedir. Müslümanlık şemsiyesi altında toplanan gruplara sağladığı dinsel servisleriyle Diyanet gittikçe

görev yaptığı ülkelerde kabul edilen saygı duyulan bir kurum olmayı başarmıştır. Özellikle din ile ilgili olan üst düzey bürokratların karşılıklı olarak birbirlerini ziyaret etmesi Türkiye'nin bu alanda güçlü bir yumuşak güç aracı olarak Diyanet'i kullanmasına neden olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin girişimleriyle bölgenin resmi din liderleri ile Türkiye'den görevlendirilen din bürokratları 2007'den beri her yıl toplanmaktadır ve bu platformda Türkiye'nin bölgedeki güçlü konumu gizli bir şekilde diğer Müslüman toplumlara aktarılmaktadır. Bu yıllık toplantıların son zamanlarda en çok konuşulan konuları İslamofobi, dini kurumların mülkiyeti ve dini mevzularda dayanışma olarak öne çıkmaktadır. [55]

Diyanet doğrudan başkanlığından aldığı finansal desteklerler aynen YTB'nin de yaptığı gibi bölgede dini eğitime çeşitli burslarla katkı yapmaktadır. Bu kapsamda Batı Balkanlarda yaşayan yüzlerce öğrenci Diyanet'in vermiş olduğu burslarla Türkiye'nin çizgisinde İslam Dini'ni öğrenmek için kurumdan burs almaktadır. Diyanet ayrıca, Bulgaristan ve Romanya'da birçok üniversite ve din okulu açmış. Batı Balkanların birçok bölgesinde cami ve dini yapıların inşaatında ve yenilenmesinde aktif rol alarak onların finansmanına ciddi destekler vermiştir.

2.7. Belediyeler

Türkiye'den birçok belediye Batı Balkanlarda gerçekleştirilen farklı aktivite ve programlara destek sağlamaktadır. Bu belediyeler büyük bütçeli büyükşehir belediyelerinin yanında dar bütçeli belediyeleri da kapsamaktadır. İkiz şehirler ya da kardeş şehirler bağlarıyla ilişkilendirilen Türk ve Balkan şehirleri arasında kültürel ve sosyal bağlar kurulmaya çalışılmıştır. Kısa zamanda 40 eş belediyeyi bulan bu projelerle coğrafik olarak çok uzakta bulunan şehirlerarasında güçlü kültürel işbirliği sağlanmıştır.

[55] March 2011, http://balturk.org.tr/balkan-ulkeleri-diyanetisleri-baskanlari-toplantisi/; "6. Balkan Ülkeleri Diyanet İşleri Başkanları Toplantısı Sonuç Bildirgesi," Diyanet İşleri Başkanlığı Haber Bülteni 271, 2013, 12-3.

2.8. Politik Kanallarda Yapılan Yumuşak Güç Politikası

Politik alanda da Türk hükümeti Balkan devletleri ile yakın ilişkiler kurmak üzere azımsanmayacak düzeyde girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimler daha yakın diyalog ve karşılıklı anlayış oluşturma esasına dayandığı ifade edilebilir. Siyasal anlamda kurulacak diyaloglar içinde karşılıklı ikili ziyaretler 2009 yılından beri önemli bir yer edinmektedir. İki ülke arasındaki diyaloğu arttırmaya yönelik olan bu ziyaretler kısa zamanda amacını aşarak bölgesel ve küresel meselelerin tartışıldığı çözüm arandığı bir kanal olmuş ve Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında ticari, ekonomik, eğitimsel, kültürel, teknik ve endüstriyel sonuçlar doğuran ikili ve bölgesel anlaşmalara neden olmuştur. Örneğin, Balkan ülkelerinin AB üyesi olmayan ülkelerin ülkelerine yönelik vizesiz ziyaret izni verilmesi bu bölgesel anlaşmaların bir ürünüdür.

Tüm bu bireysel girişimlerinin yanında 90lardaki politikasının bir mirası olarak Türkiye hükümetlerarası organizasyonları da bölgede teşvik edip desteklemeye devam etmiştir. Ayrıca, bu organizasyonların aktif bir üyesi olarak işlevini sürdürmüştür. Türkiye bireysel etkisinin azalabileceği gerçeğine rağmen Balkan ülkelerinin bu organizasyonlara entegrasyonunun sağlanması açısından destek vermeye yeni dönemde de devam etmiştir. Türk siyasetçilerin genel tanımlamasında Balkanlar Avrupa'nın periferisi olarak değil merkezinde yer alan önemli bir parçası olarak sıklıkla ifade edilmiştir. [56] Hatta Batı Balkan devletlerine AB kriterlerinin karşılanması için teknik destek vermeyi teklif etmesi batılı çevrelerce fark edilmiştir. Bunun yanında Türkiye, Karadağ, Bosna-Hersek ve Makedonya'nın NATO'ya girmesi için lobi çalışması yaptığı bilinen bir gerçektir. Bunların arasında Karadağ 2017 yılında NATO'nun tam bir üyesi olmuştur. Kosova'nın küresel düzeyde tanınması ve uluslararası organizasyonlarla bütünleşmesi için 2008'de Kosova'nın bağımsızlık ilanından beri yoğun bir çaba sarf etmektedir. Bu büyük organizasyonlardan biri olan İslam İşbirliği Teşkilatı'nın üyelerini Kosova'nın tanınması için çağırmıştır. Günümüzde Kosova'yı tanıyan ülkelerin sayısı 116'yı bulmuştur.

---

[56] Altin Raxhimi, "Davutoglu: 'I'm Not a Neo-Ottoman'," Balkan Insight, https://balkaninsight.com/2011/04/26/davutoglu-i-m-not-a-neo-ottoman/, (19.01.2020).

Türkiye'nin bölgede aktif olarak rol alan çok uluslu organizasyonlara ve misyonlara üyeliği aşağıdaki gibidir.

Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci: Türkiye'nin üyesi olduğu bu grup. Çeşitli bölgelerdeki politik diyalog ve işbirliğini sağlamak amacıyla ortaya çıkarılmış olan bir girişimdir.

Bölgesel İşbirliği Konseyi: Türkiye'nin kurumun bütçesinde aktif bir rol oynadığı organizasyon bölgenin istikrarı üzerine aktivitelerini sürdürmektedir.

Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi: Bölgede oluşmuş olan organize suçlarla mücadele etmek için oluşturulmuştur.

Kosova Barış Gücü (KFOR): NATO'nun Kosova'daki uzantısı olan KFOR 1999 yılından beri bölgede işlevini gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin KFOR'daki askeri varlığı azınsanamayacak kadar fazladır.

Barışı Uygulama Konseyi (PIC): Türkiye bu konseyin üyesi olduğu gibi ayrıca İslam İşbirliği Teşkilatının da temsilcisidir. Bu Konsey Dayton Barış Anlaşması'nın uygulanmasını denetlemek ile yükümlüdür.

Avrupa Birliği Kosova Misyonu (EULEX): Kosova'da hukukun üstünlüğü prensiplerini takip eden misyon. Bu Misyona bağlı olarak çalışan ve Kosova'da aktif görev yapan hakimler ve polisler vardır. Bu misyon içinde görev yapan 5 AB üyesi olamayan ülkeden biri Türkiye'dir.

EUFOR ALTHEA: 2004'den beri Bosna'da görev yapan ve Dayton Antlaşması'nın uygulanışını denetleyen barış gücü. Türkiye AB üyesi olmayan 5 üyesinden biridir.

Güneydoğu Avrupa Tugayı (SEEBRIG): Bölgedeki ülkelerin oluşturduğu ortak askeri güç. Türkiye tugaya katkıda bulunan 7 ülkeden biri.

Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK): Türkiye kuruluşundan beri bu misyonunun aktif bir üyesi konumundadır.

Araştırmanın tezlerinden biri Türkiye'nin batı Balkan ülkelerinin uluslararası organizasyonlarla bütünleşmesini desteklemesinin sınırlı olduğu yönündedir. Türkiye'nin batı ile entegre olan Balkanlar tasvirinde Türkiye'nin etkin politika ve yumuşak güç araçlarıyla bölge ülkelerinin istediği yönde karar alan ve Türkiye ile birlikte hareket eden bir coğrafyadan bahsedilmektedir. Batı ile entegre olan bu yandaş ülkelerle Türkiye'nin AB gibi kurumlarda gücü artacak ve Türkiye aleyhine karar alınamayacak bir çevre yaratılmış olacaktır. Özellikle Türkiye'nin güçlü etkisi olan ülkelerin AB'ye girmesi için yaptığı lobinin arka planında bu yatmaktadır.

Yukarıdaki ortaya atılan tezi destekler nitelikte Türkiye Balkan ülkelerinin Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci ile olan bağını teşvik etmekle kalmayıp bu işbirliğinin daha güçlü bir düzenekte devam etmesini desteklemiştir. Bunun yanında birçok organizasyonunda bölgeyi içine katmasını desteklemiştir. Buna istinaden kendi rolünü koruyarak Balkanlarda yaşanan tüm süreci kendisi yönetmeye çalışmakta adeta bölgenin sahibi gibi bir imaj çizmektedir. Bu strateji ile Balkanlara yönelik adım atmakta olan diğer yerel ve küresel aktörlerin gücü kırılmaya çalışılmaktadır. Bunu yaparken de bölge ülkelerinin güçlü aktörler olarak ortaya çıkmasını desteklemekte ve dışa bağımlı (özellikle Avrupa) bir konumda olmamalarını sağlamaktadır. Türkiye kendini de dahil ederek tüm bölge ülkelerinin kendi sorunlarını kendilerinin çözebileceği bir konumda olmalarını desteklemektedir.

Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile güçlü komşuluk bağı kurmaya çaba gösterdiğinden yukarıda bahsetmiştik. 1990lardan beri Türkiye Balkan ülkelerine azımsanamayacak düzeyde yardım paketi göndermiş bölge ülkelerinin kalkınmasına yardım etmiştir. Bölgedeki birçok toplumun Türkiye'ye inanmasını sağlamıştır.

OFFICIAL DEVELOPMENT AID FROM TURKEY (MILLION $)

	2007	2008	2009	2010	2011
Albania	4,3	4,4	8,6	7,8	3,6
Bosnia and H.	15,9	15,9	32,8	25,9	17,9
Croatia	0,9	0,5	0,1	0,4	...
Kosovo	...	...	20,6	22,1	22,4
Macedonia	9,2	9,9	6,0	28,3	6,8
Montenegro	1,2	5,3	2,8	10,1	2,9
Serbia	1,9	31,0	3,3	3,8	3,9

Source: OECD

Tablo 4: Resmi Türk Kalkınma Yardımların (Milyon $)

Yukarıdaki tabloda Türkiye'nin 2007-2011 yıllarında Balkanlara yönelik gerçekleştirdiği kalkınma yardımlarını görebiliriz. Fark edildiği üzere bu ülkeler arasında Bosna Hersek, Kosova ve Karadağ önemli yer tutmaktadır.

Türkiye ve Balkan ülkeleri arasında Ekonomik ilişkileri ve karşılıklı bağımlılığı arttırmak Türkiye'nin yeni dönemde önem verdiği stratejilerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu amaca uygun olarak Türkiye karşılıklı kazanç normuna bağlı olarak ikili görüşmelere kalabalık bir işadamı topluluğu ile giderek bölge ülkelerine yatırım vaatleri vermektedir. Karşılıklı diyaloğu canlı tutarak ticaretin sürdürülebilirliğini sağlamak, Türk ürünlerini ve hizmetlerini Balkanlara sokmak, Türk girişimcileri bölgedeki fırsatlar konusunda bilgilendirmek, yerel girişimlerle Türk girişimcilerin işbirliğini desteklemek, Türk finans sektörünü ve girişimlerini bölgede desteklemek öncelik verilen konular olarak görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı çeşitli kamu kurumları, iş odaları ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerini Balkan Devletleri Çalışma Grubunda bölgenin ekonomik ilişkilerini tartışmak ve geliştirmek için düzenli olarak gerçekleştirilen bir platform oluşturmuştur. Ekonomik olarak incelendiğinde tüm bu girişimlerin Türkiye'nin bölgedeki yatırımlarını arttırmış olduğu gözlemlenebilmektedir.

3. BÖLÜM

3. TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKASININ SONUÇLARI

3.1.Ekonomik Sonuçlar

3.1.1. Ekonomik Beklentiler

Türkiye'nin yumuşak güç politikası ile öncelik verdiği konuların başında ekonomi yer almaktadır. Yakın dönem Türk tarihine bakılacak olunursa 1980lerden beri Türkiye'nin ihracata bağlı büyüme stratejisini takip ettiği görülebilir. Bu düzlemde Türkiye üretimini yaptığı ürünleri ve servisleri sokabileceği pazarlar aramaktaydı. Pazar arayan ülkelerin en önemsediği hususların başında lojistik planlamanın nispeten daha rahat yapılabileceği mesafe olarak yakın ülkelere açılmak gelmektedir. Balkanların Türkiye'ye yakın oluşu ve göreceli olarak henüz gelişmemiş endüstrisi ve finansal sektörü, Türkiye'nin tam da aradığı bir pazar olarak görünüyordu. Balkan ülkelerinin bu mevcut durumu Türkiye'den bölgeye yönelik ekonomik açılım için Türk girişimcilere eşi az bulunur imkanlar sağlamıştı.

Daha önceki bölümde de anlattığımız sosyo kültürel anlamda Türkiye'nin diğer yumuşak güç uygulayan ülkelere karşı avantajından bahsetmiştik, kültürel ve tarihsel benzerlikler. Bunun yanında coğrafik olarak da Türkiye'nin Balkanlarda yer alması ülkeye ciddi bir avantaj sağlamaktadır. Türk tezine göre sürdürülen ekonomik işbirliği sadece Türkiye'ye fayda sağlamakla kalmayıp, karşılıklı olarak birbirine bağlanan bölge ülkeleri ile bölgesel barış ve istikrarın da güçlü bir şekilde temeli atılmaktadır. Bir başka ifade ile, ekonomik anlamda yakalanacak bağımlılık ister istemez pozitif sonuçta ortaya çıkarmaktadır.

Balkanların jeopolitik konumu da Türkiye'nin ekonomik boyutta beklediği sonuçlarda önemli yer tutmaktadır. Balkanların coğrafik konumu incelendiğinde

Türkiye ile batı Avrupa arasında yer aldığı görülmektedir. Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında kurulacak iktisadi ve ticari işbirliğinin doğrudan AB ile olan ekonomik ilişkilere etki edeceği rahatlıkla tahmin edilebilecek bir gerçektir. Boru hatlarının doğudan gelen gazı Batı Avrupa'ya Balkanlardan verilmesi ilk akla gelebilecek örneklerdendir.

3.1.2. Yumuşak Güç Politikasının Ekonomik Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Türkiye'nin kültür ve kamu diplomasisine geçişinden sonra bölgede sivil ve ekonomik aktörlerini hızla arttırdığı görülmektedir. Türkiye'nin bölgedeki varlığı sadece yukarıda bahsedilen yumuşak güç kurumları ile sınırlı kalmamış bunun yanında tamamen kar maksimizasyonu ile rasyonel davranma eğiliminde olan Türk iş adamlarını, girişimcileri ve ihracatçıları da bölgeye çekerek çok boyutlu olarak vücut bulmuştur. Bu yeni aktörlerin girişimleri Türkiye'nin bölgedeki görünümü ve imajı için hayati olmuş, Türkiye sadece sosyal, kültürel bir güç değil ama ekonomik anlamda da bölgeye hayat verebilecek bir ülke olarak görülmüş ve bu girişimler neticesinde Balkan ülkeleri de bunun faydasını hissetmeye başlamıştır.

Türk iş adamlarının bölgeye olan ilgisinin başlangıcı olarak Soğuk Savaş'ın bitişi gösterilebilir. Bu yeni gelişmenin en önemli nedeni olarak Balkanların bu dönemde liberalleşme eğiliminde olması ve dış yatırımlara ve özelleştirmelere açılan bir pazar olarak kendini göstermesidir. Özellikle Yugoslavya döneminde devlet kontrolündeki üretimin özel sektörler halinde devam etmesinin rolü büyüktür.

Ancak 90larda kendini gösteren bu yeni gerçeklik çok büyütülmemelidir. Eski Yugoslav ülkeler bu dönemde hızlı bir liberalleşme gösterememiş ayrıca bölgeye giriş yapan Türk işadamları da bu yeni iş olanaklarından yetersiz olan kaynak ve tecrübeden ötürü uluslararası standartlarda yarışabilecek düzeyde bölgede varlık gösterememiştir. Coğrafik avantajlar düşünüldüğünde iki bölge arasındaki ticaret sınırlı kalmıştır.

TURKEY'S FOREIGN TRADE WITH BALKAN COUNTRIES (MILLION €)

Country	2002 Exports	2002 Imports	2012 Exports	2012 Imports	Ex. % Change	Im. % Change
Albania	84,1	4,3	198,6	77,4	236	1818
Bosnia and Herzegovina	45,6	6,8	195,8	86,5	430	1274
Bulgaria	400,7	538,1	1.311,5	2.147,5	327	399
Croatia	45,5	10,1	155,7	162,8	342	1618
Greece	621,6	333,9	1.091,4	2.749,8	176	823
Kosovo	...	...	198,3	7,1	...	...
Macedonia	106,8	15,9	213,7	79,7	200	501
Montenegro	...	...	22,7	13,9	...	...
Romania	598,3	703,9	1.939,8	2.519,9	324	358
Serbia	...	...	296,0	160,5	...	...
Yugoslavia	128,9	11,4	...	...	...	...
TOTAL	2.031,4	1.624,4	5.623,5	8.005,1	277	493

Source: Turkish Statistical Institute

Tablo 5: Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile gerçekleştirdiği Dış Ticaret (Milyon$)

Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile olan ticari ilişkileri incelendiğinde 2002 yılında Türkiye'nin bölge ile olan ticaretinin sadece Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan ile sınırlı kaldığı hemen fark edilmektedir. Bunun nedeni olarak coğrafik yakınlık gösterilebilir. Bu dönemde Türkiye'nin Balkanlara olan ihracatının %80'e yakınının bu üç ülkeye olmuştur. Balkanlardan Türkiye'ye olan mal ve hizmet akışının da %97'si yine bu üç ülkedendir.

Ancak 2002 sonrasında bu ekonomik gerçekliğin diğer Balkan ülkelerinin AB ile bütünleşmesi için öne çıkan ekonomik liberalleşme koşulu ile hızla değiştiği görülmektedir. Bunun yanında Türkiye'nin de dönemde yakaladığı hızlı ekonomik büyüme ve bölgeye yönelik girişimlerinin artışı nedeniyle bölgedeki Türk işgücü ülkesel olarak çeşitlenmiş ve daha farklı alanlarda ve coğrafyalarda yatırımlar hızla artmıştır. 2012 yılına gelindiğinde Türkiye'nin bölge ile olan ekonomik işbirliği 2002'ye oranla %373 artmıştır. Rakamlar incelendiğinde, Türkiye'nin batı Balkanlarla olan ticari işbirliğindeki büyüme dikkat çekicidir. Bu büyümede en önemli etken ise batı Balkan ülkelerinin Türkiye'ye sunduğu ticari kolaylıklar ve serbest ticaret antlaşmalarıdır. 2002 ile 2012 yıllarındaki ekonomik işbirliği hacmi incelendiğinde ilişkilerin 4 kat arttığı görülmektedir.

TURKEY'S & SHARE IN THE EXTERNAL TRADE OF THE NON-EU BALKAN COUNTRIES (2012)

	Imports	Exports
Albania	5,5	4,7
Bosnia and Herzegovina	3,4	2,5
Croatia	1,3	1,2
Kosovo	8,0	4,1
Macedonia	4,8	2,1
Montenegro	2,3	3,9
Serbia	2,1	1,7

Sources: European Commission, Kosovo Statistics Agency

Tablo 6: Türkiye'nin Avrupa Birliği'nde Olmayan Balkan Ülkeleri ile Olan Ticaret Oranları (2012)

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise Türkiye'nin bölgeden gerçekleştirdiği ithalatın bölgeye yönelik ihracatı geride bırakmasıdır. 2012 yılındaki ihracat ithalat rakamları incelendiğinde Karadağ hariç tüm batı Balkan ülkelerinin Türkiye ile gerçekleştirdiği ihracat oranlarının ithalat oranlarını geçtiğini görebilmekteyiz. 2002'den 2012'ye Türkiye'nin bölge ile olan ihracat-ithalat artışı sırasıyla %312 ve %1212 olarak seyretmektedir. Bu çok dengesiz seyreden ticari büyüme ithalatın Türkiye tarafından çok arttırılmamasına neden olmaktadır. Bu ticari dengede Kosova'nın konumu diğerleri gibi serbest ticaret anlaşması yapılmadığından ötürü farklılaşmaktadır. Türkiye bu ülkeden akan ithalatı %8 ile sabitlenmiştir. [57]

Dolaysız dış yatırımlarda ayrıca ilgi çekici sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. 2004 yılına kadar Türkiye'nin Balkanlara olan dolaysız dış yatırımları neredeyse sadece Bulgaristan ve Romanya ile sınırlı kalmışken 2004 yılında başlayan ekonomik büyüme ve yumuşak güç araçlarının sağlam temelli bir şekilde uygulanmaya başlanmasıyla Balkanların diğer ülkelerine de bahsi geçen dolaysız dış yatırımların aktığı görülmektedir. Bu ekonomik genişlemede Batı Balkan ülkelerinin liberalleşme politikalarının ve Türkiye ile kurdukları ikili ekonomik ilişkilerin önemini de unutmamak gerekir. Bölgenin AB üyesi olmayan ülkeleri AB üyelik kriterlerinin de

[57] Türkiye ve Kosova arasında serbest ticaret antlaşması 2013 yılında imzalanmış ve bu dönemden itibaren Türkiye'nin bölgeden olan ticareti %8 barajını aşmıştır.

talep ettiği üzere dolaysız dış yatırımları ülkelerine çekmek için çaba göstermiş, rekabetçi market piyasalarını ve liberal ekonomiyi teşvik etmişlerdir.

Yeni liberalleşen ekonomileri ile dış yatırımlara açılan batı Balkan ülkeleri ile Avrupa arasında henüz oturmuş bir ekonomik işbirliği olmamasından dolayı birçok ekonomik açık yakalayan Türk girişimciler bu yeni dönemden faydalanmak üzere adımlar atmışlardır. Bugün Balkanlarda 1000'den fazla Türk firma aktif olarak bölge ekonomisine katkıda bulunaktadır. 2011 yılında Türkiye Arnavutluk'un 5. en büyük ticari partneri olarak ortaya çıkmış. 2013 yılında Kosova'da Türkiye Almanya ve Slovenya'dan sonra en önemli 3. dolaysız dış yatırım yapan ülke konumunda yer almıştır. 2019 yılındaki rakamlara da bakacak olursak, Bosna Hersek'teki toplam Türk şirketlerinin sayısı 50'yi geçmiş ve toplam 145 milyon dolarlık bir yatırımı bölgeye getirmiştir. Bulgaristan'da Türkiye 9. en büyük dolaysız dış yatırım yapan ülke konumuna gelmiş ve Bulgaristan'ın önemli ticari partnerlerinden biri konumuna yükselmiştir.

Türkiye'nin yatırım yaptığı alanları incelediğimizde telekomünikasyon, enerji, ulaştırma ve finans gibi kilit stratejik alanları da içine aldığı görülmektedir. Hatta bazı ülkelerin havaalanlarının da Türkiye eliyle inşa edilip işletilmektedir. Bunların arasında Üsküp ve Priştine Uluslararası Havaalanları örnek gösterilebilir. Türk Hava Yolları'nın Bosna Hersek Havayolları'nın %49'luk kısmını işlettiği partnerlik anlaşması birkaç yıl içinde sonlanmış olsa da bölgedeki aktif Türk yatırımlarını göstermek açısından önemlidir. [58] Bir diğer örnek de Arnavutluk'un kamusal telekomünikasyon şirketi olan ALBtelecom'un 2007 yılında bir Türk konsorsiyumu tarafından kontrolünün elde edilmesidir. Ayrıca Türk bankalarının giderek artan mevcudiyeti ve aktif rolü de Balkanlarda gözlemlenebilmektedir. Bunların arasında Halkbank Kuzey Makedonya'da 1993'den beri görev yaparken bir şubede Sırbistan'da açmıştır. Ziraat Bankası 1997'den beri Bosna-Hersek'de görev yapmaktadır. Kamu bankalarının haricinde çok sayıda özel banka ve finansal grupta Balkanlarda aktif rol almaktadır. Garanti bankası ve Fiba Holding (Romanya), Çalık

[58] THY, Bosna Hersek Hava Yolları ile ortaklığını bitirdi, Bloomberg HT, https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1164055-thy-bosna-hersek-hava-yollari-ile-ortakligini-bitirdi, (10.01.2020).

Grup (Arnavutluk), Türk Ekonomi Bankası (Kosova), ve Süzer Grup (Hırvatistan) ilk akla gelenlerdendir. Batı Balkanlardaki Türk yatırımlarına bakacak olursak, bazı Türk firmalarının ve konsorsiyumların büyük çapta inşaat ve konaklama yatırımlarına da girişip, üretim ve servis sundukları görülmektedir. Örneğin Romanya'da Türk işadamlarının sahip olduğu sermaye akışının Türkiye'den sağlandığı çok sayıda fabrika vardır.

Türkiye'den Balkanlara yönelik olan bu yatırımlardaki artış büyük olmasına karşın, Türkiye'nin yatırımlarının en büyük zayıflığı, ülke bazında bakacak olursak, yaşadığı büyük dalgalanmalar ve neticesinde ortaya çıkan istikrarsızlıktır. Genel olarak bölgeye yapılan üçüncü ülke dolaysız dış yatırımlarına bakacak olursak, Türkiye'nin bazı bölge ve ülkelere yaptığı yatırımların bazı yıllarda en üst düzeylere ulaşmasına karşın bazı incelenen yıllarda diğer ülkelerin çok gerisinde kaldığı seyredilmektedir. Bunun nedeninin araştırılıp ortaya konması önemlidir ki, bunun oluşumundaki en önemli etken olarak bölgeye gelen yatırımların çok büyük çapta şirketler ve konsorsiyumlar olup projelerin sadece belirli alanlardaki ihtiyaçlara hitap etmesidir. Yani sektörel bir kısıtlık söz konusudur. Örneğin inşaat alanında büyük projeler ile ihtiyacı karşılayan Türkiye yeni bir büyük inşaat ihtiyacı doğmadıkça bölge yatırımlarında ciddi sıkıntı yaşamaktadır. Bu anlamda bu araştırma Türkiye'nin daha farklı alandaki sektörel ihtiyaçlara hitap etmesini ve bunu sadece büyük çaptaki şirket, konsorsiyum ve projelerle değil orta boyuttaki girişimlerle desteklemesini tavsiye etmektedir.

Türkiye bölgede henüz ekonomik ve endüstriye potansiyeline ulaşamamıştır. Türkiye'nin bölgede atılabileceği sektörler azınsanamayacak kadar fazladır. Türkiye ile Balkan ülkeleri çok daha fazla ticari işbirliğine girebilecek konumdadır. Bunun yanında Türkiye'nin bölgede ekonomik anlamda pasif kaldığı da iddia edilemez boyuttadır.

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin 2008 yılında 2012 yılına kadar bölgeye gerçekleştirdiği dolaysız dış yatırımlar gösterilmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere istikrarsızlık bazı ülkelerde önemli rol oynamaktadır. Örneğin; Bosna'da 61 Milyon dolar olan yatırımlar 2012 yılında 7 milyon dolara kadar düşmüştür.

YEARLY FDI INFLOW FROM TURKEY (MILLION $)

	2008	2009	2010	2011	2012
Albania	3	0	3	5	5
Bosnia and Herzegovina	10	21	61	22	7
Bulgaria	8	13	1	18	7
Croatia	0	15	3	47	103
Greece	39	0	2	0	21
Kosovo	17	11	4	26	53
Macedonia	1	0	8	71	12
Montenegro	6	0	4	0	0
Romania	24	20	20	27	32
Serbia	22	3	3	0	7
TOTAL	130	83	109	216	247
Non-EU TOTAL	59	50	86	171	187

Sources: Central Bank of Turkey, Kosovo Statistics Agency. The figures for Kosovo are converted from Euro to US Dollar according to the yearly averages provided by IRS.

Tablo 7: Türkiye'den Bölgeye Aktarılan Yıllık Dolaysız Dış Yatırımlar (Milyon $)

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da Türkiye'nin Balkanlardaki ekonomik varlığının yeni olmasıdır. Bu yeni ekonomik girişim özellikle bölgenin köklü ve önde gelen yatırımcıları ve ticaret partnerleri göz önünde bulunduğunda ciddi boyutlardadır. Bunun yanında politik, ekonomik ve sosyal gelişmeler ve öncede miras kalan kısıtlamaların gölgesinde hızla diğer ülkelerden bölgeye akan tüm dış yatırımlar düşünüldüğünde Türkiye'nin konumu hafife alınamayacak kadar önemlidir. Örneğin, 2012 yılında Türkiye'nin Kosova'daki dolaysız dış yatımlarında %28'i geçen payı bunun bir göstergesidir.

Özellikle ekonomik krizden kendini kurtaran Avrupa ülkelerinin, bölgeye ilgi duymaya başlayan avrupalı olmayan yeni aktörlerle; Birleşik Arap Emirlikleri, Rusya, Çin, Azerbaycan, birlikte düşünülmesiyle Türkiye'yi günümüzde çok daha zor ve acımasız rekabeti yüksek bir pazarın beklediği söylenebilir.

% SHARE OF FDI INFLOW FROM TURKEY

	2008	2009	2010	2011	2012
Albania	0,31	0,00	0,29	0,48	0,52
Bosnia and Herzegovina	0,98	14,07	18,83	5,79	1,11
Bulgaria	0,08	0,38	0,07	0,98	0,37
Croatia	0,00	0,45	0,69	3,13	8,24
Greece	0,87	0,00	0,61	0,00	0,71
Kosovo	6,51	5,12	1,39	8,81	28,65
Macedonia	0,17	0,00	3,77	15,16	8,91
Montenegro	0,62	0,00	0,53	0,00	0,00
Romania	0,17	0,41	6,80	1,07	1,43
Serbia	0,63	0,13	0,17	0,00	1,08

Sources: Annual totals for FDI inflows are gleaned from UNCTAD and Kosovo Statistics Agency.

Tablo 8: Türkiye'den Bölgeye Aktarılan Dolaysız Dış Yatırımların Oranı

Türkiye'nin yumuşak güç politikasının ekonomik etkilerinin incelendiği araştırmanın bu bölümde iş sektörünün önemli rolünü tekrar irdeleyip, Türkiye'nin Balkanlarda oluşturduğu yeni konumunda ne derecede ön plana çıktığını ortaya konulmuştur. İş sektörünün tek taraflı olarak ne derecede bölgede sempati yaratıp yaratmadığını ortaya koyamamamıza ragmen 2011 yılında yapılan Türkiye'ye yönelik Balkan ülkelerinin yaklaşımının ölçüldüğü araştırmada, Balkan ülkelerinin düşmanca tutumunun azalıp daha dostane ilişkiler geliştirdiği ortaya konulmaktadır. Özellikler Hırvatistan ve Kosova'daki arkadaşça tutumdaki yükselme dikkat çekicidir.

ATTITUDE TOWARDS TURKEY (%)

	2008		2011	
	Friendly	Hostile	Friendly	Hostile
Albania	80,0	0,5	69,2	0,8
Bosnia and Herzegovina	41,0	20,8	51,6	8,6
Croatia	23,4	9,1	33,5	3,4
Kosovo	79,3	3,3	92,7	1,0
Macedonia	77,9	1,5	70,3	1,0
Montenegro	22,2	9,2	30,4	9,6
Serbia	12,9	22,8	17,4	19,0

Source: Gallup Balkan Monitor

Tablo 9: Türkiye'ye karşı olan tutum (%)

Türkiye'nin iş sektörü her ne kadar devletten bağımsız dahi görünse de, devletin hükümetlerarası anlaşmalar, teşvik ve finansla yardımlarla iş dünyasını desteklemesi göz ardı edilemez. Yardım almayan bir iş sektörünün bu derecede geniş çaplı bir girişimi bölgede gerçekleştirmesi imkansız görünmektedir. Türkiye hükümeti politik baskılardan bağımsız güçlü bir yumuşak politika uygulamak istiyorsa bu yardım ve teşviklerini bölgede aktif olan iş sektörlerine gelecekte de kesintisiz sürdürmelidir. İş dünyası başta olmak üzere, devlet ve devlet destekli sivil toplum örgütlerinin ortak çabası ve işbirliği Balkanlarda kazanılan büyük projelerin oluşumunu sağlamıştır. Bahsi geçen büyük projelerde bu işbirliğinin rolü çok büyüktür.

İş dünyasının yakalamış olduğu bu büyük atılım tabiki sadece ekonomik anlamda sınırlı kalmamakta sosyal, politik ve kültürel anlamda da büyük etkiler yaratmaktadır. Dolaylı olarak Türkiye'nin bölgedeki pozitif imajı artmaktadır. Son dönemde Türkiye'ye yönelik kamuoyu ilgisi ve Türk kültürünün tanınmasındaki artış kayda değerdir. Yumuşak güç politikasının yoğun olarak tarihi ve kültürel ortaklıklara dayandıran Türkiye için ekonomik işbirliği eksikliğinin giderilmesi bölgedeki göreceli avantajını arttırıp, tercih edilen bir partner olmasını sağlayabilir.

Türkiye'nin 2018-2019 yılı arasındaki batı Balkan ülkeleri ile olan ilişkisine baktığımızda ekonomik anlamda bir kaygının ilişkilere yön vermeye başladığını göz ardı edemeyiz. Son dönemde gerilen ABD- Türkiye ve AB-Türkiye ilişkileri ile birlikte ekonomik kriz ile karşı karşıya kalan Türkiye'nin bölgedeki konumu bazı Balkan ülkeleri tarafından sorgulanır bir boyuta gelmiştir. Özellikle 2018 yılında Türk Lirasının Dolar karşısında yüzde 40 değer kaybetmesi, uzmanları sık sık Türkiye'nin Batı Balkanlardaki ekonomik etkisini arttırmayı hedeflediği girişimlerinin gerçekçiliğini sorgulamaya itmiştir. Bazı Balkan ülkeleri Türkiye'de yaşanan gelişmelerin ekonomik bir kriz oluşturduğunu ifade edip bu yeni durumun kendi ülkelerinin de etkileyebileceğini ifade eden açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, 2018'de Sırbistan Ticaret Bakanı Rasim Ljajic Türkiye'deki krizin Sırbistan'ı da etkilemesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir.

Türk Lirası'nın dolar karşısındaki değer kaybetmesi birçok uzmana göre Batı Balkanlar'daki yatırımları sınırlayıcı etki yapabileceği yönünde olsa da bunun aksine yatırımları arttırabileceğine yönelik fikir öne sürenlerde yok sayılamayacak kadar fazladır. Ekonomik krizin etkisiyle kar marjları azalan özel Türk şirketlerinin yatırımlarının 2017-2018 yıllarındaki yurtdışı yatırımları ciddi bir oranda artmış olması ikinci savın yerinde olduğunu göstermektedir. Balkanlar uzmanı Jan Mus'un Deutcshe Welle'ye verdiği röportaja göre "Paraları nispeten istikrarlı Balkanlar'da güvenli hesaplarda tutmak birçok Türk işletmesi için iyi bir seçenek olabilir". [59] TÜSİAD Berlin direktörü Alper Üçok "Türk ekonomisinin yaşadığı zorluklar nedeniyle Türkiye'nin Batı Balkanlar'daki ekonomik ilişkilerinde negatif bir gelişme görmedik". [60] Bu iki uzmanın tezine bağlı olarak Türkiye eğer ki Batı Balkanlar'ı Türk özel sektörü kar marjında azalma dolayısıyla bir kaçış noktası olarak görüyorsa, gelecekte gerek bölgede ve gerekse Avrupa genelinde Türk yatırımlarında bir artış beklenebilir.

Türkiye'nin Sırbistan'ın ekonomisindeki dış ticaret payı 2018 yılındaki kayıtlara göre sadece %3,5 olarak görülmektedir. Ancak bu oran bile Türkiye'nin göreceli olarak kendisine yönelik en düşmanca tutumu benimseyen bir ülkenin ekonomisinde bile en çok ticaret yapılan ilk 10 ülke arasında yer almasını sağlamış görünüyor. Bu payın büyük bir bölümünü de yine inşaat sektörü yaratmaktadır. 2019 yılında Türkiye Sırbistan'da sonrasında işletim hakkının da bulunduğu 20 elektrik santrali inşa ediyor.

Gelişmekte olan Sırp-Türk ilişkilerinde Rusya ile olan yakınlaşmanın da önemli bir rol oynadığı bir gerçek. Önceleri NATO ile ortak hareket eden Türkiye'ye yönelik negatif tutum benimseyen Sırbistan'ın günümüzde Rusya ile karşılıklı çıkara dayalı NATO'dan ve ABD güdümünden uzaklaşan Türkiye ile ticari ilişkilerin arttırılmasına yeşil ışık yaktığı hissedilmektedir. Yeni ekonomik hedeflerde de bu üç

[59] Jo Bryan Harper, "Batı Balkanlar'da ekonomik rekabet kızışıyor", Deutsche Welle Türkçe, https://www.dw.com/tr/bat%C4%B1-balkanlarda-ekonomik-rekabetk%C4%B1z%C4%B1%C5%9F%C4%B1yor/a-45764375, (19.01.2020).
[60] Ibid.

ülkeyi birbirine güçlü bir şekilde bağlayan Rus enerji devi GAZPROM'un etkisi büyük görünmektedir.

Tüm bu büyük ekonomik atılım ve yumuşak güç politikasına rağmen Türkiye'nin Batı Balkanlardaki ticaret hacmi AB'nin bölge ile kurduğu ticaret hacmi karşılaştırıldığında çok düşük seviyelerde kaldığı ortaya çıkıyor. Büyük bir küresel güç olan AB'ye karşı Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak bile çok etkisiz kaldığı rakamlarda fark edilen bir gerçekliktir. Örneğin Sırbistan ile Türkiye'nin günümüzde 2 milyar dolar olan ve 5 milyar doları hedeflediği ticaret hacmine karşın Sırbistan – AB arasındaki ticaret hacmi 165 milyar doları geçmiş durumdadır.

Bunun yanında bir diğer iddia ise Türkiye'nin Batı Balkanlardaki yatırımlarının asıl nedeninin Avrupa pazarına yaklaşma arzusu olduğu yönündedir. DEİK Türkiye-Sırbistan İş Konseyi Yürütme Kurulu üyelerinden Aleksandar Medjedovic "Türkiye'nin hızlı bir ekonomisi, güçlü üretim sektörleri ve küresel ticaret ilişkileri var. Türkiye ayrıca daimi olarak yeni pazarlara ve üretim noktalarına ihtiyaç duyuyor ve Avrupalı müşterilere daha yakın üretim yapılması nedeniyle Sırbistan, Hırvatistan veya Slovenya gibi ülkeleri AB pazarlarına bir 'giriş kapısı' olarak görüyor" [61] Buna karşın AB perspektifinden bakıldığında ise AB'nin hassas bir dengeyi göz önünde bulundurduğu görülebilir. AB'nin çıkarlarını Türkiye'nin bölgede nüfuzunu artırması mı yoksa Türkiye'nin Batı Balkanlar'daki etkinliğini azaltması mı daha fazla etkileyeceği AB'nin dikkatlice düşünmesi gereken bir soru. Türkiye'nin bölgede ekonomik etkinliğini kaybetmesi ve AB'nin hızla artan Batı Balkan ülkeleri taleplerine yanıt verememesi durumunda fırsat kollayan Rusya ve Çin'in bölgeye köklü bir şekilde girmesine neden olabilir. Bu bağlamda, Fransa Cumhurbaşkanı Emanuel Macron açık bir şekilde Avrupa Parlamentosu'nda söz alarak bu ülkelerin Türkiye ve Rusya'ya yakınlaşmamaları konusunda uyarmış olması da hatırlanması gereken bir detaydır. Bu endişelerden dolayı olduğu kuvvetle muhtemel bir şekilde AB 15 yıl aradan sonra endişelerini dile getirmek üzere 2018 Mayıs'ında Sırbistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya'yı bir araya getirerek ortak karar

[61] Jo Bryan Harper, "Batı Balkanlar'da ekonomik rekabet kızışıyor", Deutsche Welle Türkçe, 06 October 2018, https://www.dw.com/tr/bat%C4%B1-balkanlarda-ekonomik-rekabetk%C4%B1z%C4%B1%C5%9F%C4%B1yor/a-45764375, (19.01.2020).

ve politika konusunda uzlaşı talep etmiştir. Bu büyük buluşmayı incelediğimizde her ne kadar koşulsuz bir uzlaşıya varılmış gibi de görünse Sırbistan'ın yakın bir dönemde AB'ye üye olamayacağının açık bir şekilde ifade edilmesi bu ülkelerin AB ile olan geleceğini sorgulamasına neden olmakta ve nihayetinde Türkiye ve diğer bilinen ülkelerle ticaretini AB ekseninde yapmamalarını konusunda motive etmektedir.

Bu noktada sorulabilecek bir diğer önemli sorun ise Türkiye'nin AB ile bölgede sözde gerçekleşen yarışta kendini nasıl konumlandırdığıdır. Bu anlamda EDAM başkanı Sinan Ülgen'in açıklamaları ilgi çekicidir. Türkiye'nin son dönemde bir Rusya gibi AB tarafından konumlandırıldığını ifade eden Ülgen bu düşünüşün yanlışlığını dile getirerek, Türkiye'nin tüm politik söylem ve siyasi davranışlarında da anlaşılacağı üzere bahsi geçen ülkeleri AB ile yakınlaşmadan uzaklaştırmaya yönelik hiçbir adım atmadığını aksine bunu güçlü bir şekilde desteklediğinin aktarıyor. [62]

Bir başka ifadeyle, Türkiye'nin Balkanlardaki ekonomik ağırlığı hızla artmaktadır. Birçok ülkenin pazarına girebilmesine karşın halen maksimum potansiyeline ulaşamamıştır. Önümüzdeki yıllarda başka ekonomik aktörlerinde bölgedeki paylarını arttırmaya çalışacağı ortadadır. Bu ise ekonomik yarışın kızışacağı anlamına gelmektedir. Bu diğer ekonomik aktörlerin en bilineni ve Türkiye adına tehdit oluşturanı Çin'dir. Türkiye'yi yakalamakla kalmayıp tüm Balkan ülkelerinde Türkiye'den çok daha fazla ticaret hacmi vardır. Çin'in yanında Almanya, İtalya, Rusya ve çeşitli Arap ülkeleri de bölgedeki yarıştadır. Ancak ekonomik belirsizlikler tecrübe eden ülkelere yönelik atılan adımlar bu ülkelerden çok temkinli bir şekilde gelmektedir. Yatırım yapılmadan önce ciddi araştırma isteyen bu ülkeler yatırım maliyetini çok arttırdığından dolayı işadamlarının başka ülkelere yönlenmesine neden olmaktadır.

Türkiye'nin yumuşak güç politikasının sonuçlarının incelendiği bu bölümde son olarak 2018-2019 yıllarının verileri incelenerek Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye arasındaki mevcut ekonomik ilişkiler derlenmiştir.

[62] Ibid.

Hırvatistan:

Bu ülke ile yapılan son yıllardaki ticaret hacmi incelendiğinde nispeten istikrarlı bir ticari ilişkiden söz edilebilir. Ülkeye olan ihracat ithalatın neredeyse iki katıdır

İkili Ticaret Rakamları

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
2015	252	136	116	387
2016	278	134	144	411
2017 / Eylül	232	152	80	384

Kaynak: TÜİK (Milyon Dolar)

Tablo 10: Türkiye ve Hırvatistan Arasındaki İkili Ticaret Rakamları

Türk iş adamlarının ülkeye ilgisi genelde turizm, bankacılık, enerji, inşaat ve tekstil alanlarına yöneliktir. Hırvatistan'ın da yabancı yatırımcıyı teşvik etmesiyle birçok girişimci bölgeye yönelmiştir. Türk yatırımcılar 2012'de Hırvatistan'a en çok yatırım yapan yabancı yatırımcılar listesinde ilk 3'e girmeyi başarmıştır. Mevcut Türk yatırımların değeri yaklaşık 350 Milyon Avro'dur.[63]

Bosna-Hersek:

Bosna ile yüksek boyutlarda devam eden bir ticari ilişkiden söz edilebilir. İki ülkenin arasındaki ticaret hacmi Batı Balkanlarda kurulan en yüksek ticaret hacimlerinden biridir. Türkiye'nin Bosna ile yaptığı ticarette ihracat ağır basmaktadır.

[63] "Türkiye-Hırvatistan siyasi ilişkileri", Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-hirvatistan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (19.01.2020).

İkili Ticaret Rakamları

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
2015	293	250	43	543
2016	309	288	21	597
2017	348,9	268,9	80	617,8
2018 (Mart)	99	83	16	182

Kaynak: TÜİK (Milyon Dolar)

Tablo 11: Türkiye ve Bosna Hersek Arasındaki İkili Ticaret Rakamları

Bosna-Hersek ile 2003 yılında yürürlüğe giren "Serbest Ticaret Anlaşması" ile güçlü bir ekonomik işbirliğinin temeli atılmıştır. Ülkede yer alan Türk yatırımların toplam tutarı 145 Milyon Dolardır. Ayrıca Boşnak turistlerde kurulan ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır.[64]

Sırbistan:

Sırbistan ile kurulan ilişkiler Türkiye'nin bölgedeki en büyük ticari ilişkilerinden biridir. Nispeten dengeli bir ilişkiden bahsedilebilse bile Türkiye lehine bir ihracat fazlası vardır. 2014'de ticaret hacmi 780 Milyon ABD Dolarını bulmuştur.

[64] "Türkiye-Bosna-Hersek siyasi ilişkileri", Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (19.01.2020).

İkili Ticaret

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
2012	381	205	176	586
2013	440	251	189	691
2014	506	274	232	780
2015	493	238	255	731
2013/2015 % Değişim	-2,4	-8,7	9,9	-6,3

Kaynak: TÜİK (milyon ABD Doları)

Tablo 12: Türkiye ve Sırbistan Arasındaki İkili Ticaret Rakamları

2010 yılında yürürlüğe giren Türkiye-Sırbistan Serbest Ticaret Anlaşması'na dayalı olarak Sırbistan'da 50'yi aşkın Türk şirketi 113 Milyon Dolarlık yatırımla faaliyetlerini sürdürmektedir.[65]

Karadağ:

Türkiye ile Karadağ ekonomik ilişkileri her ne kadar yüksek bir ticaret hacmi sunmasa da nispeten istikrarlı bir seyre sahiptir. Her yıl büyük iniş ve çıkışlar şuana kadar sunmamıştır.

[65] "Türkiye-Sırbistan siyasi ilişkileri", Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sirbistan_siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (19.01.2020).

İkili Ticaret Rakamları

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
2013	29	11	18	40
2014	35	7	28	42
2015	38	8	30	46
2014/2015 Değişim	%9	9	7	9

Kaynak: TÜİK (Milyon Dolar)

Tablo 13: Türkiye ve Karadağ Arasındaki İkili Ticaret Rakamları

Türkiye menşeli ürünlerin 2010 yılında yürürlüğe giren serbest ticaret anlaşması ile Karadağ gümrük vergilerinden muaf tutulması iki ülkenin mevcut ticaretini büyük oranda etkilemiştir. Bu yıldan itibaren ticaret hacminde istikrarlı bir büyüme gözlenmektedir. Türkiye'den Karadağ'a yatırım yapan 5 Türk şirketinin toplam yatırımı 26 Milyon Doları geçmiştir. [66]

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın da 2014 yılında Karadağ Borsası'nın %25'ini temsil eden hissesini satın alması bu noktada önemlidir.

Kosova:

Ankara'da imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'na da bağlı olarak Kosova ve Türkiye arasındaki ticaret yüksek düzeylerde seyretmesine karşın 2015'ten itibaren bir düşüş gözlenmektedir. 2015'teki toplam ticaret hacmi 240 Milyon ABD Doları olarak kaydedilmiş olup bu değerin büyük bir çoğunluğunu Türkiye'nin ülkeye olan ihracatı oluşturmaktadır.

Kosova'da 500 Türk firması faaliyet göstermekte ve bunların toplam yatırımları 340 Milyon Avro değerindedir. Bunun yanında 2012-2013 yılları arasında Türkiye Kosova'ya doğrudan yatırım yapan ülkeler sıralamasında birinci olmuştur.[67]

---

[66] "Türkiye-Karadağ siyasi ilişkileri", Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-karadag-siyasi-iliskileri.tr.mfa, (19.01.2020).

[67] "Türkiye-Kosova siyasi ilişkileri", Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (19.01.2020).

Kuzey Makedonya:

Kuzey Makedonya ile olan ekonomik ilişkilerde 1999'da imzalanan serbest ticaret anlaşmasının yeri büyüktür. Yunanistan'ın Kuzey Makedonya'ya ambargo uyguladığı dönemde Türkiye'nin bölgeye yaptığı yardımlar bu ülkede pozitif karşılık bulmuştur. Türkiye'nin bu ülkedeki yatırımlarının boyutu 200 Milyon Doların üstündedir.

3.2.POLİTİK VE SOSYAL SONUÇLAR

3.2.1. Batı Balkan Ülkelerinin 2000'lerdeki Yeni Türkiye Algısı

Batı Balkanlar'da kurulmaya çalışılan yeni dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin eski Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun yaklaşımı önemli bir yer tutar. Özellikle kendisinin yazdığı ve 2001 yılında yayınlanan kitabı "Stratejik Derinlik" kitabında Türkiye'nin yeni dış politikasını açıkça irdeleyip Balkan ülkeleri ile Osmanlı'nın tecrübe ettiği ortak tarihin ön plana çıkartılmaya çalışıldığı görülmektedir. Özellikle Müslüman olan ülkeler ile ortak tarihin yanında ortak dininde vurgulandığı görülen bir gerçekliktir. Bu bilinç ışığında yukarıda da bahsettiğimiz üzere, birçok proje doğrudan devlet kanalıyla desteklenmiştir. Eski harap halde olan Osmanlı binalarının yenilenmesi, Osmanlı el yazmalarının kataloglanması ve Türk-İslam kültürüne yönelik dersler açılması bu tarihsel kültürel ortaklığın tekrar gün yüzüne çıkartılmaya çalışılmasının somut örnekleridir.

Dikkat çeken bir diğer nokta ise Türkiye'nin politik anlamda attığı adımlardır. Türkiye'nin Balkanlardaki Müslüman toplumlarda kendini Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak gösterip, onların koruyucusu olarak öne çıkardığı görülür. [68] Bu yeni pozitif imaj yaratma çalışması sadece gizli bir sosyal kimlik inşa

[68] Öktem, K, Global Diyanet and multiple networks: Turkey's new presence in the Balkans. Journal of Muslims in Europe, 1(1), 2012, 27-58.

süreci şeklinde kalmayıp politik arenada da Türk siyasetçiler tarafından açıkça ifade edilen bir konumda yer almıştır. Türk siyasetçilerin verdikleri demeçlerde Balkan ülkelerinin sorunlarının çözümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun yıllar önce uyguladığı stratejileri ve yaklaşımları örnek gösterilerek Osmanlı İmparatorluğu yüceltilmiştir. Örneğin, Ahmet Davutoğlu'nun 2009 yılında Bosna'da gerçekleştirdiği konuşmada Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde Balkan ülkelerinin ve insanlarının yüzyıllarca yıl barış içinde ve huzurlu bir şekilde yaşadığını ifade edilip, Osmanlı'nın kurduğu düzenin canlandırılarak politik değerlerin, ekonomik bağımlılığın (çıkarlar doğrultusunda ekonomik bütünleşme), işbirliğin ve kültürel dengenin tekrar kurulması gerektiği önerilmiştir.

Yukarıda da vurgulandığı üzere bu politik söylemler özellikle Müslüman olmayan batı Balkan toplumlarında yeni-Osmanlıcılık adıyla vurgulanmıştır. Batı Balkanlar'da Osmanlı kimliği ulus inşa sürecine girince bahsi geçen ülkeler tarafından negatif bir anlama bürünerek etnisiteye dayalı ulusal kimlikler ön plana çıkarılmıştır. Bu kökleşmiş negatif Osmanlı imajı düşünüldüğünde Türkiye'nin yeni Balkan politikası da yeni-Osmanlıcılık adıyla karalanmak istenmiştir. Çoğu Balkan ülkesinde Osmanlı kimliği yayılmacılık, işgalcilik kavramları ile akla gelip, Türkiye, İslamcılığın ağır bastığı bir ülke olarak bilinmiştir. [69] Önceden kökleşmiş olan negatif Osmanlı kimliğinin politik çevrelerde kullanılması ile Batı Balkan ülkeleri Türkiye ile kurulmaya başlanan ilişkilerin ilerlemesi durumunda ülkelerinin Avrupa vizyonuna zarar vereceğinden endişe duyduklarını dile getiren kamuoyu açıklamalarında bulunmuşlardır.

Her ne kadar günümüzde vurgulanmasa da Balkanlar'da karşımıza daha yoğun bir şekilde çıkan yeni-Osmanlıcılık ile ilgili tartışma 1990'lara, Turgut Özal Dönemi'ne kadar dayanmaktadır. Bu tartışmalar daha çok köşe yazısı şeklinde Turgut Özal hükümetinin eski Osmanlı coğrafyasını ve mirasına atıfta bulunarak yakın coğrafyalarda Türkiye'nin artık aktif bir politika izleyeceğini duyurmasıyla ortaya çıkmıştır. Bazı eleştirmenler tarafından Turgut Özal "20. Yüzyılın Osmanlısı" olarak bile adlandırılmıştı. Ancak Turgut Özal'ın ölümünden sonra bu yeni-Osmanlıcılık

[69] Tanasković, D, Neoosmanizam, povratak Turske na Balkan. Belgrade: Službeni glasnik, 2010.

tartışmaları rafa kaldırılış ve Adalet ve Kalkınma Partisi dönemine kadar da gündeme gelmemişti. Ancak Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi yeni-Osmanlıcılık kavramında ayırıcı bir özelliğe sahiptir. Türkiye'nin dönemde kaydettiği siyasi etki ve ekonomik büyüme kaynaklı olarak komşu coğrafyalardaki ülkelerin kendisi bu kavramı benimsemiştir.

Yeni-Osmanlıcılığın anlaşılması biraz da Türk kamuoyunun Balkanlara olan bakışının keşfiyle mümkündür. Türk insanının kafasında Balkanlar Türkiye Cumhuriyeti'nin doğal bir mirası olarak yer ederek, Osmanlı'nın geçmişi ile sıkı sıkıya bağlı bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Osmanlı'nın erken dönem tarihine bakacak olursak açık bir şekilde görülmektedir ki Osmanlı'nın Balkan yayılması İstanbul'un işgalinden çok daha öncesine dayanmakta, adeta Osmanlı için bir anayurt görevi görmektedir. Dönemde Avrupa Osmanlısı olarak da tanımlanan bölge başkente politik, siyasi ve ekonomik bakımdan güçlü bir şekilde bağlıydı. Osmanlı'nın bölgedeki kontrolünü kaybetmesi ile Anadolu'ya göç eden toplum için Balkanlar halen bir anavatan olarak benliklerinde yer etmek de ve halen bölge ile güçlü kültürel ve sosyal bağımlılık yaşatmaktadırlar.

Türkiye'nin bölge politikalarının şekillenmesi tek taraflı oluşan bir girişim değil, bunun bir de Balkan toplumlarından gelmekte olan talep kısmı vardır. Gerçekten de bazı Türk ve Müslüman toplumların Türkiye'yi alenen ekonomik yardım, rehberlik ve en önemlisi güvenlik amacıyla davet ettiği görülür. Yakın tarihte yaşanan trajediler de Türkiye'nin özellikle güvenlik anlamında bölgeye müdahalesini meşru kıldığı ifade edilir. Hatırlanacağı üzere, Sosyalist rejimin hüküm sürdüğü sırada Bulgaristan'da insan haklarına aykırı yaptırımlara maruz kalan 350.000 Türk Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştı. Aynı şekilde Bosna Savaşı'nda birçok Müslüman toplum yine Türkiye'den gelecek yardımlara güvenmiş ve korunmak ve Türkiye'nin müdahalesini meşru kılmak amacıyla kendilerini Osmanlı'dan sonra bölgede kalan Türkler olarak ifade etmişlerdi. Bugün bile bölgede etnik olarak Türk olsun olmasın birçok Müslüman kendini Türk olarak tanımlamaktadır. Tüm bunlar talebin sadece Davutoğlu'nun geliştirdiği bir politika değil bunun yanında bölgedeki toplumlarında karşılık verdiği bir süreç olarak nitelendirilebilir.

Müslüman olmayan toplumlar incelendiğinde ise yine Türkiye'nin bölgede güçlü bir nüfusu olduğu ortaya çıkmaktadır. Ortak tarih ve paylaşılan kültüre dayandırılan açıklamalarda Türkiye'nin bölgeye yönelik girişimleri teşvik edici mahiyettedir. Özellikle Sırbistan'ın Türkiye'nin yönlendirmelerini neden takip ettiğine yönelik yöneltilen soruda dönemin Sırbistan Dış İşleri Bakanı Vuk Jeremić Türklerin tavsiyelerinin takip edilmesinin nedeninin onların Balkanlarda 500 yıla yakın bir süre hüküm sürmesi ve bu vesileyle bölgeyi diğer tüm ülkelerden daha iyi tanımasından olduğunu iletmişti.

Türkiye'nin yeni-Osmanlıcılık adında isimlendirilen yeni Balkan ve yumuşak güç politikası bölgede ya yeni-sömürgecilik olarak yada aşırı ihtiraslı bir yapıda olduğu yönde eleştirilmektedir. Tüm bu yorumlara Ahmet Davutoğlu'nun yanıtı ise Türkiye'nin yeni Balkan politikasının kesinlikle yeni-sömürgeci yada genişlemeci bir dış politika benimsemediği yönündeydi. [70] Davutoğlu ayrıca Türkiye'nin bölgeye duyduğu ilginin gayet normal olduğunu ve bunun kaynağını sosyal, kültürel ve tarihsel faktörlerden aldığını ifade etmiştir. Kendisine göre Türkiye'nin Batı Balkanlar'a yaklaşımının İsveç ve Danimarka gibi ülkelerle aynı olamayacağını bunun nedeninin ise Türkiye'de yaşayan Boşnakların sayısının bile Bosna'da yaşayan Boşnaklardan fazla olduğudur. Bunun yanında Türkiye'nin Balkanlar ve diğer önceki Osmanlı toprakları ile olan yeni ilişkilerinin kesinlikle geleneksel anlayıştaki yayılmacılık perspektifinde olmadığı, daha çok AB gibi, bölge ile modern anlamda bir entegrasyonu benimseyen karşılıklı kazanımı hedefleyen bir perspektifte olduğunu dile getirmiştir. Davutoğlu'nun öne sürdüğü ifadelere baktığımızda karşımıza geçmişin Osmanlı hegemonyasına özlem duyan bir Türk dış politikasının aksine daha çok ortak tarihsel ve kültürel değerlere dayandırılan eşitlik üzerine kurulu yeni bir ilişkiden bahsedebiliriz.

Bunun yanında Türkiye'deki bazı İslami-muhafazakar çevreler Osmanlı'nın yönetiminde Balkanlar'ın uzun süren bir refah ve barış ortamında olduğunu dile

[70] Sami Kohen, "Yeni Osmanlılık mı?" Milliyet, 25 November 2009, http://dunya.milliyet.com.tr/yeni-osmanlilik-mi-/samikohen/dunya/dunyayazardetay/25.11.2009/1166125/default.htm; Delphine Strauss, "Turkey's Ottoman mission," Financial Times, 23 November 2009, http://www.ft.com/intl/cms/s/0/af859474-d868- 11de-b63a-00144feabdc0.html, (19.01.2020).

getirmektedirler ve Osmanlı yönetiminin yeni Balkanlarda barış ve iyi komşuluk ilişkilerinin kurulmasında mevcut gerilimlerin çözülmesinde bir prototip olarak kullanılabileceğini öne sürmektedirler. Bunun yanında Balkanlara yönelik Türk politikalarının gayet meşru olduğunu, bunun Türklerin sorumluluğunda olduğunu aktarmaktadırlar.

Bu noktada sorulması gereken gerçekten de Türkiye'nin yeni dış politikasının bir Osmanlı nostaljisinin mi ürünü olduğu yoksa Balkanlar'da iddia edildiği üzere Türkiye'nin değerlerini destekleyen grupların olup olmadığıdır. Konu incelendiğinde Türkiye ile bölgeyi birbirine sosyal anlamda bağlayan rasyonel bir bağın olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin bile henüz gücünü ortaya koymadığı dönemde Davutoğlu'nun ifade ettiği gibi Soğuk Savaş ve 11 Eylül Saldırıları sonrasında ortaya çıkan yeni konjonktürde Türkiye'nin kendi avantajına bölgeyi kullanabileceği kültürel ve tarihsel bağlar gün yüzüne çıkmıştır. Türkiye'nin özellikle Boşnaklar ve Arnavutlar arasında İslami kimliğini öne çıkarması onun bölgedeki varlığını meşru kılıp güçlendirecek bir stratejidir. Bu strateji İslami kimliğin ülke için bir tehdit olarak algılandığı 2000'li yılların öncesinde hiç kullanılmamıştır.[71] Öte yandan Davutoğlu'na göre Balkan ülkelerinin tamamında olan tüm bu ortak değerler bölgesel bir birlik için ortak bir platform sunmaktadır. Tüm bu gerekçeler beraber düşünüldüğünde, Davutoğlu'nun ortak tarih, kültür ve din vurgusunun güçlü rasyonel ve liberal öğeler içermektedir. Bu öğelerin onanması durumunda bölgesel barış ve istikrar temelinde Balkan ülkelerinin Türkiye ile yakınlaşıp, diğer dış güçler karşısında Balkanlar'daki konumunu güçlendirecek olması tahmin edilen bir sonuçtur. Bunun yanında, Türkiye bölgeden olmayan dış güçlerin de bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda yöneltmesini engellemek amacıyla bölgeden olan aktörlerin güçlendirilmesi ve kurumsallaşması yönünde de ciddi çaba göstermektedir. Bu bakış açısına göre, Türkiye'nin de girişimini yaptığı olası hegemonyasına da zarar verebilecek bir politikaya yönelmiş olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin özellikle Boşnak Müslümanlar ile kurduğu güçlü ilişki Sırp yazarların da dikkatini çekmiştir. Bu yazarlar özellikle yeni-Osmanlıcılık terimini en

[71] Davutoğlu, A, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu, 2001.

çok vurgulayan yazarlardır. Gerçekten de Bosna Hersek ve Türkiye'nin arasında Bosna'da yaşayan geniş Müslüman kitlesi ve Türkiye vatandaşlarının varlığı dolayısıyla kurulan güçlü bir bağ vardır. Bosna Savaşı sırasında Srebrenitsa Katliamının Türk televizyonlarında sıklıkla gösterilmesi Türk vatandaşlarının Bosna Hersek iç politikalarına ciddi bir boyutta hakim olmasına neden olmuştur. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da dahil olduğu birçok muhafazakar bakanın Alija İzetbegovic ve sonrasında gelen başkanlara duyduğu derin saygı ve onları doğru modelde bir Müslüman lider olarak göstermeleri de Türk muhafazakar çevrelerin ülkeye ilgisini arttırmakla kalmamış ayrıca bir aidiyetlik duygusu ortak kimlik anlayışı da yaratıp ülkeye ve özellikle Müslüman Boşnaklara yönelik bir sempati ortaya çıkarmıştır. Tüm bunlara bağlı olarak, Türkiye Boşnak Müslümanlara yönelik güçlü bir ilgi duyup onları koruyucu rolü olduğuna inanmaktadır. Bazı Müslüman Boşnak gruplar Türkiye gibi dost bir ülke ve koruyucu olduğundan dolayı mutlu olduğunu dile getirmelerine karşın Sırp milliyetçiler ise Türkiye'nin Bosna Hersek iç siyasetine karışan, ortalık karıştırıcı, problem yaratan tehlikeli bir ülke olduğunu ifade etmektedirler. Yine de, Türk Hükümeti'nin tek bir etnik ya da dinsel grubu kayırmadığını ya da birbirlerine düşman yapmaya çalışmadığını destekleyecek örnekler vardır. Bunların arasında en öne çıkanı ise politik ve yönetimsel düğümlerin çözülmesi üzerine üçlü görüşmeler düzenlenmesine yönelik attığı adımlardır. Hatta, bu girişimler sırasında bazı Müslüman Boşnak grupları ciddi şekilde Türkiye aleyhine düşünmeye iten kararlar bile alınmıştır. Bunlardan en bilineni ise Türk hükümetinin Sırp Parlamentosu'na Srebrenitsa'da olanların bir soykırım olduğu yönünde baskı yapmayıp kararın bir katliam olarak anıldığını ifade eden bir karar alınmasına neden olmasıdır.

Sözü edilen bir yeni-Osmanlıcık politikası Türkiye tarafından uygulanmıyorsa bu kavramın nereden ortaya çıktığı da bu noktada üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Öncelikle din ve Osmanlı İmparatorluğu'nun idealize edilmiş tarihsel imajı doğrultusunda hareket eden bazı Türk Sivil Toplum Örgütleri bu kavramın doğuşunda önemli yer tutmaktadır. Bu gruplar bölgeye dinsel temelli bir ideoloji, insani ve nostaljik değerlerin bir kombinasyonu ile yaklaşmaktadırlar. Yaklaşımlarının dinsel arka planı; yıllarca islami kimliğinden

uzakta yaşamak zorunda kalmış olan Müslümanlara yardım etmektir. İnsani arkaplanı; çeşitli sorunlardan ve trajedilerden dolayı acı çeken Müslümanlara koruyuculuk yapıp gelişmelerine ve refah seviyelerine yardım etmektir. Nostaljik arkaplanında ise; İslami yayılmacılığa dayanan Osmanlı ruhunun canlandırılmasıdır.

Bu Türk Sivil Toplum Örgütlerine karşın bölgedeki Müslüman grupların da talepleri bir o kadar önemlidir. İslam ve Osmanlı İmparatorluğu konusunda benzer görüşlere sahip olan Batı Balkan Müslüman grupları bu Türk Sivil Toplum Örgütleri'nin bölgeye yönelik olan girişimlerini desteklemekte ve onların yeni-Osmanlıcılık söylemlerini de bölgede kendi lehlerine olacak olan politik ve ekonomik kazanımlar için benimsemektedirler. Fakat bu girişimlerin yine de her Müslüman birey tarafından hoş karşılandığını söylemek hatalı olur. Türkiye'de hakim olan seküler temelde İslam, etnik milliyetçilik ve Osmanlı'nın yıllardır negatif olarak bilinçlerde yer etmesi bu negatiflikteki en önemli nedenlerdir. Örnek verecek olursak, Arnavutluk'taki Müslüman toplumu resmi organizasyonu Türklerin Sivil Toplum Örgütleri'nin nostaljik yaklaşımları ve görüşlerini toplumsal düzeni bozabilecek bir tehlike olabileceğine yönelik olarak şüpheli ve dikkatli bir şekilde değerlendirmektedir.

Yeni Osmanlıcılık kavramının ortaya çıkışındaki ikinci faktör ise; Türkiye'nin Balkanlar'daki pozisyonunun güçlendirilmesinden rahatsız olanların milliyetçi ve dinsel gruplara yönelik olarak çalışmalar yapıp Türkiye'nin bir ütopik ve yayılmacı yeni-Osmanlıcı bir gündem belirlediğini söyleyip bunu radikal İslam'ın yükselişi ile bağlamasıdır. Bunların arasında Balkan ülkelerindeki bazı politikacıların, gazetecilerin ve uluslararası gözlemcilerin yer aldığı ifade edilebilir. Bunun yanında Türkiye'deki muhalif gruplarında zaman zaman iktidar partisini romantik yeni-Osmanlıcılık rüyası ile hareket ettiğine yönelik eleştiriler öne sürdüğü görülmüştür. Ancak bu eleştirilerin odağında Balkanlar'dan çok Orta Doğu ile yakınlaşmalar yer almaktadır. Balkanlar'a yönelik yumuşak güç politikası ise bir nevi desteklenmektedir.

Balkan ülkelerinin Türkiye'ye yönelik bakışı incelendiğinde 2000'lerde geliştirilen yumuşak güç araçlarının önceki dönemden kalma olumsuz Türkiye algısını kırdığı bir gerçektir. Türkiye'nin tanınırlığı artmış ve bazı gruplar için güvenilir bir

partner olarak, dost bir ülke olarak tanınır olmuştur.[72] Fakat bu algı değişiminin topyekun tüm kesimleri ve bölgedeki ülkelerin nüfuslarının çoğunluğunu kapsadığını varsaymak yanlıştır. Her ne kadar bu yumuşak güç araçları algı değişimi konusunda faydalı olsa da Türkiye'den ciddi anlamda şüphe duyan ve ulus inşa süreçlerinde öğretilen Türkiye algısı ile Türkiye'ye düşmanca davranan kesimler vardır. Bu kesimlere yumuşak güç politikaları ile ulaşmak çok zor olduğu gibi Türkiye algılarını değiştirmekte imkansıza yakın bir durumdadır. Yumuşak Güç politikasının hedef kitlesine sokulmayan bu kesimlerin en büyük sorunu, bu kitleye giren grupları etkileyecek söylemlerde bulunmasıdır. Türkiye'nin yumuşak güç politikasının en büyük hedefi Türkiye'ye ilgi duyan onu merak eden grupların kazanılmasıdır. Bu gruplar içinde Müslüman toplumlar olduğu kadar Müslüman olmayan gruplarda vardır. Eğitimini devlet okullarında etnik perspektifte öğrenen bu kesimler Osmanlı-Türk karşıtlığını pekiştiren bir eğitim sisteminden geçmiş oldukları için Türk enstitüleri ile ilk kez karşılaştıklarında ciddi şüpheler edinebilmektedirler. Bunun yanında ABD ve AB ekseninden uzaklaşan Türkiye hakkında AB kaynaklı yayın yapan medya kuruluşlarının Balkan medyasında daha çok yer etmesi de Türkiye aleyhine ortaya konan söylemlerin çokça zihinlere aktarılmasını sağlamıştır. Bu hedef kitleyi kaybetmek istemeyen Türkiye Anadolu Ajansı ile sürece etki etmeye çalışarak, Türk perspektifini bölgeye aktarmaya çalışmaktadır. Boşnakça, Makedonca ve Arnavutça dillerinde servis veren bu ajans bölgenin önemli haber kaynaklarından biri olmuştur.

Türkiye'nin yumuşak güç araçlarının önemli sonuçlar doğurmasının nedenlerinden biride 2000'li yıllarda öne çıkarttığı Türkiye imajıdır. Balkan ülkeleri Türkiye yönelik daha sempatik bir tavırla yaklaşmalarını da bu öne sürdüğü imajdır. Geleneksel bakış açısına göre, Türkiye Balkanlar'daki Batıcı çevrelerce uzak durulması gereken geri kalmış doğu coğrafyasının bir parçası olarak anlatılmıştır. Avrupalılaşma arzusunda olan Balkan hükümetleri de bu yüzden Türkiye'yi bu yönelimin aksi istikameti olarak lanse ediyordu. 2000'li yıllarda Türkiye'nin öne çıkardığı imaj ise bunun tam tersi globalleşme taraftarı, barışı ve istikrarı hedefleyen,

[72] Ekinci, M. U, A golden age of relations: Turkey and the Western Balkans during the AK party period. *Insight Turkey*, *16*(1), 2014, 103-125.

reformlar ve gelişmeler isteyen bir ülkeydi. Avrupalılaşma taraftarı olan Balkan ülke vatandaşları Türkiye'nin bu imajını beğenerek daha benimser şekilde Türkiye'ye sempati duymaya başlamıştı. Türkiye'nin söylemlerini algılamak üzere Türk enstitülerine ilgi duymuşlar buda yumuşak güç politikasının yürütülmesini ve başarılı olmasını sağlamıştı.

Son yıllarda Türkiye bu koymuş olduğu imajı Balkanlarda kaybetmiştir. AB medyasının Türkiye'yi sürekli diktatörce yönetildiğini vurgulaması, hukukun üstünlüğünün Türkiye'de geçerli olmadığını ifade etmesi Avrupa güdümünde olan çevrelerin geleneksel Türkiye imajına geri dönmesine neden olmuştur. Fakat Türkiye'nin bölgede kazanmış olduğu sempati 2000'lerin başındaki seviyesine gerilememesini yumuşak güç araçları sağlamıştır. Bu araçların başında da Türk dizileri yer almaktadır.

Son dönemde, özellikle 2015'ten sonra bölgede ortaya çıkan korunmacı refleksler domino etkisiyle kendini gösteren göç krizi, mali belirsizlikler ve terörizmin sonuçlarıdır. Yukarıda bahsedilen ABD inisiyatifindeki AB ile entegrasyonun getirmiş olduğu globalleşme, AB ile bütünleşme, farklı kültürlere ve dinlere yönelik tolerans ortamı büyük oranda bu krizlerde olumsuz etkilenmiştir. AB'nin kendi üyelerinde de olduğu gibi Balkanlar'da da daha muhafazakar ve milliyetçi söylemler ağırlık kazanmıştır. Güney Slav toplumları Osmanlı'dan kalma negatif tutumlarını tekrar canlandırıp bunu Türkiye aleyhine kullanmaya başlamıştır. Özellikle Boşnak Sırpları, Sırbistan genelinde bu tutum açıkça görülebilmektedir. Müslüman olan Arnavutlar ise Türkiye'nin yumuşak güç politikasının beklenildiği kadar etki yapamadığı bir toplumdur. Bu ülkedeki milliyetçi çevrelerin Türkiye karşıtı söylemleri dikkat çekicidir. Türkiye'ye karşı en olumsuz yaklaşım içinde olan ülkeler şuan Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Bosna Hersek'in Sırp Cumhuriyeti olarak görünmektedir. Ancak her bir ülkede de Türkiye taraftarı ciddi bir nüfustan da bahsedilebilir.

Türkiye'nin yumuşak güç enstitülerinin yoğunlaştığı önemli konulardan biri de Osmanlı mirası olan yapıların restorasyonu ve bazen de tekrar inşa edilmesidir. Türkiye'nin inşa ettiği yada inşasına katkı sağladığı binalara yönelik düşmanca bir tutumun olmadığından bahsedilebilir. Hatta bu yapılar Müslüman olmayan çevrelerce

bile günümüzde turistik bir değer olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülen din bazlı dış politika yine Müslüman olmayan toplumlarca kabul edilebilir bir düzeyde hatta desteklenmektedir. Bundaki en büyük pay ise Türkiye'nin radikal İslama karşı daha seküler bir din yorumunu bölgede anlatmasıdır. Tüm bunlara rağmen Türkiye'nin din kurumlarını kullanarak Balkanlarda Yeni-Osmanlıcı politikalar yürüttüğünü öne süren gruplarda yok değildir. Bu grupların çıkardığı tartışmalar genelde aşırı milliyetçi çevrelerin geleneksel Türk düşmanlığından kaynaklıdır. Yine de siyasi ve bürokratik aktörlerin Osmanlı söylemlerini kullanması bu tarz aşırı milliyetçi kesimlerde büyük tepkilere yol açabilmektedir.

3.2.2. Türkiye'nin Balkan Politikası ve Yumuşak Güç Politikasının Politik Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Politik arenada Türkiye yumuşak güç politikasının uygulanması adına birçok adım attığı ortadadır. Bu bölümde Türkiye'nin yeni Balkan stratejisi altında uygulamış olduğu yumuşak güç girişimlerinin politik başarılarından bahsedilecektir.

Türkiye 2000'li yılların ortalarından beri Balkan ülkeleri ile yakın bir işbirliği ve diyalog kurmak üzere ciddi çaba sarf etmektedir. Bunların içinde ilgili hükümetin yıllardır oluşturulmuş olan negatif Osmanlı-Türkiye algısını değiştirip onun yerine güvenilir dost ülke algısı yaratmakta yer almaktadır. Ancak bu dostluk sadece tek taraflı bir Müslüman savunucusu bir karakterde değil de her bir farklı grubun güvenebileceği tamamen adil kriterlere dayanan bir boyutta yaratılmak istenmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye'nin Balkanlar'daki konumu sadece Müslüman gruplara hitap eden bir konumda değil de tüm grupların ortak tarih ve kültür dolayısıyla güvenebileceği bölgeyi çok iyi tanıyan ve Batı'nın sunabileceklerinden çok farklı teklifler üretebilen bir boyutta olması istenmektedir.

Bu yeni arzu edilen konumu bölge ülkelerine doğru ve eksiksiz bir şekilde anlatmak isteyen Türkiye Balkan ülkelerine 2009 yılından itibaren alt ve üst düzeylerde bürokratların ve politikacıların katılımlarıyla birçok resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu resmi ziyaretlerin sonucu Türkiye için beklenenden daha iyi

gidip ikili ilişkiler halinde devam etmesi planlanan zirveler tüm Balkanlar'ı etkileyen ticari, ekonomik, politik ve sosyal sonuçlar doğurmuştur.

Yumuşak güç politikasının politik sonuçlarına kısaca bakacak olursak;

Birçok Balkan ülkesi ile ticareti kolaylaştıran ve ekonomik olarak her bir gruba fayda sağlayan Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalanmıştır.

AB'den olmayıp da bölgeyi ziyaret etmek isteyen bölgedeki tüm ülkeler için vizesiz seyahat kolaylığı sağlanmıştır.

Diplomatik ilişkiler arttırmıştır. Türkiye Balkanlar'da arabulucu bir ülke olarak Kabul edilmiştir. Toplumlar ve ülkeler arasında kördüğüm olmuş bazı sorunların çözümüne vesile olmuştur.

Türkiye'nin 2000'lerin sonlarına doğru politik ağırlığını arttırmaya yönelik güçlü diplomatik adımlar attığından yukarıda bahsedilmişti. Bunların arasında 2009-2010 yılındaki Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GDAÜ) dönem başkanlığı sırasında oynadığı rol ve aldığı inisiyatif önemlidir. Bölgesel işbirliğinin arttırmayı hedefleyen Türkiye bölgede tam bir arabulucu konumu üstlenmiştir ve ciddi politik, kültürel ve sosyal farklılık barındıran ülkelerin bir araya gelip sorunlarını çözmesi için üçlü istişare mekanizmaları kurmuştur. Bu üçlü istişare mekanizmaları arasında yer alan Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan istişare mekanizmasının çok kısa bir zamanda büyük etkiler yaratan sonuçlar ortaya koyması bölge güvenliği ve istikrarı için büyük umutlar ortaya çıkarmıştı. Bu mekanizma daha öncesinde defalarca ABD ve AB tarafından kurulmaya çalışılmış ancak karşılıklı anlayış ve dostça ilişki yaratabilecek bir sonuç ortaya koyamamıştı. Türkiye bu konuda girişimde bulunup Boşnak ve Sırp liderleri aynı masada karşılaştırmıştır. 2009 yılında dış işleri bakanları seviyesinde başlayan görüşmeler, 2010 yılında 3 ülke başkanının İstanbul zirvesinde buluşmasına neden olmuştur. Bu ilk zirvenin sonucunda 3 ülke başkanı Bosna Hersek'in ülkesel bütünlüğü ve karşılıklı işbirliği üzerinde taahhütlerde bulundukları bildirgeyi imzalamıştır. Ancak belki de bu üçlü istişare mekanizmasının en önemli ürünü Srebrenitsa Katliamı'nın iki ülke tarafından tartışılıp Sırp liderlerin bu katliamdan dolayı Bosna'dan özür dilemesidir. Bu mekanizma iki ülke arasında normalleşme

sürecinin hızlanmasına ciddi katkı yapmıştır. 2013 yılındaki zirvede 3 ülkede ekonomik işbirliğini arttırmaya yönelik üçlü bir komite kurulmasını onaylamıştır.

Bir diğer bahsetmeye değer üçlü istişare ise Hırvatistan-Bosna Hersek-Türkiye üçlü istişare mekanizmasıdır. Bu mekanizmada ilk olarak dış işleri bakanları seviyesinde 2010 yılında buluşmuştur. Aynen diğer bahsi geçen mekanizmada olduğu gibi yıllık gerçekleşecek buluşmalar ve planlanan işbirliği anlaşmaları ile sürdürülmesine karar verilmişti. Hatta Türkiye ve Hırvatistan'ın iki NATO ülkesi olması bu mekanizmanın güçlenmesini sağlamıştı. Ancak güçlü adımlarla gelişme kaydeden bu istişare Hırvatistan'ın AB'ye girmesi sonrası yavaşlamış durma noktasına gelmiştir.

Bu tarz üçlü istişarelerle politik sonuçlar almaya çalışan Türkiye, 2010 yılında Sırbistan-Türkiye-Kosova üçlü istişare mekanizması kurmayı da teklif etmişti. Ancak Kosova-Sırbistan ilişkileri konusunda AB çözüm için kesin ve baskın bir şekilde devreye girince istişare kurulamadı. İstişareler haricinde Türkiye'nin alandaki uzlaştırma temelindeki politik mevcudiyeti Balkan ülkelerinin siyasi partilerini de içermektedir. Bunlarında arasında gayet islami karakterde olan parti ve kurumlarda vardır. Örneğin Sırbistan'ın Sanjak vilayetindeki islami kurumların Sırbistan ile uyumu için çalışmalara başlanmıştır. Bir başka örnek ise Bosna Hersek'in karışık idari sisteminde ortaya çıkan tıkanıklıklarda Türkiye'nin devreye girip tarafları konuşturmasıdır.

Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi'nde büyük umutlarla tam anlamıyla Balkanlar'da girişilen yumuşak güç politikasına bağlı siyasi hamleler, Orta Doğu'da meydana gelen siyasi çalkantılar nedeniyle önemli düzeyde yavaşladı. Özellikle Suriye krizi ile meydana çıkan güvenlik tehditleri bu politik hamlelerde ciddi etkiler yarattı. Göçmen Krizi ile Türkiye ve Balkanları karşı karşıya getiren yeni konjonktür, Türkiye'nin gücünün ve etkisinin tekrar tekrar sorgulanmasına yol açmıştır. Orta Doğu'nun Türkiye açısından dış siyaseti değiştiren etkisinin yanında, Hırvatistan-Bosna Hersek-Türkiye üçlü istişare mekanizmasının Hırvatistan'ın AB'ye girmesi sonucu işlevini yitirmesinin yanında Sırbistan ile de türlü nedenlerden ötürü çıkan

anlaşmazlıklar Sırbistan-Bosna Hersek-Türkiye üçlü istişare mekanizmasına negatif etkide bulundu.

Son dönemdeki Türkiye-Balkanlar ilişkisine bakılacak olunursa, 2019'daki dış siyasi yönelim ile tercihler bazında 2004 yılına göre çok ciddi değişiklikler her iki grupta da görülebilmektedir. Bunlardan ilki 2006 yılına kadar göreceli olarak gelişen ve umut veren Türkiye'nin AB'ye girme süreci, bu tarihten sonra kısa yükselişlerle sürekli devam eden bir gerileme trendine sahiptir. 2019 yılına kadar üyeliğe inancı ciddi derecede azalan Türkiye Belçika, Almanya ve Fransa gibi üye ülkelerle dönem dönem inişli-çıkışlı ilişkiler yürütmüştür. Bu ilişkinin olumsuz seyrinin en önemli nedenlerinden biri AB eksenindeki Türkiye olumsuzlamalarıdır. Mülteci krizi Türkiye için bir fırsat yaratmış, AB ile sığınmacılar konusunda girişilen mutabakat ile Türkiye'nin AB üyelik sürecinin tekrar açılabileceği sorularını doğurmuştur. Ancak, bu süreç şuana kadar Türkiye lehine bir sonuç yaratmamıştır. Bunun yanında Türkiye'yi batıya bağlayan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile özellikle 15 Temmuz darbe girişimi ve s-400 krizi gibi konularda yaşanan fikir ayrılıkları ile Türkiye'nin NATO üyeliği bile sorgulanır hale gelmiştir.[73]

Bunun yanında AB'nin de Balkanlardaki siyasi etkinliğin gittikçe azalma eğiliminde olduğu iddia edilebilir. Özellikle, 2006 yılından itibaren bu seyir açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Bundaki en önemli neden ise AB'nin kendi içinde yaşadığı ve çözümsüz bıraktığı sorunları ve Rusya'nın bölgeye yönelik aktif olarak yakınlaşması gösterilebilir. Türkiye'nin asla gerçek bir aktif aktör olamadığı Balkan hükümetleri 2000'lerin sonundan itibaren Avrupa ve Rusya politikaları arasında sıkışmış durumdadır. Bu sıkışıklık Balkan ülkelerinin her iki süper güç ile yakın ilişki kurmaya itmiştir. Ancak şu bir gerçektir ki, Balkan ülkelerinde Rusya'ya sempati duyan toplumların ve partilerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bunun yanında AB'nin de bölgeye olan ilgisi birkaç nedenden ötürü azalmaktadır. Bunlardan en önemlisi Bosna Hersek, Kosova, Makedonya gibi ülkelerin Kopenhag kriterleri ile ortaya konan reformları gerçekleştirmesindeki kararsızlık yada geciktirme çabalarıdır.

[73] ÖZALP, M, Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(2), 2018, 404-421.

Ayrıca ülke siyasetlerinin de gayet popülist bir seyirde ilerlemesi AB'nin bölgeye yönelik umutlarının kırılmasına neden olmaktadır. Bunun yanında NATO'yu Balkan ülkelerinin üzerinde değerlendirirsek Sırbistan haricinde NATO gayet olumlu bir birlik olarak görülmek ve algılanmaktadır.[74] Karadağ'ın 2017 yılında NATO'ya girmesinin ardından gözler Kosova ve Makedonya'ya çevrilmiştir. Bu ülkelerin de ilk fırsatta Karadağ'ı takip etmesi beklenmektedir. NATO'ya karşıtlığıyla bilinen Sırp etnik nüfus barındıran Bosna Hersek ve Sırbistan'ın NATO'ya üyeliğinin yakın bir dönemde gerçekleşmesi beklenmemektedir. Özellikle Rusya'nın yoğun etkisinde olan Sırbistan Rusya'yı açık bir şekilde hedef alan bir örgüte girmek istememektedir.

Türkiye'nin Balkanlarda hissedildiğinin tersine büyük bir siyasi nüfusa sahip olmadığına yukarıda değinilmişti. Ancak 2000'lerin başındaki analizler Türkiye'nin bölge üzerindeki güçlü etkisinden bahsetmektedir. Araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlardan biri, Türkiye'nin bölge üzerindeki göreceli olarak etkin olmasını dönemim konjonktürüne bağlamasıdır. Kısaca açıklamak gerekirse, dönemde ABD'nin Balkan ülkelerinde çok güçlü bir rol alması (Özellikle Kosova'da ABD halen kurtarıcı bir ülke olarak Kabul edilmektedir.) ve ABD'nin Balkan ülkelerini AB ile entegrasyona teşvik etmesi sonucunda, AB'nin liderliğini Kabul eden Balkan ülkeleri AB ile entegrasyona öncelik vermiştir. Bu yönelimle birlikte bölgede yıllardır süre gelen irredantizmin yerel politikalardaki gücünün azalabileceği beklentisi ile entegrasyon ön plana çıkartılmıştır. Birleşme ve işbirliğinin önemini kavrayan Balkan devletleri arasındaki gerginliklerin azalması onları ekonomik büyüme ve AB yolundaki reform kriterlerini yerine getirmeye yönlendirmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan işbirliği ruhu karar alıcıları ideolojik davranmaktan uzaklaştırmış ve Türkiye ile ilişkilerin tekrar gözden geçirilmesine neden olmuştur. Daha öncesinde kökleşmiş olarak dış politikada düşman, agresif olarak algılanan Türkiye için böylece yeni bir sayfa açılmıştır. Türkiye'de bu yeni konjonktürden yararlanmış ve yumuşak güç politikaları ile bölgeye giriş yapmıştır.

[74] "Most NATO Members in Eastern Europe See It as Protection", Gallup, 10 Şubat 2017, http://www.gallup.com/poll/203819/nato-members-eastern-europe-protection.aspx, (19.01.2020).

Türkiye'nin Balkanlar'daki etkisinin artışı son yıllardaki AB ve NATO ile yaşadığı sorunlar ortaya çıkana kadar kesikli olarak devam etmiştir. Ekonomik entegrasyon programına öncesinde Türkiye'yi de katan Balkan hükümetleri AB'nin uyarıları dahilinde Türkiye'yi şüpheci bir bakış açısı ile değerlendirmeye başlamışlardır. Daha öncesinde NATO üyesi olan ve AB'ye üye olma yolunda bir ülke olarak görünen Türkiye'nin imajı değişmiş ve AB muhalifi bir ülke olarak algılanmaya başlanmıştır. AB'nin de bölgedeki güçlü etkisinin azalması konjonktürel bir değişimi beraberinde getirmekte ve irredentism semptomları tekrar görülmeye başlanmıştır. Milliyetçi karakterde bir politik anlayışın canlanması ayrıca Osmanlı-Türk-İslam karşıtlığının tekrar politik gündeme taşınmasına sebep olmuştur. Bunun üstüne birde Türkiye'nin kendi içinde ve çevre ülkelerdeki sorunlara odaklanmak zorunda olup Balkanlar ile yeteri kadar ilgilenememesi nedeniyle siyasi etkisinin hızla sönmeye başladığını söylemek uygun olmaktadır. Sonuç olarak, Balkan ülkelerinin Türkiye ile çok iyi düzeyde seyreden ilişkileri karar vericilerin isteksizlikleri nedeniyle azalmaktadır.

Türkiye'nin son dönemde Rusya ile yakaladığı askeri, ekonomik ilişki düzeyindeki artış Suriye'de göreceli bir anlayış getirdiğinden ötürü, Balkanlar'da da buna benzer bir anlayışın olup olamayacağı tartışmalı bir konudur. Ancak Rusya ile hiçbir anlamda uyuşmayan Balkan hedefleri, bölgede stratejik bir ortaklığın ortaya çıkmasını engelleyecektir. Türkiye Balkan politikalarında yeni bir dönemin başındadır. Rusya ile stratejik bir ortaklığın düşünülmediği dönemde, Türkiye ya AB süper gücü ekseninde Balkan ülkeleri ile birlikte Avrupa-Atlantik kurumları ile bütünleşme stratejisini sürdürecek ya da kendi başına AB ve Rusya alternatifi olan üçüncü bir güç olarak bölgede tutunmaya çalışacaktır. İlk tercihi düşünüldüğünde, bu sadece Tükiyenin adımlarıyla gerçekleşmesi muhtemel bir strateji değildir. Bunun yanında bölge ülkelerinin Türkiye'yi AB ve Atlantik kurumlarının stratejik ortağı olarak algılamasına, AB'nin geleceğine olan olumlu inancına ve AB'nin Türkiye'ye yönelik politikalarına da sıkı sıkıya bağlıdır. Balkanların güvenliği ve ekonomik olarak kalkınması Türkiye'nin çıkarına olduğu kadar AB'nin de çıkarınadır. Bu durumda rasyonel düzlemde kurulacak ilişkilerde bölgesel bir işbirliğine ulaşılabilir. Bu

tercihteki en öne çıkan sorun ise AB üye ülkelerinin Türkiye konusundaki dış politika tercihlerinin farklılığıdır. Buda bu adımın atılmasını geciktirmektedir.

İkinci stratejik tercih Türkiye'nin alternatif bölgesel güç olarak Balkanlar'da tutunmasıdır. Soğuk Savaş'tan sonra Türkiye alternatif bir bölgesel kutup olarak kendini öne çıkarma girişiminde bulunmayıp ABD'nin yanında batı dünyasının bir parçası olarak kalmayı sürdürmüştü. Bundaki en önemli nedenin ise bölgede kendini öne çıkarabilecek kaynaklarının sınırlı olmasıydı. Ayrıca yukarıda da bahsettiğimiz üzere etnik milliyetçiliğe dayanan Balkan dış politikaları da bunun nedenlerinden en öne çıkanlarından biriydi. Bu durumda, Türkiye bölgenin NATO ve AB ile entegrasyonunu ekonomik ve siyasi nedenlerden ötürü desteklemiş, hatta bunun hararetli bir savunucusu olmuştur. Böyle bir temelde başlayan Balkan dış politikasının Türkiye'yi bir kutup olarak öne çıkaran bir düzleme dönmesi tehlikeli belirsizlikler yaratmaktadır. Türkiye'yi tercih eden grupların böylesine açık bir şekilde kendini ifade eden bir yaklaşımda vereceği cevabın belirsizliğinin yanında Batı'yı ve Rusya'yı tercih eden grupların da Türkiye'den iyice uzaklaşabileceği tahmin edilebilen bir gerçekliktir. Türkiye'nin böylesine bir yaklaşımda güvenebileceği gruplar olan soydaş ve akraba toplulukların bölgedeki nüfusu sınırlıdır. Sadece bu grupları hedef alan bir politikanın negatif sonuçlanması kaçınılmazdır. Geniş kesimlerin sempatisinin kazanılması esastır ancak Türkiye'nin bunu yapabilecek kapasitede olduğu tartışmalıdır. Türkiye potansiyel rakipleri olan AB ve Rusya ile ne ekonomik ne askeri ne de vizyon yönünden yarışamayacak konumdadır. Olası bir politika değişikliğinde bölgesel aktörlerin tercihlerinin AB yada Rusya olacağı ortadadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin Balkanlardaki siyasi konumu istenilen düzeye çıkamayacaktır ve en kötüsü ötekileştirilip istenmeyen bir aktör haline gelmesi muhtemeldir.

Türkiye'nin dönem politikalarına bakılacak olunursa açık bir şekilde görülmektedir ki Türkiye Rusya ya da AB ile Balkanlar'da rekabet içine girmekten uzak söylemler kullanmaktadır. Sıklıkla Türkiye'nin AB'nin ekonomik girişimlerine yönelik olan bir tehdit değil ancak önemli bir tamamlayıcısı olduğu siyasi aktörler tarafından dile getirilmektedir. Türkiye için en rasyonel strateji kendini bir kutup olarak açıkça ortaya çıkarmayıp barışı, istikrarı ve daha çok AB ekseninde bir dış

politikadan ziyade güçlü aktörler barındıran ve kendi kararlarını veren bir konumda olan Balkanlar için adımlar atmasıdır. Böylece istenmeyen önyargılardan kurtulabilir.

SONUÇ

Bu araştırma Türkiye'nin Batı Balkanlardaki yumuşak güç politikasının 2004 yılından günümüze gelişimini incelemiş ve bu politikanın sonuçlarını değerlendirmiştir. Geleneksel olarak Avrupa-Atlantik ekseninden hareket edip Balkanlarda pasif bir rol üstlenen Türkiye özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte kendine bölgede ayrıcalıklı bir yer edinmek üzere dini ve kültürel programlara ağırlık veren kurumlarla kamu politikası uygulamaya başlamıştır. Her ne kadar bazı Müslüman olmayan toplumlar Türkiye'nin bu yeni aktif rolünü yeni-Osmanlıcılık olarak adlandırsa da, olumsuz Osmanlı-Türk-İslam imajını derinden etkileyip daha olumlu bir düzleme yerleştirmiştir. Türkiye bölgede 2000'lerden beri barış, istikrar ve ekonomik işbirliği vaat eden arabulucu bir ülke olarak kendine yer edinmeye çalışmıştır. Özelde, yumuşak güç kurumları Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Kosova ve Bosna Hersek'in Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerinde yer bulmuştur. Araştırma ayrıca Türkiye'nin Balkan politikasının son dönemlerdeki seyrini, konjonktürel değişimler ve politik, sosyolojik ve ekonomik perspektifler ışığında irdelemiştir.

Araştırma'nın ortaya koymuş olduğu sonuçlardan biri Türkiye'nin Balkanlar ile AB'nin entegrasyonunu belli koşullar altında destekliyor olmasıdır. Arabuluculuk ve uluslararası arenada güçlü Türk desteğiyle konumunu güçlendiren ve yumuşak güç politikaları ve araçlarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne sempati duyan Batı Balkan ülkelerinin birliğe girdikten sonra önceki Türk desteğini unutmayıp Türkiye lehine birlik içinde karar alınmasına katkı sağlaması istenen politik çıktıdır. Ortak kültür ve tarih özellikle bu noktada vurgulanmakta gelecekte oluşacak kritik karar alma süreçlerinde hatırlanmak üzere bu ülkelere aktarılmaktadır. Bu yaklaşımı ayrıca bölge ülkelerinin güçlü karar alıcılar olarak öne çıkıp diğer ülkelerin buyruklarını kırmaları da kapsamaktadır. Ancak bu stratejinin oluşmasını sağlayacak güçlü bir etki son dönemki Balkan kamuoyu düşünüldüğünde Türk ve akraba topluluklar haricinde beklenenden çok uzaktır.

Türkiye'nin Balkanlarda diğer yumuşak güç uygulayıcısı rakiplerine karşı önemli avantajları bulunmaktadır. Kültürel ve tarihsel benzerlikler, coğrafik yakınlık bunlar arasında en öne çıkanlarıdır. Türkiye'nin ekonomik anlamda güçlü bir bağ kurduğu Balkanlar, AB'nin geneli ile oluşturulacak güçlü bir ekonomik bağın da kurulmasını sağlayacaktır. Halihazırdaki enerji projeleri bunun için iyi bir örnektir. Bu araştırmada, 2002 sonrası Balkanlar ile gerçekleştirilen ticaret hacminin büyük oranda arttığı gösterilmiş ve bu artışın tek nedeninin yumuşak güç araçları olmadığı, bunun yanında Türkiye'nin dönemde yakaladığı ekonomik büyüme ve bölge ülkelerinin Avrupa dışındaki ekonomik aktörlere de açılmasını sağlayan ekonomik liberalizasyon da olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Türkiye'den gelen yatırımların yüksek rakamlarda olmasına karşın sadece anlık büyük mal ve hizmet ihtiyacını karşılayan büyük yatırımlarla sınırlı kaldığını ve bu yüzden de bu denli büyük bir talep ortaya çıkmaması durumunda yatırımlarda kesiklikler ortaya koyduğu ifade etmiştir. Orta ve düşük yatırım yapan şirketler ve sektörel farklılıklarla bu istikrarsızlığın giderilebileceği tavsiye edilmiştir. Bu şirketlerin devlet tarafından desteklenip teşvik edilmesi olası istikrarsızlığı engelleyecektir. Bunun yanında, Türkiye'nin sektörel olarak yayılmaması ve sadece büyük yatırımcılarla Balkanlara girmesi mevcut potansiyelini kullanamamasına neden olduğu açıklanmıştır. Son olarak, son döneme kadar inişli-çıkışlı olarak devam eden ekonomik ilişkiler, AB-Türkiye ve ABD-Türkiye ilişkilerindeki soğuk havadan ciddi oranda etkilenmesi beklenmektedir. Ancak araştırma bu olumsuz ilişkilerin Türk yatırımcıyı nispeten güvenli buldukları Balkanlara daha çok yönlendirebileceğinden Türk yatırımlarının bölgede azalmayıp da artabileceğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin yeni Balkan politikası Müslüman olmayan toplumlar tarafından yeni sömürgecilik ve yayılmacılığı hedefleyen bir politika olduğu öne sürülerek yeni Osmanlıcılık adıyla anılmaktadır. Bunda Osmanlı ile ilişkilendirilen Türkiye'nin bölgedeki ulus inşa süreçlerinde negatif bir anlamda aktarılması büyük rol oynamaktadır. Yen Osmanlıcılık kavramının Türk otoriteleri tarafından değil ya muhafazakâr sivil toplum örgütleri tarafından ya da Türkiye'nin Balkanlara yönelik yaklaşımlarını kötüleme gayreti içindeki gazeteci ya da uzmanların kullandığı belirtilmiştir. Türkiye'nin Balkan politikası tek taraflı nostaljik bir hedef olmadığı,

gücünü Türkiye'ye bağlı olan ve koruyuculuğunu isteyen toplumlardan almakta olduğu araştırmada ifade edilmiştir. Özellikle Müslüman kimliğini öne çıkaran Makedonya, Bosna-Hersek (Boşnaklar), Kosova ve Arnavutluk ortak dine bağlı olarak Türkiye'nin bölge üzerindeki ilgisini desteklemektedir. Böylesine ayırıcı nedenlerden dolayı Türkiye'nin desteğini isteyen bölge toplumlarına karşı Türkiye'nin tavrının arabuluculuk temelinde olduğu ve farklı etnisite ve dinlerin çözümsüzlüklerine müdahale edecek bir üçüncü güç olarak kendinin konumlandırdığı anlatılmıştır. Bu konumlandırmanın arkasındaki en büyük nedenin ise kaynakların sınırlı olması olduğu dile getirilmiştir.

Araştırmada Türkiye'nin yumuşak güç politikasının olumsuz Türkiye algısını değiştirmeye fayda sağladığı açıklanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin tanınırlığını arttırmış ve bazı gruplar için bir koruyucu olarak bile ortaya çıkmasını sağlamıştır. Serbest Ticaret Anlaşmaları, vize serbestliği, güçlü üçlü istişare mekanizmaları ve hızla gelişen güçlenen ekonomik ilişkiler yumuşak güç politikasının etki ettiği sonuçlardır. Bunun yanında, Türkiye'nin yumuşak güç politikasının herhangi bir etnik grubu ya da dini hedeflememekte olduğu, Türkiye'yi merak eden Türkiye algısında olumlu ile olumsuz arasında kalan geniş kitleyi hedeflediği ifade edilmiştir Araştırmanın son bölümünde ise Balkan devletleri ile kurulan olumlu ilişkilerin son dönem krizleri ile farklı bir boyut kazandığı ve bu krizlerin Türkiye'yi yeni bir tercihe zorladığını açıklamış, ya önceki stratejisine uyumlu olarak bölge ülkelerinin Batı ile entegrasyonunu destekleyeceğini ya da bir üçüncü güç olarak bölgede var olmaya çalışacağını ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA\BİBLİYOGRAFYA

Altin, Raxhimi, "Davutoglu: 'I'm Not a Neo-Ottoman',", https://balkaninsight.com/2011/04/26/davutoglu-i-m-not-a-neo-ottoman/, Balkan Insight.

Berger, Peter L. and Luckmann Thomas, (1991), "The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge", Penguin UK

Brzezinski, Zbigniew, (2004), "The Choice: Global Domination or Global Leadership", New York, Basic Books.

Brown, J, (2008), "Arts diplomacy: The neglected aspect of cultural diplomacy. In Routledge handbook of public diplomacy", Routledge.

Collin, Finn, (2002), "Social Reality", London: Routledge.

Çoymak, A, (2009), "Associations of religious identification, secular identification, perceived discrimination, and political trust with ethnic and societal (national) identification." Middle East Technical University, Ankara: Unpublished master's thesis.

Cummings, Milton C, (2003), "Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey", Center for Arts and Culture.

Gould, Nigel, (2003), "The Logic of Soviet Cultural Diplomacy", Diplomatic History, V.27. N.2.

Davutoğlu, Ahmet, (2001), "Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu".

Demirtaş, Birgül, (2013), "Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future", Perception, Summer, Vol. XVIII, Number 2.

Erol, Mehmet Seyfettin, (2007), "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve "Dört Tarz-ı Siyaset", Gazi akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1.

Ekinci, M. U, (2013) "Turkey's" zero Problems" Era in the Balkans.", https://file.setav.org/Files/Pdf/20131010120900_turkeyszeroproblemserainthebalkan

s.pdf, - SETA.

Ekinci, M. U, (2014), “A golden age of relations: Turkey and the Western Balkans during the AK party period.” Insight Turkey,16.1.

Ekşi, M. (2017) "Turkey’s Cultural Diplomacy and Soft Power Policy Towards the Balkans." - Karadeniz Araştırmaları 55.

Hogg, Michael A. and Terry, Deborah J. and White, Katherine M.. (1995), "A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory." Social Psychology Quarterly.

Huntington, Samuel. P,(1996), “The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order”, New York.

Jabri, Vivienne, (2007), “War and the Transformation of Global Politics”, Palgrave Macmillan, New York.

Jeton Musliu, “Kosovo Textbooks Soften Line on Ottoman Rule”, https://balkaninsight.com/2013/01/22/kosovo-textbooks-soften-line-on-ottoman/, Balkan Insight.

Jovanovic, Ivana ve Tokyay, Menekşe, (2012), “TV Series Fosters Balkan, Turkey Relations”, Southeast Times.

Kitsou, Sofia, (2011), "The Power of Culture in Diplomacy: The Case of U.S. Cultural Diplomacy in France and Germany", Exchange: Th Journal of Public Dipbmacy,\/.2.

Lavdim Hamidi, “Pristina ‘Told to Revise History Books’,” https://balkaninsight.com/2010/12/01/pristina-told-to-revise-history-books/, Balkan Insight.

Layne Christopher, (2010), “The Unbearable Lightness of Soft Power”, Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Comtemporary Perspectives, (Ed.) Inderjeet Parmar, Michael Cox, London and New York: Routledge

Lee, G. (2009), “A Theory Of Soft Power And Korea’s Soft Power Strategy”, The Korean Journal Of Defense Analysis, 21(2).

Nye Jr.- Joseph S. (2004), “Soft power: The means to success in world

politics”, Public affairs.

“Palestinians and Bosniaks see Erdogan as their Leader”, https://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2012&mm=11&dd=06&nav_id=83023.

Nye, J. S. (2007), “Notes For A Soft Power Research Agenda”, Felix Berenskoetter ve M. J. Williams (Ed.), Power In World Politics, Taylor And Francis, New York.

Nye Joseph S. Jr. (2004). Soft Power: The Means to Succes in World Politics, New York: Public Affairs.

“Relations between Turkey and Bosnia and Herzegovina Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-siyasi-iliskileri-.tr.mfa.

“Relations between Turkey and Bulgaria”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa.

Öktem, Kerem. (2012), “Global Diyanet and multiple networks: Turkey’s new presence in the Balkans”, Journal of Muslims in Europe,1.1.

Ongur, Hakan Ovunc. (2010), "Towards a social identity for Europe? A social psychological approach to European identity studies." Review of European Studies 2, no. 2.

Özalp, Mustafa, (2018), “Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,3.2.

Rucker-Chang, S. (2014), "The Turkish Connection: Neo-Ottoman Influence in Post-Dayton Bosnia.", Journal of Muslim Minority Affairs 34, no. 2.

Sancak, K. (2016), “Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı Ve Yumuşak Güç”, Nobel Yayıncılık, İstanbul.

Schneider, Cynthia P., (2005), “Diplomacy That Works”, Jan Melissen, “The New Public Diplomacy”, Soft power in International Relations, Macmillan, New York.

Sidanius, Jim and Pratto, Felicia and Van Laar, Colette and Levin, Shana. (2004), "Social dominance theory: Its agenda and method." Political Psychology 25, no. 6.

Simon, Mark, (2009), "A Greater Role for Cultural Diplomacy", Clingendael, http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20090616_cdsp_discussion_paper_114_mark.pdf.

Snow Nancy and Taylor, Philip M. (eds.), (2009), "The Routledge Handbook of Public Diplomacy", Routledge, Taylor & Francis Group, New York and London.

Tanaskovic, Darko. (2010), "Neoosmanizam, povratak Turske na Balkan", Belgrade: Službeni glasnik.

Tajfel, Henri, ed., (2010), "Social identity and intergroup relations", Vol. 7. Cambridge University Press, 2010.

TİKA, (2013), "Faaliyet Raporu", http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf.

"TİKA'dan 5 kıtada 25 bin proje", https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2018/06/09/tikadan-5-kitada-25-bin-proje

Yunus Emre Bülteni, (2009), Yıl:1, Sayı:2, Aralık.

Türkeş, M. (2016), "Decomposing neo-Ottoman hegemony.", Journal of Balkan and Near Eastern Studies 18, no. 3.

Uzgel, İlhan, (2001), "Balkanlarla İlişkiler", Baskın Oran (Editör), Türk Dış Politikası, 2. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.

Uzgel, İlhan, (2001), "Balkanlarla İlişkiler", Baskın Oran (ed), Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III, İletişim Yayınları, İstanbul.

Xie, Shuang, Boyd-Barrett, Oliver, (2015), "External-National TV News Networks' Way to America: Is the United States Losing the Global "Information War"?, International Journal of Communication 9.

Yenigün, C. 2013, "EU's role on the Western Balkan Democratization.", International Conference on Balkan Studies.

Yurtnaç, Kemal, et al. (2012), "Turkey's new horizon: Turks abroad and related communities".

Sami Kohen, (2009), "Yeni Osmanlılık mı?" Milliyet, http://dunya.milliyet.com.tr/yeni-osmanlilik-mi /samikohen/dunya/dunyayazardetay/25.11.2009/1166125/default.htm;

Delphine Strauss, (2009), "Turkey's Ottoman mission," Financial Times, http://www.ft.com/intl/cms/s/0/af859474-d868- 11de-b63a-00144feabdc0.html.

"Most NATO Members in Eastern Europe See It as Protection", (2017), Gallup, http://www.gallup.com/poll/203819/nato-members-eastern-europe-protection.aspx.